

ОМБУДСМАН ЗА ДЈЕЦУ
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Број: 252-1-I/24

Дана, 07.03.2024. године

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O RADU
OMBUDSMANA ZA DJECU
za 2023. godinu

Banja Luka, mart 2024. godine

Бана Милосављевића 8
78000 Бања Лука, Република Српска, БиХ
Тел: (+387 51) 222 420, 221 990, Факс: (+387 51) 213 332
E-mail: info@djeca.rs.ba, www.djeca.rs.ba

Bana Milosavljevića 8
78000 Banja Luka, Republika Srpska, BiH
Tel: (+387 51) 222 420, 221 990, Fax: (+387 51) 213 332
E-mail: info@djeca.rs.ba, www.djeca.rs.ba

Sadržaj:

I	UVOD	5
II	POSTUPANJE OMBUDSMANA ZA DJECU	6
1.	Postupanje po predmetima kojima se ukazuje na pojedinačne povrede prava djeteta	7
1)	Podnosilac prijave	7
2)	Način prijema prijave-žalbe	8
3)	Broj i pol djece čija su prava povrijeđena	8
4)	Uzrast djece čija su prava povrijeđena	9
5)	Odgovorna strana.....	9
6)	Povreda prava djeteta.....	10
7)	Postupanje po službenoj dužnosti	10
8)	Postupanje u pojedinačnim predmetima	11
2.	Preporuke.....	11
3.	Posebni izvještaji.....	12
4.	Inicijative	12
5.	Mišljenja.....	13
6.	Saopštenja	13
7.	Edukacija djece.....	13
III	LIČNA PRAVA.....	15
1.	Uređenje ličnih odnosa djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi	15
2.	Vršenje roditeljskog prava.....	16
3.	Povjeravanje djeteta.....	18
4.	Pravo na putnu ispravu.....	18
5.	Zaštita djece bez roditeljskog staranja	19
1)	Institucionalni smještaj	19
2)	Usvojenje	22
3)	Hraniteljstvo	23
6.	Pravo djeteta na privatnost	23
1)	Djeca i mediji.....	24
2)	Ugrožavanje privatnosti djeteta od strane roditelja	25
3)	Ugrožavanje privatnosti djece od strane trećih lica	26
4)	Zaštita od nezakonitog miješanja u privatnost i porodicu djeteta	26
5)	Video nadzor.....	29
6)	Objavljivanje - dijeljenje fotografija i drugih sadržaja na kojima su djeca	30
IV	PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA DJECE	31
1.	Nasilje nad i među djecom	31
2.	Vršnjačko nasilje	34
3.	Nasilje u porodici.....	37
4.	Nasilje upotrebom savremenih sredstava informacionih tehnologija (elektronsko nasilje)	39
5.	Fizičko kažnjavanje djece.....	42
6.	Seksualno nasilje nad djecom.....	43
7.	Zanemarivanje djece	45
V	VASPITNO – OBRAZOVNA PRAVA	46
1.	Predškolsko vaspitanje i obrazovanje	47
2.	Obrazovanje na osnovu jednakih mogućnosti i pod jednakim uslovima	49

3.	Disciplinska odgovornost učenika.....	49
4.	Upotreba digitalnih tehnologija u školama	50
5.	Organizovanje rada produženog boravka.....	52
6.	Uvođenje elektronskih dnevnika i elektronskog upisa u osnovnu školu	53
7.	Izbor učenika generacije	54
8.	Prevoz učenika.....	55
9.	Aktuelna pitanja iz oblasti ostvarivanja prava na obrazovanje.....	56
VI	EKONOMSKO – SOCIJALNA PRAVA	58
1.	Pravo na životni standard.....	58
2.	Pravo na izdržavanje	59
3.	Prava na naknade i druga materijalna primanja	62
1)	Pravo na dječiji dodatak.....	62
2)	Pravo na naknadu roditelj - njegovatelj	62
4.	Ekonomska eksploatacija djece.....	63
1)	Nezakonit rad.....	63
2)	Prosjačenje djece	64
5.	Raspolaganje imovinom djeteta	65
VII	PRAVOSUDNO - PRAVNA ZAŠTITA.....	67
1.	Efikasnost vođenja postupka	67
2.	Zaštita djece u krivičnom postupku	68
VIII	PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU	70
1.	Ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu i njegu	71
2.	Zaštita djece od bolesti zavisnosti i zaštita zdravlja djece i adolescenata	73
3.	Zaštita mentalnog zdravlja	74
IX	PRAVA DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU	80
1.	Obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju	81
2.	Zdravstvena zaštita djece sa smetnjama u razvoju	83
X	PRAVA DJECE KAO ČLANOVA DRUŠTVENE ZAJEDNICE	85
XI	PRAVO NA SLOBODNO VRIJEME, REKREACIJU I KULTURNE AKTIVNOSTI.....	87
XII	OSTALA PRAVA.....	90
XIII	POSTUPANJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI	91
1.	VRŠNJAČKO NASILJE U VASPITNO - OBRAZOVNIM USTANOVAMA	91
2.	ULOGA I ZNAČAJ STRUČNIH SLUŽBI U ŠKOLAMA U ZAŠTITI MENTALNOG ZDRAVLJA DJECE.....	97
3.	ŠKOLA PRIJATELJ DJECE	98
4.	ZAŠTITA OD NEZAKONITOG MIJEŠANJA U PRIVATNOST I PORODICU DJETETA ...	101
XIV	NORMATIVNE AKTIVNOSTI.....	104
XV	SARADNJA SA DRUGIM SUBJEKTIMA.....	105
1.	Saradnja sa organima, ustanovama i institucijama	105
2.	Saradnja sa nevladinim sektorom	107
3.	3. Saradnja sa međunarodnim organizacijama i članstvo u mreži evropskih omudsmana za djecu (ENOC).....	109
XVI	SARADNJA SA DJECOM.....	111
1.	Mreža mladih savjetnika.....	111
2.	Edukativne radionice	111
XVII	OSTALE AKTIVNOSTI I RAD NA PROMOCIJI I ZAŠTITI PRAVA DJETETA.....	114
1.	Obilježavanje dječije nedjelje	114
2.	Dani informacijske i medijske pismenosti.....	115
3.	Međunarodni dan djeteta	116

4.	Program socijalizacije djece.....	119
5.	„Za hrabra mala srca“	119
6.	Učešće djece u aktivnostima Ombudsmana za djecu	120
7.	Učestovanje Ombudsmana za djecu u aktivnostima djece	120
8.	Likovni konkurs.....	120
9.	Druženje sa djecom na OC Jahorina.....	121
10.	Aktivnosti organizovane od strane Ombudsmana za djecu – Okrugli sto.....	121
XVIII	SARADNJA SA MEDIJIMA	123
XIX	ORGANIZACIJA I FINANSIJSKO POSLOVANJE	125
XX	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	126

I UVOD

Ombudsman za djecu je nezavisna institucija, osnovana Zakonom o ombudsmanu za djecu, koja štiti, prati i promoviše prava djeteta. Poslovi i zadaci iz nadležnosti Ombudsmana za djecu organizuju se u sjedištu koje se nalazi u Banjoj Luci i u dve kancelarije izvan sjedišta koje se nalaze u Bijeljini i Doboju.

U Izvještaju su prezentovani podaci o radu i aktivnostima Ombudsmana za djecu za 2023. godinu, postupanja po prijavama/žalbama i po službenoj dužnosti, podaci po pojedinačnim povredama prava djece u Republici Srpskoj, saradnja sa subjektima vladinog i nevladinog sektora, i međunarodnim organizacijama, te saradnja sa medijima, kao i podaci o finansijskom poslovanju Ombudsmana za djecu.

U skladu sa obavezama propisanim članom 17. Zakona o ombudsmanu za djecu, podnosim Narodnoj skupštini Republike Srpske Godišnji izvještaj o radu institucije Ombudsmana za djecu za 2023. godinu.

Ombudsman za djecu
Gordana Rajić

II POSTUPANJE OMBUDSMANA ZA DJECU

Ombudsman za djecu¹ prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava Republike Srpske, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta; prati izvršavanje obaveza Republike Srpske koje proizlaze iz Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta; prati primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta; prati povrede prava i interesa djeteta; zalaže se za zaštitu i promociju prava i interesa djeteta; predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava djeteta, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta te obavještava javnost o stanju prava djeteta.

Navedene aktivnosti, u izvještajnom periodu (od 01.01.2023. – 31.12.2023. godine) Ombudsman za djecu je preduzimao postupajući po zaprimljenim prijavama – žalbama, radom po predmetima otvorenim po službenoj dužnosti, upućivanjem preporuka nadležnim organima, izradom posebnih izvještaja, davanjem mišljenja i inicijativa na donošenju i izmjeni određenih zakonskih i podzakonskih akata, aktivnom saradnjom sa djecom i medijima, te vladinim i nevladinim sektorom.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu postupao je u ukupno 634 predmeta, od toga se 499 postupanja odnosi na pojedinačne zaprimljene prijave-žalbe, a 135 postupanja su postupanja koja je inicirao Ombudsman za djecu. Ombudsman za djecu ovlašten je da inicira javne aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djece kao i da predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu. Takođe, Ombudsman za djecu ima pravo da Narodnoj skupštini podnese poseban izvještaj kada ocijeni da je to potrebno radi preduzimanja mjera od značaja za zaštitu prava i interesa djece. Navedene brojeke pokazuju da se i ove godine bilježi tendencija rasta postupanja po službenoj dužnosti, dok je broj zaprimljenih predmeta u okviru prošlogodišnjeg prosjeka.

Postupanje po zaprimljenim predmetima	
Zaprimljeni predmeti	493
Preneseni predmeti iz prethodne godine	6
Ukupno	499

Postupanje po službenoj dužnosti	
Predmeti po službenoj dužnosti	30
Preporuke	28
Posebni izvještaji	4
Inicijative	1
Mišljenja	1
Saopštenja	4
Saradnja i edukacija djece	67
Ukupno	135

¹ Zakon o Ombudsmanu za djecu („Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 103/08 i 70/12)

Postupanje Ombudsmana za djecu u 2023.godini	
Ukupno	634

I ove godine Ombudsman za djecu nastojao je da što više pažnje posveti djeci i njihovim pitanjima, da u većoj mjeri promoviše dječija prava, da im da priliku da izraze svoje stavove i mišljenja o određenim pitanjima, i ta mišljenja prenesu onima koji donose odluke koje ih se tiču. U tom kontekstu povećana je saradnja sa djecom, uključujući organizovane aktivnosti koje su imale za cilj upoznavanje djece sa određenim pravima, ali i brojne radionice koje su održane za učenike osnovnih i srednjih škola. Takođe, uvažavajući pravo djeteta na participaciju izradili smo Poseban izvještaj o nasilju u vaspitno - obrazovnim ustanovama koji predstavlja glas djece o ovom pitanju.

Takođe, nastavljena je dobra saradnja sa medijima, gdje smo kroz brojne izjave i gostovanja govorili o aktuelnim temama, što je veoma značajno za podizanje svijesti o stanju djeteta i njegovom položaju u društvu.

1. Postupanje po predmetima kojima se ukazuje na pojedinačne povrede prava djeteta

U izvještajnom periodu institucija Ombudsmana za djecu postupala je u ukupno 523 predmeta kojim je ukazano na pojedinačne povrede prava djeteta. Od tog ukupnog broja 493 predmeta se odnose na zaprimljene prijave-žalbe, a 30 predmeta je otvoreno po službenoj dužnosti. Treba napomenuti da institucija Ombudsmana za djecu svakodnevno zaprima veliki broj telefonskih poziva ili upita putem e-maila u kojem daje određene informacije, odgovarajuće savjete ili uputstva, a koja nisu predstavljena u navedenoj statistici, jer ista uglavnom ne zahtijevaju pokretanje postupaka.

Postupanje Ombudsmana za djecu po predmetima u 2023. godini	
Zaprimljeni predmeti	493
Predmeti po službenoj dužnosti	30
Ukupno	523

1) Podnosilac prijave

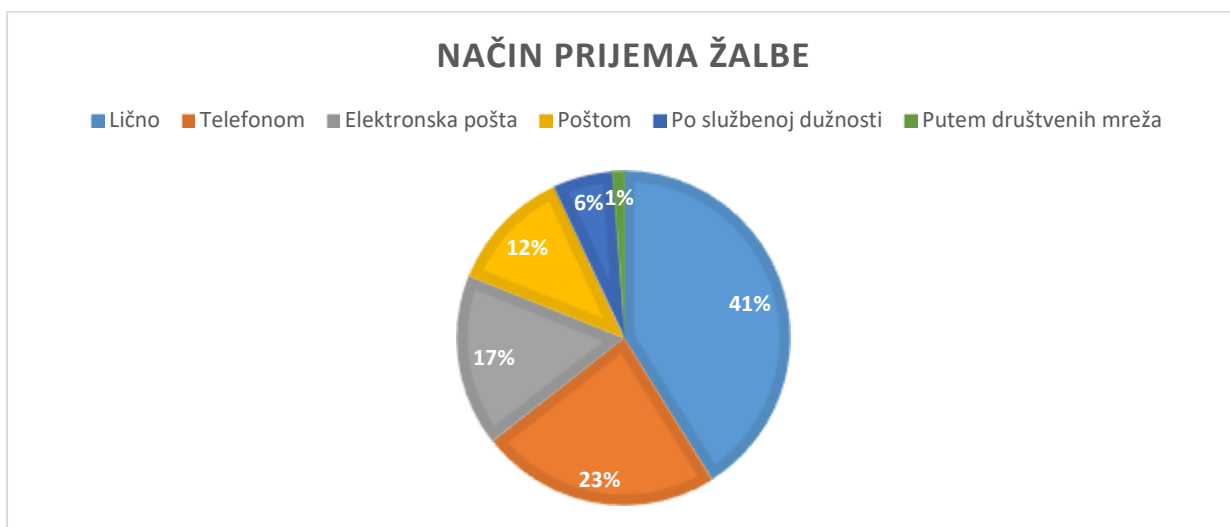
U 382 predmeta zaprimljenih u instituciji Ombudsmana za djecu podnosioci prijave-žalbi bili su roditelji/staratelji, 43 podnosioca su bili treća lica (mladi savjetnik, direktori škola itd.), 30 predmeta je otvoreno po službenoj dužnosti, 28 predmeta je pokrenuto po prijavama srodnika (baka, deda, maćeha, očuh), 14 predmeta je došlo od anonimnih podnosioca, 10 predmeta je pokrenuto po prijavama punomoćnika/advokata, 10 prijava je zaprimljeno od ustanova i udruženja, a 6 je zaprimljeno od djece.

Podnosilac prijave	
Roditelji/staratelji	382
Treće lica	43
Po službenoj dužnosti	30
Srodnici	28
Anonimno	14

Punomoćnik	10
Institucije/ustanove/udruženja/NVO	10
Dijete	6
UKUPNO	523

2) Način prijema prijave-žalbe

Od ukupnog broja zaprimljenih prijava-žalbi u izvještajnom periodu 215 (41%) prijava-žalbi Institucija je zaprimila ličnim putem tj. dolaskom podnosioca prijave u instituciju Ombudsmana za djecu, 122 (23%) prijave-žalbe su zaprimljene putem telefona (a napominjemo da se te prijave nisu odnosile na pružanje informacija, uputstva i sl.), putem elektronske pošte Institucija je zaprimila 87 (17%) prijava-žalbi, poštom je zaprimljeno 63 (12%) prijave-žalbe, 30 (6%) prijava-žalbi je Institucija pokrenula po službenoj dužnosti, dok je 6 (1%) prijava-žalbi zaprimljeno putem društvenih mreža institucije Ombudsmana za djecu (Instagram, Facebook).

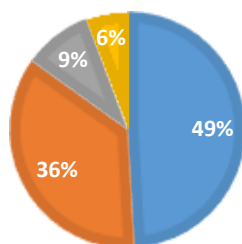

3) Broj i pol djece čija su prava povrijeđena

U radu Ombudsmana za djecu po pojedinačnim predmetima evidentirano je 615 djece od toga 302 (49%) dječaka i 220 (36%) djevojčica. U 58 (9%) zaprimljenih prijava-žalbi tačan broj djece nije bilo moguće ustanoviti jer se radilo o grupi djece, dok u 35 (6%) zaprimljenih predmeta broj djece čija su prava bila povrijeđena nije bio poznat.

BROJ I POL DJECE ČIJA SU PRAVA POVREĐENA

■ Dječak ■ Djevojčica ■ Grupa djece ■ Nepoznato

4) Uzrast djece čija su prava povređena

Kada se govori o uzrastu djece čija su prava povređena evidentirano je 132 djece uzrasta od 0-5 godina, 177 djece koja su uzrasta od 6-10 godina, 150 djece uzrasta od 11-14 godina, 80 djece uzrasta od 15-18 godina, 15 djece uzrasta 18+, te u 61 predmetu uzrast djeteta nije bio naveden ili se nije mogao tačno odrediti.

Najveći broj djece čija su prava povređena u izvještajnoj godini je bio osnovno školskog uzrasta tj. uzrasta od 6 -14 godina.

Kao i u prethodnim godinama Institucija je zaprimila određeni broj prijava-žalbi koje se odnose na djecu koja imaju 18 i više godina, a za koje Ombudsman za djecu nije nadležan. U tim slučajevima prijave se proslijeđuju drugim nadležnim organima. Iako se u prethodnom periodu razmišljalo da postupanjem Ombudsmana za djecu budu obuhvaćena i lica starija od 18 godina nad kojima je produženo roditeljsko pravo, isto ne bi bilo u skladu sa UN Konvencijom o pravima djeteta, koja u članu 1. propisuje da je dijete svako ljudsko biće mlađe od 18 godina, osim ako se po zakonu koji se primjenjuje na dijete punoljetnost ne stiče ranije, te radi toga nadležnosti Institucije ostaju u granicama do 18 godina života.

Uzrast djece	
0-5	132
6-10	177
11-14	150
15-18	80
18+	15
NEPOZNATO	61

5) Odgovorna strana

U izvještajnom periodu najveći broj prijava-žalbi odnosio se na postupanja centara za socijalni rad, ukupno 220 prijava, potom slijede vaspitno-obrazovne ustanove sa 153 predmeta, a na rad pravosudnih organa i drugih organa uprave odnosilo se 139 predmeta. Ostale prijave-žalbe odnose se na razna udruženja, klubove, saveze, privatna preduzeća i sl.

Odgovorna strana	
Centri za socijalni rad	220
Vaspitno-obrazovne ustanove	153
Pravosudni organi/organi uprave	139
Ostali	11
Ukupno	523

6) Povreda prava djeteta

Najveći broj zaprimljenih prijava-žalbi u izvještajnom periodu odnosi se na povrede ličnih prava ukupno 172, i taj broj je neznatno manji u odnosu na prethodnu godinu kada je zaprimljeno 178 predmeta. Međutim, i ove godine kao i prethodne bilježimo rast prijava-žalbi koje se odnose na pravo djece na zaštitu od nasilja. Poređenja radi, tokom 2021. godine zaprimljeno je 66 prijava kojima se ukazuje na nasilje nad djecom, 2022. godine zaprimljeno je 116 prijava, a tokom 2023. godine 127 prijava od čega se više od polovine odnosi na vršnjačko nasilje. Dalje, 69 prijava odnosi se na oblast vaspitno-obrazovnih prava, 50 se odnosilo na povrede prava iz oblasti ekonomsko-socijalnih prava, 46 na povrede prava djece sa smetnjama u razvoju, dok je 20 prijava iz oblasti zdravstvene zaštite. Ostale prijave odnose se na pravosudno – zaštitna prava – 16, prava djece kao članova društvene zajednice – 14, prava djece na slobodno vrijeme, rekreaciju i kulturne aktivnosti – 6 i ostala prava – 3 prijave.

Povreda prava djeteta	
Lična prava	172
Pravo na zaštitu od nasilja	127
Vaspitno-obrazovna prava	69
Ekonomsko – socijalna prava	50
Prava djece sa smetnjama u razvoju	46
Pravo na zdravstvenu zaštitu	20
Pravosudno – zaštitna prava	16
Pravo djece kao članova društvene zajednice	14
Pravo na slobodno vrijeme, rekreaciju i kulturne aktivnosti	6
Ostala prava	3
UKUPNO	523

7) Postupanje po službenoj dužnosti

U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti Ombudsman za djecu je ovlašćen da organima državne uprave, odnosno službama jedinice lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju njihova prava i interese, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva da dobije izvještaje o preduzetim mjerama.²

U izvještajnom periodu za 2023. godinu Ombudsman za djecu je inicirao ukupno 135 postupanja po službenoj dužnosti, od čega je 30 pojedinačnih predmeta. Takođe, upućeno je ukupno 28 preporuka, izrađena su 4 posebna izvještaja, data je 1 inicijativa, 1 mišljenje i 4 saopštenja za javnost.

Ombudsman za djecu kontinuirano sarađuje sa djecom, podstiče ih na iznošenje njihovog mišljenja, inicira javne aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta i učestvuje u tim aktivnostima, te predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu. U tom smislu Ombudsman za djecu je intenzivirao ove aktivnosti, nastojeći pri tom da što više uključi djecu

² Zakon o ombudsmanu za djecu, član 9.

i u sam rad Institucije. Rezultat toga je veći broj aktivnosti u ovoj oblasti, ukupno 67. Takođe, ponovo je aktuelna Mreža mladih savjetnika Ombudsmana za djecu.

8) Postupanje u pojedinačnim predmetima

Ombudsman za djecu, pored postupanja po prijavama - žalbama građana, i na vlastitu inicijativu pokreće i provodi postupak po službenoj dužnosti, kada ocijeni da postoje opravdani razlozi za zaštitu prava i interesa djeteta. U izvještajnom periodu za 2023. godinu po službenoj dužnosti postupali smo u ukupno u 30 predmeta, a koje se odnose na postupanje po pojedinačnim povredama prava djeteta. Predmeti su se između ostalog odnosili na zaštitu djece od nasilja, štetnosti upotrebe energetskih pića, o upotrebi mobilnih telefona, o bezbjednosti na dječijim igralištima, o bezbjednosti djece u saobraćaju i dr.

2. Preporuke

Preporuke upućene nadležnim organima u izvještajnom periodu za 2023. godinu, odnose se na pojedinačne slučajeve zaštite prava i interesa djece, u kojima je nadležnim organima naloženo preduzimanje određenih mjera radi zaštite interesa djece.

U izvještajnom periodu za 2023. godinu upućene su sljedeće preporuke:

1. Preporuka JU Domu za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević” Banja Luka (Pravo djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu)
2. Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite (Pravo djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu)
3. Preporuka JU Centru za socijalni rad/Služba socijalne zaštite (Pravo djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu)
4. Preporuka Ministarstvu pravde (Pravo djece na zdravu životnu sredinu u Republici Srpskoj)
5. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture (Pravo djece na zdravu životnu sredinu u Republici Srpskoj)
6. Preporuka Ministarstvu prostornog uređenja, građevinarstva i ekologije (Pravo djece na zdravu životnu sredinu u Republici Srpskoj)
7. Preporuka JU Centru za socijalni rad Srbac (Pravo djeteta na ostvarivanje kontakta sa roditeljem sa kojim ne živi)
8. Preporuka JU Centru za socijalni rad Banja Luka (Donošenje odgovarajućeg upravnog akta)
9. Preporuka JU Centru za socijalni rad Banja Luka (Ostvarivanje prava djeteta na putnu ispravu)
10. Preporuka JU Centru za socijalni rad Banja Luka (Pravo djeteta na održavanje ličnih kontakata sa majkom)
11. Preporuka JU Centru za socijalni rad Banja Luka (Pravo djeteta na održavanje ličnih kontakata sa roditeljem sa kojim ne živi)
12. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture (Kategorizacije audio-vizuelnih djela)
13. Preporuka JU Osnovnoj školi „Petar Kočić” Mrkonjić Grad (Vršnjačko nasilje)
14. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture i Republičkom pedagoškom zavodu (Upotreba tehnologija u obrazovanju)

15. Preporuka JU Osnovnoj školi „Jovan Cvijić” Banja Luka (Vršnjačko nasilje)
16. Preporuka Fondu zdravstvenog osiguranja (Pravo na obavezno zdravstveno osiguranje djece)
17. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture (Dodatni troškovi finansiranja produženog boravka u osnovnim školama)
18. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture (Vršnjačko nasilje u vaspitno – obrazovnim ustanovama)
19. Preporuka Ministarstvu porodice omladine i sporta (Vršnjačko nasilje u vaspitno – obrazovnim ustanovama)
20. Preporuka Republičkom pedagoškom zavodu (Vršnjačko nasilje u vaspitno – obrazovnim ustanovama)
21. Preporuka svim osnovnim školama (Vršnjačko nasilje u vaspitno – obrazovnim ustanovama)
22. Preporuka svim srednjim školama (Vršnjačko nasilje u vaspitno – obrazovnim ustanovama)
23. Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite (Zaštita od nezakonitog mješanja u privatnost i porodicu djeteta)
24. Preporuka svim centrima za socijalni rad/službama socijalne zaštite (Zaštita od nezakonitog mješanja u privatnost i porodicu djeteta)
25. Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture (Uloga i značaj stručnih službi u školama u zaštiti mentalnog zdravlja)
26. Preporuka - svim osnovnim školama (Uloga i značaj stručnih službi u školama u zaštiti mentalnog zdravlja)
27. Preporuka - svim srednjim školama (Uloga i značaj stručnih službi u školama u zaštiti mentalnog zdravlja)
28. Preporuka – Ministarstvu prosvjete i kulture (Škola prijatelj djece)

3. Posebni izvještaji

Ombudsman za djecu, u skladu sa Zakonom³ ovlašten je podnijeti i poseban izvještaj, ukoliko ocjeni da je to neophodno radi zaštite prava i interesa djece.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je izradio 4 posebna izvještaja:

1. Posebni izvještaj: Vršnjačko nasilje u vaspitno-obrazovnim ustanovama
2. Poseban izvještaj: Uloga i značaj stručnih službi u školama u zaštiti mentalnog zdravlja
3. Poseban izvještaj: Zaštita od nezakonitog mješanja u privatnost i porodicu djeteta
4. Poseban izvještaj: Škola prijatelj djece

4. Inicijative

Ombudsman za djecu u skladu sa Zakonom⁴, ovlašten je da podnese inicijativu za izmjene i dopune zakona, drugih propisa i opštih akata, ako smatra da do povrede prava djeteta dolazi zbog nedostatka u propisima.

³ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 17.

⁴ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 7.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite uputio Inicijativu za izmjene i dopune Zakona o dječijoj zaštiti Republike Srpske.

5. Mišljenja

Ombudsman za djecu u skladu sa Zakonom⁵ je ovlašten da daje mišljenje na prijedloge zakona i drugih propisa ukoliko se njima uređuju pitanja od značaja za zaštitu interesa djece. Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu Ministarstvu pravde dao Mišljenje na Prijedlog porodičnog zakona Republike Srpske.

6. Saopštenja

Ombudsman za djecu u okviru svojih ovlaštenja obavještava javnost o stanju prava djeteta, te se i tako zalaže za zaštitu i promociju prava i interesa djeteta. Cilj saopštenja i obavještavanja i informisanja javnosti o pojedinim temama i pitanjima koja se tiču prava i interesa djeteta jeste da saopštenja budu dostupna javnosti putem medija i društvenih mreža i zvanične internet stranice Institucije, kako bi se na što brži i efikasniji način podigla svijest o situacijama koje bi mogle spriječiti povredu dječijih prava ili doprinijeti poboljšanju položaja djeteta.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je izdao nekoliko saopštenja koja su se odnosila na učešće djece u igrama na sreću, posjeti djece Spomen-području „Donja Gradina“, te o aktivnostima koje je Ombudsman za djecu provodio u okviru obilježavanja Nedjelje djeteta i Međunarodnog dana djeteta.

7. Edukacija djece

Jedna od aktivnosti Ombudsmana za djecu jeste da promoviše prava i dobrobit djece, ali i da edukuje djecu o njihovim pravima na način da pomažemo djeci da saznaju koja su to njihova prava i kako se ta prava mogu poštovati i ostvariti. Istovremeno, cilj je da saznamo šta djeca i mladi misle, kakvi su njihovi stavovi o pitanjima koja ih se tiču, i da ta mišljenja učinimo dostupnim ljudima koji donose odluke o djeci i za djecu.

U izvještajnom periodu je ostvareno 67 saradnji sa djecom, uglavnom kroz radionice koje su ove godine održane pod nazivom „Škola prijatelj djece“, gdje smo nastojali da isticanjem pozitivnih primjera pokažemo način prevazilaženja konflikata ali i komuniciranja sa vršnjacima putem nenasilne komunikacije, odnosno poštujući ličnost, integritet ali i različitost svakog pojedinca. Ovo je svojevrsan nastavak prethodnih aktivnosti koje su bile usmjerene na prevenciju nasilja, gdje su djeca bila edukovana o vrstama nasilja, prepoznavanju svih oblika nasilja, te kako i kome se obratiti u slučaju nasilja. I ove godine zainteresovanost djece, ali i samih vaspitno-obrazovnih ustanova za navedene radionice je bila velika, pa su nas mnogi od njih i sami pozivali na druženje i saradnju.

Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu ponovo aktivirao Mrežu mladih savjetnika Ombudsmana za djecu, koja predstavlja tijelo koje formira Ombudsman za djecu Republike Srpske i ima savjetodavnu i saradničku ulogu.

Mladi savjetnici Ombudsmana za djecu su učenici od I do III razreda srednje škole, koji su spremni da budu predstavnici i promoteri dječijih prava, da sarađuju sa Ombudsmanom na

⁵ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 7.

način da predlažu teme o kojima žele da razgovaraju, iznose svoja iskustva o pitanjima koja ih se tiču, ukazuju na aktuelne probleme na koje nailaze, te zajedno sa Ombudsmanom traže odgovore na njih, učestvuju u raznim treninzima i kampovima, te svoja znanja prenose vršnjacima u svojim školama.

III LIČNA PRAVA

Lična prava djeteta ulaze u kategoriju najvažnijih i najosjetljivijih prava djeteta i kao takva su jasno određena i zaštićena odredbama UN Konvencije o pravima djeteta. Nažalost, Ombudsman za djecu se i dalje susreće sa povećanim brojem prijava radi zaštite ličnih prava djeteta, a te prijave se, nakon prestanka životne zajednice roditelja, najčešće odnose na postupak povjeravanja djeteta i na probleme sa uređivanjem i održavanjem ličnih odnosa - kontakta između djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi. Osnovni razlog koji dovodi do povrede tog prava jesu roditelji djeteta koji su, nakon prekida zajedničkog života u međusobnom sukobu, nerazumijevanju i nesnalaženju, pri čemu dijete koriste, često nesvjesno, a nekad i svjesno kao sredstvo za obračun, ucjene i manipulacije, te takvim postupcima djetetu stvaraju loše uslove za odrastanje i psihofizički razvoj.

LIČNA PRAVA	
Uređenje ličnih odnosa djece sa roditeljem sa kojim ne živi	103
Vršenje roditeljskog prava	31
Povjeravanje djeteta	19
Zaštita djece bez roditeljskog staranja	12
Pravo na putnu ispravu	5
Pravo djeteta na privatnost	2
Ukupno	172

1. Uređenje ličnih odnosa djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi

Problemi uređenja i održavanja ličnih odnosa između djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi je i u izvještajnom periodu bio najčešći razlog zbog koga se nezadovoljna strana obraćala Ombudsmanu za decu. Više od polovine, tačnije 56% zaprimljenih prijava odnosi se upravo na ovu problematiku. Najčešće su prigovori izjavljivani zbog:

- dugotrajnog postupanja nadležnog organa starateljstva radi donošenja odluke, a za koje vrijeme dijete otežano ili uopšte ne ostvaruje potreban kontakt sa roditeljem sa kojim ne živi,
- nemogućnost izvršenja odluke ili dugotrajnost postupka izvršenja takve odluke, usljed čega dijete i dalje ostaje uskraćeno na pravo održavanja ličnog odnosa-kontakta sa roditeljem sa kojim ne živi,
- postupanje stručnih radnika organa starateljstva, često stavljajući prigovore na njihovu stručnost, nepristrasnost i neprofesionalizam.

Postupak uređenja održavanja ličnih odnosa-kontakata između djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi, do donošenja novog Porodičnog zakona bio je u nadležnosti organa starateljstva, a nadležni organ je predmetni postupak provodio u skladu sa odredbama iz Zakona o opštem upravnom postupku. Taj postupak zainteresovana strana je pokretala podnošenjem zahtjeva nadležnom organu starateljstva, i ono što je bila česta pojava jeste da odluka o zahtjevu često nije bila donesena u zakonom propisanom roku, a nadležni su nedonošenje odluke pravdali različitim obrazloženjima. Nažalost, u takvim situacijama dijete je često bilo uskraćeno za održavanje kontakta sa svojim roditeljem, te je i na taj način pravo djeteta da redovno održava

kontakte sa roditeljem bilo ugroženo ili potpuno onemogućeno. Zbog uočenih problema i nedovoljne efikasnosti u takvom postupku Ombudsman za djecu je u dosadašnjim izvještajima ukazivao na iste i na potrebu izmjene Porodičnog zakona u dijelu koji uređuje predmetnu oblast.

Novi Porodični zakon⁶ koji je stupio na snagu 01.09.2023. godine propisuje niz odredbi kojima su regulisana i lična prava djeteta, odnosno uređeni odnosi između roditelja i djece, vršenje roditeljskog prava i dužnosti, postupak za uređenje vršenja roditeljskog prava i održavanje ličnog odnosa sa djetetom i sl.

Posebno je naglašena i definisana zaštita djeteta na način da je u svim pitanjima koja se tiču djeteta, svako dužan da se rukovodi i postupa u skladu sa najboljim interesom djeteta.

Uveden je i novi institut - zajedničko vršenje roditeljskog prava i nakon razvoda braka, i uređen je postupak za zaključenje sporazuma o zajedničkom vršenju roditeljskog prava, koji se zaključuje u pisanoj formi, propisanog sadržaja i zaključuje se pred nadležnim organom. Važna novina koja je uvedena novim zakonom, a koja treba da doprinese boljoj zaštiti roditeljskog prava i zaštiti djeteta je, da je uređenje vršenja roditeljskog prava i održavanja ličnog odnosa preneseno u nadležnost suda, za razliku od dosadašnjeg uređenja koje je bilo u nadležnosti organa starateljstva, a oni su, zbog nedostatka efikasnog mehanizma za izvršenje odluke, često u praksi veoma teško ili nikako provodili svoje odluke.

Novim zakonom postupak je uređen na način da se postupak u sporu za uređenje vršenja roditeljskog prava i sporu za uređenje održavanja ličnih odnosa sa djetetom pokreće tužbom. Tužbu za uređenje vršenja roditeljskog prava i uređenje održavanja ličnih odnosa sa djetetom mogu podnijeti: dijete, roditelji djeteta i organ starateljstva. Prije nego što donese odluku o uređenju vršenja roditeljskog prava i uređenju održavanja ličnih odnosa sa djetetom, sud je dužan da zatraži nalaz i stručno mišljenje od organa starateljstva. Ombudsman za djecu očekuje da će navedene novine u zakonu, značajno uticati na bolju efikasnost i kvalitet zaštite dječijih prava i interesa u budućim postupcima.

2. Vršenje roditeljskog prava

Novim Porodičnim zakonom Republike Srpske propisano je da roditelji koji žive u zajednici, roditeljsko pravo vrše sporazumno, a u slučaju da ne vode zajednički život, roditeljsko pravo vrše zajednički, ako zaključe sporazum o zajedničkom vršenju roditeljskog prava i ako sud procijeni da je taj sporazum u najboljem interesu djeteta. Sporazum roditelja o zajedničkom vršenju roditeljskog prava mora da sadrži jasno propisane elemente, isti mora da bude sačinjen u pisanoj formi pred organom starateljstva ili sudom, i ako sud ocijeni da je sporazum o zajedničkom vršenju roditeljskog prava u saglasnosti sa najboljim interesom djeteta, taj sporazum unosi u izreku presude.

U slučaju da roditelju ne mogu da se dogovore i ne mogu da postignu sporazum o vršenju roditeljskog prava odluku o tome donosi sud, uzimajući u obzir najbolji interes djeteta. Dok sud ne donese odluku o vršenju roditeljskog prava, roditeljsko pravo samostalno vrši onaj roditelj sa kojim dijete živi.

⁶ Porodični zakon ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj: 17/23)

Zakonodavac je novim zakonom dao nadležnom sudu pravo da može da odluči o sporazumu koji roditelji zaključe pa će tako jedan roditelj samostalno da vrši roditeljsko pravo kada roditelji ne žive zajedno, a zaključili su sporazum o zajedničkom ili samostalnom vršenju roditeljskog prava, ali sud taj sporazum nije prihvatio cijeneći da nije u skladu sa najboljim interesom djeteta.

U većem dijelu izvještajnog perioda na snazi je bio, sada stari Porodični zakon kojim je bilo propisano da roditeljsko pravo roditelji vrše sporazumno, a da u slučaju neslaganja roditelja o vršenju roditeljskog prava odlučuje organ starateljstva. Vjerovatno je i takav propis bio jedan od razloga za dio prijava koje su se odnosile na situacije kada su se roditelji obraćali Ombudsmanu za djecu jer nisu znali ko je nadležan za rješavanje spora kada se drugi roditelj ne slaže sa nekom njihovom odlukom koja se tiče djeteta⁷. Drugi dio prijava se odnosio na slučajeve kada nadležni organi nisu postupali u skladu sa svojim ovlašćenjima, već su savjetovali roditelje da sami pokušaju da postignu dogovor oko spornog pitanja⁸, ili su rješavanje istog prolongirali⁹ do rješavanja prethodnog pitanja, npr. organ starateljstva odbija da da mišljenje o opravdanosti izdavanja putne isprave za dijete dok se ne riješi postupak povjeravanja djeteta¹⁰.

Ombudsmanu za djecu najčešće su se obraćali roditelji koji nisu mogli da se dogovore oko nekog važnog pitanja koje se tiče djeteta, a najčešće zbog neslaganja oko preseljenja roditelja sa djetetom u drugi grad ili u inostranstvo¹¹, ili zbog neslaganja oko promjene djetetovog prebivališta¹². Zbog takvih problema Ombudsman za djecu je dobijao prijave koje su se odnosile na odvođenje djeteta u inostranstvo bez saglasnosti drugog roditelja sa kojim dijete ne živi, što je za posljedicu imalo nemogućnost održavanja ličnih kontakata između djeteta i tog roditelja. U takvim situacijama kada nadležni organi nisu u mogućnosti da iz određenih razloga (stvarna i mjesna nadležnost) postupaju u predmetu, dužni su da upute stranku na ostvarivanje svojih prava u skladu sa međunarodnim propisima¹³, putem Ministarstva pravde u BiH.

U svakom slučaju kada se radi o nezakonitom odvođenju, ili o nemogućnosti ostvarivanja ličnih kontakata sa djetetom koje živi u inostranstvu sa drugim roditeljem, procedure za ostvarivanje ovih prava se provode u skladu sa Haškom konvencijom o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980. godine

UN Komitet je dao preporuku državi potpisnici da usvoji i provede nacrt Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u građanskim stvarima Bosne i Hercegovine i izjednači procedure vezane za odvođenje i otmicu djece u skladu sa Haškom konvencijom od 25. oktobra 1980. o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece¹⁴, da razmotri ratifikaciju Haške konvencije od 19. oktobra 1996. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i izvršavanju odluka i saradnji i materiji roditeljske odgovornosti i mjera za zaštitu djece.

⁷ Predmet broj:48-15-10-PŽ/23

⁸ Predmet broj:6-3-10-PŽ/23

⁹ Predmet broj:232-103-10-PŽ/23

¹⁰ Predmet broj:3-2-9-PŽ/23

¹¹ Predmet broj:82-30-9-PŽ/23

¹² Predmet broj:230-102-9-PŽ/23

¹³ Haška konvencija o građansko - pravnim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980. godine

¹⁴ Preporuke, Izvještaj Un komiteta CRC/c/BIH/CO/5-6

3. Povjeravanje djeteta

Osnovno pravo svakog djeteta je pravo da živi u porodici sa svojim roditeljima koji su dužni da se o njemu brinu. To pravo može da bude ograničeno samo sudskom odlukom kada je u odgovarajućem postupku utvrđeno da je to u najboljem interesu djeteta.

Nažalost nisu rijetke situacije da roditelji prestanu da vode zajednički život, i da porodica prestane da postoji, zbog čega roditeljsko pravo, brigu i staranje o djetetu nastavi da vrši onaj roditelj sa kojim dijete ostane da boravi i živi, odnosno onaj roditelj kome u postupku pred nadležnim organom, dijete bude povjereno.

Takođe, česte su i situacije u kojima roditelji ne mogu da postignu sporazum oko toga s kim će od njih dvoje dijete da nastavi da živi i na koji način će dalje brinuti o djetetu. U takvim slučajevima, odredbama Porodičnog zakona propisano je da nadležni sud donosi odluku o povjeravanju djeteta. Naime, u postupcima pred sudom za razvod braka sud odlučujući o razvodu istovremeno odlučuje i o povjeravanju djeteta na brigu i staranje jednom od roditelja kao i o obavezi drugog roditelja da doprinosi izdržavanju djeteta.

Stupanjem na snagu novog Porodičnog zakona, prestala je da važi odredba prema kojoj je o povjeravanju djece rođene u vanbračnim zajednicama odlučivao organ starateljstva, zbog koje su ova djeca bila u neravnopravnom položaju sa djecom rođenom u braku, iako su zakonom bila izjednačena.

Novim Porodičnim zakonom uvedena je novina u dijelu povjeravanja djeteta kada roditelji više ne vode zajednički život, a koja se odnosi na mogućnost sporazuma roditelja o zajedničkom vršenju roditeljskog prava nad njihovim maloljetnim djetetom/djecom.

4. Pravo na putnu ispravu

Svako dijete ima pravo i na putnu ispravu, koju izdaje nadležni organ. Putnu ispravu nadležni organ izdaje uz prethodnu saglasnost oba roditelja. U situacijama, najčešće u disfunkcionalnim porodicama, kada jedan od roditelja ne želi da da potrebnu saglasnost, organ koji izdaje putnu ispravu uključuje i nadležni organ starateljstva u taj postupak. Organ starateljstva tada, daje mišljenje o opravdanosti izdavanja putne isprave u svakom konkretnom slučaju cijeneći najbolji interes djeteta. Ovakvo zakonsko rješenje ima za cilj da zaštiti pravo djeteta na putnu ispravu od situacija u kojima nema saglasnosti roditelja ili kada su oni protivni interesu djeteta.

Postupak izdavanja putne isprave propisan je odredbama Uputstva o načinu utvrđivanja ispunjavanja uslova za izdavanje putne isprave i odredbama Zakona o putnim ispravama BiH¹⁵. Istim je propisano da ukoliko je maloljetno lice za koje se podnosi zahtjev za izdavanje putne isprave rođeno i u vanbračnoj zajednici, a drugi roditelj odbija dati saglasnost za izdavanje putne isprave, organ za izdavanje putne isprave će od nadležnog organa starateljstva po mjestu prebivališta maloljetnog lica zatražiti pisano mišljenje o opravdanosti izdavanja putne isprave bez saglasnosti drugog roditelja.

Pomenutom odredbom definisana je procedura postupanja u slučaju kada nema saglasnosti roditelja oko izdavanja putne isprave za dijete. S obzirom na navedeno jasno je da je u postupku izdavanja putne isprave veoma važna uloga organa starateljstva čija je obaveza da

¹⁵ Zakon o putnim ispravama BiH („Službeni glasnik BiH“, broj: 55/09)

štiti prava i interese djeteta i u tom postupku, a posebno s obzirom na činjenicu da je Porodičnim zakonom propisano postupanje organa starateljstva u svim situacijama kada postoji nesaglasnost roditelja o pravu djeteta.

Organ koji izdaje putnu ispravu dužan je da vodi računa da postupak izdavanja isprave bude u skladu sa zakonom, zbog čega je obavezan da se u spornim slučajevima obrati i organu starateljstva i da istog upozna o predmetnom slučaju. Isti nije i ne može biti odgovoran za korišćenje putne isprave i njenu eventualnu zloupotrebu.

Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu-žalbu¹⁶ majke maloljetne djevojčice kojom se navodi da otac osporava djetetu pravo na izdavanje putne isprave, zbog čega se majka pismenim putem obratila nadležnom centru za socijalni rad radi davanja mišljenja o opravdanosti izdavanja putne isprave za dijete. Centar je odgovorio majci da neće postupiti po njenom zahtjevu jer 2017. godine već dao mišljenje, odnosno saglasnost za izdavanje putne isprave. S obzirom da je od 2017. godine pa do podnošenja novog zahtjeva proteklo 6 godina, da su se u tom periodu neke okolnosti promijenile, te da se sada radi o novom zahtjevu Ombudsman za djecu je nadležnom centru uputio Preporuku¹⁷ da u skladu sa odredbama Zakona o opštem upravnom postupku odluči o zahtjevu stranke, donese odgovarajući upravni akt i dostavi ga podnosiocu zahtjeva. Takođe, od Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Ombudsman je zatražio vršenje nadzora nad radom centra u navedenom predmetu. U međuvremenu, po žalbi majke pokrenut je postupak pred drugostepenim organom koji do pisanja izvještaja još uvijek nije bio okončan.

5. Zaštita djece bez roditeljskog staranja

1) Institucionalni smještaj

Svako dijete ima pravo da živi u porodici sa svojim biološkim roditeljima a oni su dužni da se brinu o životu i zdravlju svoje djece, i o njihovom podizanju, vaspitanju i obrazovanju. U svakom slučaju kada život djeteta u porodici iz opravdanih razloga nije u njegovom najboljem interesu, potrebno je takvom djetetu osigurati adekvatno alternativno zbrinjavanje. Ombudsman za djecu je i u izvještajnom periodu sa posebnom pažnjom pratio položaj djece koja su bila bez roditeljskog staranja, izdvojena iz porodice i alternativno su bila zbrinuta, te je istovremeno pratio rad i postupanje organa koji su nadležni u postupku izdvajanja djeteta iz porodice, a sve u cilju poboljšanja položaja i prava djece bez roditeljskog staranja.

Izdvajanje djeteta iz porodice treba da bude posljednja, krajnje nužna mjera koja se primjenjuje samo onda kada su iscrpljene sve druge mogućnosti (materijalna, psihosocijalna i druga podrška porodici da bi se obezbijedili uslovi za odrastanje djeteta u zdravom porodičnom okruženju, a koje nisu dale očekivani rezultat). Takođe, ta mjera treba da bude privremenog karaktera, što je moguće kraćeg trajanja, u kojem je nadležni organ dužan da radi na ostvarivanju uslova za povratak djeteta u primarnu, odnosno biološku porodicu. Dijete koje je izdvojeno iz porodice ima pravo, kad god je to u u njegovom interesu, da ostvaruje lične odnose - kontakte sa svojim srodnicima i taj postupak treba da uredi nadležni organ starateljstva.

¹⁶ Predmet broj: 491-50-4-PŽ/23

¹⁷ Preporuka broj 628-9/23 od 26.05.2023. godine

Prije donošenja odluke o izdvajanju djeteta iz porodice nadležni organ treba da utvrdi sve činjenice i okolnosti koje ukazuju na to da je izdvajanje djeteta zaista u njegovom najboljem interesu, te da iste budu sastavni dio te odluke, a dijete treba da srazmjerno svome uzrastu i zrelosti dobije sve odgovarajuće informacije koje ga se tiču, te da učestvuje u datom postupku i donošenju odluke.

Nažalost, praksa pokazuje da je ovo jedno izuzetno osjetljiva oblast, da i dalje u većini pojedinačnih odluka koje se odnose na alternativno zbrinjavanje djeteta nema svih gore nabrojanih elemenata, čime se dovodi u pitanje ne samo ostvarivanje prava djeteta na alternativnu brigu, nego i procjena njegovog najboljeg interesa.

Ombudsman za djecu je, u okviru zakonom propisanih nadležnosti, prateći položaj i stanje djece bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, tokom 2022. godine sačinio i Poseban izvještaj o pravu djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu, kojim je ukazao na značaj i važnost sistemskih mjera i aktivnosti i neophodnost kontinuirane saradnje svih subjekata zaštite, kako bi se za ovu kategoriju djece, u skladu sa članom 20. UN Konvencije obezbjedila posebna zaštita.

Prvi put od osnivanja institucije, Ombudsman za djecu iskoristio je svoja zakonska ovlašćenja i podnio poseban izvještaj Narodnoj skupštini, te skrenuo pažnju javnosti na prava i položaj djece bez roditeljskog staranja. Narodna skupština Republike Srpske jednoglasno je na Drugoj redovnoj sjednici, održanoj 29. marta 2023. godine, usvojila Poseban izvještaj Ombudsmana za djecu o pravu djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu.

UNICEF BiH je predstavio dokument pod nazivom „Mapa puta za deinstitucionalizaciju djece u BiH“ usmjerenog na podršku pravu svakog djeteta da živi u porodici, odnosno na važne reforme sistema socijalne i dječije zaštite u BiH. Ovaj dokument je rezultat zajedničkog rada UNICEF-a, Ministarstva civilnih poslova BiH, nadležnih ministarstava entiteta i resornog tijela u Vladi Brčko distrikta BiH, kao i drugih tijela i institucija u sistemu socijalne zaštite, uključujući i Ombudsmana za djecu. *Mapa puta definiše četiri strateška prioriteta koji podrazumijevaju:*

Strateški prioritet 1: Jačati mehanizme prevencije ulaska u brigu i usluge podrške porodicama radi prevencije razdvajanja djece od porodica

- *Integrirati prevenciju ulaska u brigu u strateške okvire za socijalnu i dječiju zaštitu i povećati mandat centra za socijalni rad i drugih ustanova socijalne zaštite za prevenciju ulaska u brigu jačanjem pravnog okvira.*
- *Jačati principe i procedure prevencije ulaska u brigu uključujući razvoj smjernica za centre za socijalni rad o alatima i protokolima, garantujući da se donošenje odluka zasniva na sveobuhvatnoj i standardizovanoj procjeni i rigoroznom procesu odlučivanja kako bi se značajno smanjio broj smještaja u institucionalnu brigu.*
- *Jačati multisektorsku koordinaciju i upućivanje da bi se odgovorilo potrebama djece pod rizikom.*
- *Jačanje kapaciteta stručnih lica za vođenje slučajeva u oblasti dječije zaštite.*
- *Uspostaviti minimalni paket usluga vezanih za zaštitu djece koji uključuje podršku u zajednici, programe jačanja porodice i usluge podrške porodicama.*
- *Povećati svijest profesionalnih sektora (zdravstvo, obrazovanje uključujući rani razvoj u djetinjstvu, socijalna zaštita) o principima prevencije ulaska u brigu uključujući važnosti brige porodičnog tipa kao i adresiranje štetnih društvenih normi koje se odnose na razdvajanje porodica.*
- *Povećati funkcionalnu procjenu djece sa smetnjama u razvoju i pružanje koordinisanih socijalnih usluga djeci i porodicama na nivou zajednice.*

- *Jačati sisteme upravljanja informacijama za vođenje slučaja i osigurati da infrastruktura za sistem prikupljanja podataka bude dobro opremljena uključujući ljudske resurse, tehničku bazu podataka i tehničku mrežu.*

Strateški prioritet 2: Jačati sistem hraniteljstva

- *Poboljšati normativni okvir koji prednost daje hraniteljstvu nad drugim oblicima alternativne brige.*
- *Razvijati i poboljšati standarde, kriterijume i smjernice za angažovanje, procjenu, obavezu obuku, selekciju i registraciju hranitelja, te osigurati postojanje relevantnih mehanizama podrške kao i praćenje pružanja usluga u hraniteljstvu.*
- *Obezijediti smjernice o organizaciji rada socijalnih radnika odgovornih za hraniteljstvo; i zagovarati osnivanje specijalizovanog odjela profesionalaca u službama socijalne i dječije zaštite odgovornih za usluge hraniteljstva.*
- *Razviti i podržati specijalizovane aranžmane hraniteljstva za djecu sa kompleksnim potrebama.*
- *Organizovati kampanje za promociju hraniteljstva u cilju zagovaranja angažmana hranitelja i podizanja svijesti javnosti*
- *Jačati mandat udruženja vezanih za hraniteljstvo uključujući mreže stručnih lica, hranitelja, mladih koji napuštaju brigu u hraniteljskim porodicama.*

Strateški prioritet 3: Osnaživati zaposlene u službama socijalne i dječije zaštite

- *Jačati mandat zaposlenih u službama socijalne zaštite u sektoru dječije zaštite.*
- *Uspostaviti zvanično tijelo koje će se baviti pitanjima vezanim za osnaživanje zaposlenih u službama socijalne i dječije zaštite, koje finansira država (npr. Zavod ili slično) odgovorno za licenciranje, kontinuirano obrazovanje i podršku socijalnim radnicima, kao i drugim stručnim radnicima za dječiju zaštitu u sektoru socijalne i dječije zaštite*
- *Razviti i provesti strategiju podizanja javne svijesti čiji cilj je unapređenje pozitivne percepcije javnosti o profesiji socijalnog rada i širim ulogama socijalnih radnika u sektoru dječije zaštite*

Strateški prioritet 4: Transformisati ustanove za institucionalnu brigu i zagovarati brigu o djeci zasnovanu na porodičnom modelu

- *Razviti sveobuhvatnu strategiju zagovaranja i planirati postepeno smanjenje oslanjanja sistema brige o djeci na institucionalnu brigu, transformacijom ili zatvaranjem velikih ustanova za djecu i zamjenjivanjem tih ustanova uslugama podrške u zajednici i porodici.*
- *Poboljšati zahtjeve i standarde za prikupljanje podataka, analizu i upravljanje podacima koji se odnose na djecu u alternativnoj brizi (na lokalnom i centralnom nivou)*
- *Utvrđiti izvore finansiranja potrebne za jednokratno ulaganje (npr. ulaganje u angažovanje i obuku hranitelja, osnivanje ograničenog broja malih dječijih domova (smještaj u manjim grupama) i investirati u angažovanje i obuku osoblja malih dječijih domova itd.), troškove prelaska i finansiranje potrebnih usluga.*

Prevenција ulaska u brigu je sistematska procedura odlučivanja o brizi u najboljem interesu djece koja su pod rizikom od gubitka adekvatne roditeljske brige ili su je već izgubila. Efikasno funkcionisanje sistema prevencije ulaska u brigu jedini je mehanizam koji osigurava da porodice dobiju podršku i da se alternativna briga za djecu koristi samo kada je neophodna, te da djeca dobiju najadekvatniju podršku kako bi zadovoljila svoje individualne potrebe.

2) Usvojenje

Usvojenje je poseban oblik porodično - pravne zaštite djeteta bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja kojim se, na osnovu odluke organa starateljstva, između djeteta - usvojenika i roditelja - usvojioca zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos. Na ovaj način se dijete bez roditeljskog staranja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja trajno zbrinjava u porodici budući da se između usvojenika i usvojioca zasnivaju odnosi srodstva kao da se radi o krvnom srodstvu. U Republici Srpskoj relativno mali broj djece biva potpuno usvojen, a kapaciteti ustanova socijalne zaštite koje zbrinjavaju djecu bez roditeljskog staranja gotovo su uvijek popunjeni. Više je razloga zbog čega je to tako. Jedan od razloga je svakako relativno komplikovana procedura postupka usvojenja, zatim nedostatak jedinstvene baze podataka o djeci koja su podobna za usvajanje, za jedan broj djece nisu ispunjeni zakonom propisani uslovi da bi mogao da bude proveden postupak usvojenja, zbog nedostatka jedinstvene baze podataka potencijalni usvojitelji moraju da svakom organu starateljstva podnose zahtjev za usvojenje, i da pred svakim tim organom ispočetka prolaze određene procedure.

Na navedene probleme Ombudsman za djecu je i ranije ukazivao kao i na različit pristup i procedure postupanja nadležnih organa u postupcima usvojenja djeteta, te predlagao izmjene Porodičnog zakona u tom dijelu. Uspostavljanjem jedinstvene baze podataka o potencijalnim usvojiteljima kao i o djeci podobnoj za usvojenje značajno bi se skratio i pojednostavio sam postupak usvojenja. Naravno da, kada je u pitanju zasnivanje usvojenja, posebno potpunog kojim se između usvojenika i usvojioca uspostavlja odnosi kakvi postoje između roditelja i djece, procedure treba da budu složene, ali ne i komplikovane, jer je neophodno utvrditi da li su osim zakonom propisanih uslova, ispunjeni i svi drugi uslovi i kriterijumi kako bi usvojenje bilo zasnovano u najboljem interesu djeteta.

U postupku izrade novog Porodičnog zakona, prihvaćeni su neki prijedlozi Ombudsmana za djecu pa je tako i u dijelu koji se odnosi na usvojenje promijenjena dobna granica koja se odnosi na usvojenje, tako što je novim zakonom propisano da je granica za potpuno usvojenje djeteta uzrast od deset godina. Ovakva zakonska odredba je veoma značajna posebno ako imamo u vidu da su u ustanovama socijalne zaštite najveći broj zbrinute djece upravo uzrasta od pet do osam godina.

Prema podacima Glavne službe za reviziju Republike Srpske¹⁸ proizilazi da su centri za socijalni rad preispitali postojeće administrativne procedure i po potrebi usvajali nove ili izmjenjene interne propise čija primjena je omogućavala jednostavniji i efikasniji postupak zbrinjavanja i zaštite djece bez roditeljskog staranja. Centri za socijalni rad su pri izboru najadekvatnijeg oblika zbrinjavanja vršili procjenu najboljeg intetesa djeteta uvažavajući njegove razvojne, vaspitne i socijalne potrebe. Ukoliko je dijete bez roditeljskog staranja pogodno za usvojenje preduzimaju se mjere i radnje da se djetetu nađe adekvatna porodica, i da mu se omogući rast i razvoj u porodičnim prilikama. Procedure za usvajanje djece bez roditeljskog staranja su kompleksne, ali i neophodne radi zaštite djeteta. Porodičnim zakonom je napravljen iskorak u ovoj oblasti, tako da sada prilikom oduzimanja i usvajanja djece sudovi odlučuju, a centri za socijalni rad su partneri, tj. prate postupak sa stručne strane i predlažu moguća rješenja.

¹⁸ Naknadni pregled provođenja preporuka iz Izvještaja revizije učinka „Zbrinjavanje i zaštita djece bez roditeljskog staranja“, decembar 2023. godine

Centri za socijalni rad obuhvaćeni naknadnim pregledom imaju formirane svoje evidencije koje se razlikuju po formi, sadržaju, strukturi i obuhvataju djecu bez roditeljskog staranja na teritoriji za koju su oni nadležni. Evidencije obično sadrže ime i prezime djeteta, datum i godinu rođenja, ime i prezime staratelja, adresu prebivališta, kontakt telefon staratelja i drugo. Evidencije djece bez roditeljskog staranja koje vode centri za socijalni rad se kontinuirano ažuriraju. Ovakve evidencije mogu predstavljati pouzdanu osnovu za izvještavanje centara za socijalni rad kako prema jedinicama lokalne samouprave, tako i prema Ministarstvu. Centri za socijalni rad dostavljaju skupštinama grada/opštine, kao osnivaču, programe rada kao i izvještaje o radu na usvajanju. Sastavni dio ovih izvještaja je i segment zbrinjavanja i zaštite djece bez roditeljskog staranja. Samim tim organi jedinice lokalne samouprave imaju kontinuiran uvid u stanje socijalne zaštite na svojoj teritoriji, pa tako i po pitanju zbrinjavanja i zaštite djece bez roditeljskog staranja. Takođe, centri za socijalni rad jednom godišnje vrše i izvještavanje prema Ministarstvu putem zadatih upitnika.

3) Hraniteljstvo

Hraniteljstvo kao oblik zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja je najpoželjniji i izuzetno adekvatan način zbrinjavanja zbog svoje prirode, dijete biva zbrinuto u porodici, kao i činjenice da zbrinuto dijete veoma lako može da održava odnose sa svojim srodnicima. Nažalost, prateći stanje i položaj djece bez roditeljskog staranja u Republici Srpskoj, Ombudsman za djecu je došao do saznanja da se broj hraniteljskih porodica postepeno smanjuje.

Postoji više razloga zbog čega je to tako, počev od toga da društvena zajednica još uvijek ne poklanja potrebnu pažnju specifičnostima i potrebama djece bez roditeljskog staranja¹⁹ zbog čega izostaju adekvatne mjere podrške sistemu hraniteljstva. Kao posljedica takvog stanja nedovoljne su i aktivnosti organa starateljstva koje su usmjerene na razvoj hraniteljstva u smislu uspostavljanja kvalitetnog programa za promociju i podršku hraniteljstvu. Takođe često problem predstavlja i nedostatak finansijskih sredstava za podršku hraniteljima. Smanjenje broja hraniteljskih porodica i povećanje djece kojima je potreban ovakav oblik podrške i pomoći dovodi do povećanja broja djece u institucionalnom smještaju.

Dodatni problem predstavlja i nedovoljan broj hranitelja koji bi odgovorili na potrebe djece sa poremećajima u ponašanju, djece sa specifičnim fizičkim ili mentalnim poteškoćama, te hranitelja za smještaj djece u kriznim situacijama, kao i djece uzrasta od 0 do 3 godine života.

S druge strane problemi u odnosu na hranitelje ogledaju se u činjenici da izostaje adekvatna podrška hraniteljima, nedostaje edukacija i supervizija hranitelja kao i izostanak nadzora nad radom hranitelja, što dovodi u pitanje i kvalitet usluga koje pružaju hranitelji.

6. Pravo djeteta na privatnost

UN Konvencijom o pravima djeteta²⁰ jasno je određeno da ni jedno dijete ne treba da bude izloženo samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled. Dijete ima pravo na zakonsku zaštitu od takvog miješanja ili napada, a obaveza države da preduzme sve neophodne zakonodavne, administrativne i druge mjere za ostvarivanje tog prava.

¹⁹ Predmet broj 120-49-9-PŽ/23

²⁰ UN Konvencija o pravima djeteta član 16.

Kada se govori o privatnosti djeteta, misli se prije svega na njegov privatni život, njegov identitet i duševni integritet. Identitet djeteta se otkriva objavom fotografije, imena i prezimena djeteta, inicijala, podataka o porodičnim prilikama, razvoju djeteta i sl., bilo da se to čini direktno ili indirektno.

Praćenjem stanja u ovoj oblasti, Ombudsman konstatuje veći stepen osjetljivosti u načinu izvještavanja o djeci nego ranijih godina. Ipak, u jednom manjem broju slučajeva je zabilježeno da je sam način iznošenja informacija stvarao osnovanu sumnju u povredu prava djeteta na privatnost u slučajevima izvještavanja o vršnjačkom nasilju i slučajevima prikupljana finansijske pomoći za bolesnu djecu ili djecu koja žive u teškim materijalnim uslovima.

1) Djeca i mediji

Javnost ima pravo na informisanje, a mediji na slobodu izvještavanja, pa ipak kada je u pitanju izvještavanje o djeci nerijetko dolazi do povrede njihovih prava, te zanemarivanja najboljeg interesa djeteta u korist senzacionalističkog izvještavanja.

Osim što mediji moraju biti upoznati sa načinima na koji izvještavaju o djeci i mladima, jako je bitan i kvalitet sadržaja koji se plasira. Nezapamćeni masakr u jednoj beogradskoj osnovnoj školi mjesecima je bio tema svih medija. Ovaj tragičan događaj pokazao je kakvi događaji privlače najveću medijsku pažnju, dok je istovremeno javnost dio krivice za navedeni čin pripisala upravo medijima i sadržaju koji plasiraju.

Osim što moraju biti posebno obazrivi kada izvještavaju o djeci, jako je važno da mediji razvijaju i promovišu sadržaje koji su prilagođeni djeci i mladima, sadržaje koji govore o pravima djece, ali i o njihovim pravima u medijima. Takođe, sam način izvještavanja mora biti prilagođen djeci, u smislu da se ozbiljnije teme obrađuju na djeci prihvatljiv i zabavan način, a jako je važna i participacija djece, odnosno njihovo učešće u kreiranju medijskih sadržaja, kao i davanje mogućnosti djeci da se i njihov glas čuje.

Mediji moraju biti naročito obazrivi kada se radi o posebno ranjivim i osjetljivim kategorijama djece, kao što su djeca sa smetnjama u razvoju, djeca bez roditeljskog staranja, djeca na bolničkom liječenju, djeca žrtve seksualnog zlostavljanja i sl. U ovakvim slučajevima nužno je ne samo zaštititi identitet žrtve, već i poštovati dostojanstvo djeteta, izazivati empatiju a ne sažaljenje, uz pridržavanje najviših profesionalnih i etičkih standarda novinarskog izvještavanja.

Neke od preporuka²¹ kako bi se zaštitio interes djece i mladih u medijskom izvještavanju odnose se na: povećanje vidljivosti djece u društvu, jačanje svijesti o dječjim pravima, informisanje o pravima djece i inicijativama za zaštitu i učestvovanju djece u društvu, pri informisanju o kršenju prava djece i problemima uvijek je potrebno informisati i o mogućnostima njihove zaštite, mogućnost da se glas djece čuje u društvu, informisanje djece na njima primjeren način – pristup informacijama važnim za njihovu dobrobit (pozitivni sadržaji za djecu), te dječije učestvovanje u stvaranju pozitivnih sadržaja za djecu.

Epizodni izvještaji i priče o individualnim incidentima i kriminalu mladih preuveličavaju njihovu stvarnu učestalost, te stvaraju iracionalne strahove, potiču stereotipe i stvaraju mitove. Takve priče treba nadopuniti podacima o stvarnim uslovima života i koracima koji se preduzimaju

²¹ Speaking for Ourselves, Youth Media Council, 2002.

radi popravljivanja tih uslova. Takođe, mediji nedovoljno često donose mišljenja mladih ljudi o problemima koji ih se primarno tiču. Novinari bi trebali uspostaviti dobre odnose s organizacijama mladih, te balansirati izjave policije, tužilaca, političara, poslodavaca, učitelja i drugih sa izjavama mladih. Jedino tako moguća je kvalitetna javna debata o pitanjima poput kriminala, obrazovanja ili nezaposlenosti. Zatim, neophodno je naglasiti uzroke problema i trendove – pravi uzroci problema često su u lošem obrazovnom sistemu, lošem sistemu prevencije i kažnjavanja, te nefunkcionalnom sistemu socijalne zaštite. Kriminal i nasilje često su uzrokovani prethodnim zlostavljanjem ili zanemarivanjem počinioca, te siromaštvom i socijalnom izolovanosti. Analiziranjem uzroka i trendova i njihovim povezivanjem s javnim politikama mediji pomažu u proširivanju rasprave i pronalaženju alternativnih rješenja. Previše priča o mladima negativno je orijentisano, dok se o njihovim uspjesima rjeđe govori. Time se stvara iskrivljena slika o mladima, a njih same se obeshrabruje i pasivizira.²²

Zbog uočenih pojava povrede privatnosti djeteta i ovim izvještajem Ombudsman za djecu konstatuje potrebu da se prilikom izvještavanja o djeci vodi računa o najboljem interesu djece, zaštiti privatnosti i dostojanstvu djece, da se dodatna pažnja pokloni pozitivnim primjerima djece i o djeci, te većoj participaciji djece u svim temama/pitanjima koja su im bitna i u kojima žele da učestvuju ukoliko je to u njihovom najboljem interesu.

2) Ugrožavanje privatnosti djeteta od strane roditelja

Povreda prava djeteta na privatnost često biva ugrožena i postupcima i radnjama roditelja djeteta i drugih članova porodice, i to najčešće objavljivanjem i dijeljenjem na društvenim mrežama određenog materijala koji sadrži informacije o djetetu²³.

Ombudsman za djecu se u praksi često susreće sa prijavama u kojima u toku i nakon razvoda braka jedan od roditelja ukazuje na povredu prava djeteta na privatnost od strane drugog roditelja zbog objavljivanja fotografija djeteta na društvenim mrežama. U takvim situacijama redovno je obavještavan i organ starateljstva, s obzirom na to da je tu u pitanju i nesaglasnost roditelja oko vršenja roditeljskog prava. Radi zaštite djetetove privatnosti, roditelji su dužni da znaju, i da budu vrlo oprezni s obzirom na činjenicu, da se objavljivanjem djetetovih fotografija ili podataka na društvenim mrežama odnosno na internetu znatno povećava rizik od zloupotrebe tih sadržaja. Jednom objavljena fotografija ili informacija, bez obzira da li je podijeljena javno ili sa određenim krugom ljudi, zauvijek ostaje na internetu i od momenta objave davalac objave nema više kontrolu nad tom fotografijom, i ne može da zna do koga će doći i ko će je i na koji način (zlo)upotrijebiti.

Jedan od načina ugrožavanja bezbjednosti djeteta jesu i brojne aplikacije koje su se pojavile sa razvojem „vještačke inteligencije“, među kojima su aplikacije sa naizgled bezopasnim funkcijama, poput filtera na slikama, jer kada roditelji, nepromišljeno i iz zabave ubace fotografije u takve aplikacije, ne mogu biti sigurni u kojoj će bazi podataka njihove fotografije završiti i da li će ih neko zloupotrijebiti.

Stoga je, a radi zaštite prava na privatnost djeteta, najveća odgovornost upravo na samim roditeljima, a u slučaju kada roditelji svjesno ili nesvjesno grubo krše ovo pravo, neophodno je da nadležni organi preduzmu odgovarajuće mjere zaštite kako prema djeci tako i prema roditeljima.

²² Speaking for Ourselves, Youth Media Council, 2002.

²³ Predmet broj:1029-108-7-PŽ/23

S obzirom na navedeno i na prijave sa kojima se susreće u praksi, Ombudsman za djecu konstantno kroz svoje aktivnosti kao i putem medija apeluje i upozorava roditelje da stalno vode računa o zaštiti djece na internetu, da kontrolišu kakav sadržaj djeca objavljuju na društvenim mrežama, ali i da kontrolišu sadržaj i informacije koje dijete koristi preko interneta.

3) Ugrožavanje privatnosti djece od strane trećih lica

Ugrožavanje privatnosti djeteta od strane trećih lica obično se dešava u slučajevima kada se djeca koriste za određene političke svrhe²⁴, najčešće u vrijeme predizbornih aktivnosti radi ostvarivanja određenih političkih ciljeva ili za potrebe predstavljanja određenog političkog-stranačkog programa. Pored takvih manifestacija često se može vidjeti i pojava djece na drugim političkim manifestacijama što sve može predstavljati korišćenje i zloupotrebu djece²⁵, ali i povredu privatnosti djeteta.

Radi zaštite prava djeteta na privatnost, ali i prava djeteta na zaštitu od zloupotreba u političke svrhe, Ombudsman za djecu je Centralnoj izbornoj komisiji uputio Preporuku²⁶ u vidu smjernica apelujući na sve političke stranke, odnosno političke/nezavisne kandidate, javnost i medije da u predizbornoj kampanji ne koriste (zloupotrebljavaju) djecu u predizbornim aktivnostima.

Dio navedenih smjernica Centralna izborna komisija je objavila na svojoj zvaničnoj internet stranici.

4) Zaštita od nezakonitog miješanja u privatnost i porodicu djeteta

Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je prijavu-žalbu²⁷ kojom je ukazano na vršnjačko nasilje nad maloljetnim djetetom, te je navedeno da su predstavnici nadležnog centra za socijalni rad posjetili podnosioca prijave-žalbe na kućnoj adresi, a da nisu prethodno najavili svoju posjetu niti pozvali podnositeljku u prostorije centra, da su prilikom posjete zahtijevali da određenog dana dođe u školu na razgovor, te su „naložili” da odvede dijete kod psihologa i da o tome centru dostavi pismenu potvrdu.

Ombudsman za djecu zatražio je od centra da dostavi interni akt po kojem centar postupa u skladu sa pravilima stručnog rada, u cilju prikupljanja socio - anamnestičkih podataka, budući da se centar u odgovoru pozvao na pravila stručnog rada, uz konstataciju da iz dosadašnje prepiske ne proizilazi da je bilo osnova za preduzimanje hitnih mjera, koje bi eventualno zahtijevale izlazak na teren stručnih radnika centra. U konkretnom slučaju, centar za socijalni rad nije opravdao svoje postupanje što se ogledalo u sljedećem:

- Centar je organ uprave koji po prijemu zahtjevu/podnesku/predstavci stranke postupa u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku²⁸, pa navodi centra da je zaprimljena predstavka između ostalog i povod dolaska na teren, nisu opravdani i ne mogu biti razlog za kućne posjete korisnicima.
- konstatacija centra da je navedena posjeta izvršena radi obavljanja savjetodavnog rada, kao i radi prikupljanja socio - anamnestičkih podataka, a sve u skladu sa pravilima stručnog rada je u određenoj mjeri kontradiktorna budući da centar nema interni akt

²⁴ Predmet broj: 991-102-8-PŽ/23

²⁵ Predmet broj: 1011-106-8-PŽ/23

²⁶ Preporuka broj: 1116-11-8-PŽS-10/22 od 02.09.2022.godine

²⁷ Predmet broj: 633-64-7-PŽ/23 od 26.05.2023. godine

²⁸ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 13/02, 87/07, 50/10 i 66/18, čl. 52-61

kojim su pobliže regulisana navedena pitanja, a sam Zakon o socijalnoj zaštiti (kao ni Uputstvo za sprovođenje savjetovanja) ne definiše ovo pitanje, već u relevantnom dijelu propisuje da je u ostvarivanju prava iz ovog Zakona korisnik ravnopravan učesnik u procesu izbora odluka i mjera koje se preduzimaju u njegovo ime, a u njegovom su interesu²⁹.

- konstatacija centra da se radilo o situaciji koje podrazumijevaju hitno preduzimanje mjera i prioritet u postupanju, nije opravdana, jer da ipak nije u pitanju hitnost u postupanju potvrđuje i sam centar u svom odgovoru u kojem navodi da je dana 10.05.2023. godine zaprimio službenu zabilješku policijske stanice u kojoj se navodi da je majka prijavila vršnjačko nasilje nad njenim sinom, a sama kućna posjeta je realizovana tek 22.05.2023. godine. Dakle, ovdje se opravdano postavlja pitanje zbog čega centar za socijalni rad ukoliko je smatrao da je predmet hitan i prioritetan, nije odmah po saznanju za nasilje izvršio terensku posjetu domaćinstva u kojem živi dijete sa majkom.

Ovdje takođe treba imati u vidu i činjenicu da je navedena porodica od ranije poznata centru, kao i da je centar zbog samog statusa porodice (socio - ekonomskog, zdravstvenog...) od ranije upoznat sa porodičnim prilikama, pa se dodatno postavlja pitanje opravdanosti još jedne „terenske posjete“.

Zbog svega navedenog Ombudsman za djecu je zatražio od drugostepenog organa da izvrši nadzor nad postupanjem centra u navedenom postupku, kako bi se utvrdilo da li je postupanje centra bilo opravdano, te su isti u Odgovoru broj 11/05-533-90/23 od 14.07.2023. godine naveli: „sticanjem uvida u preduzete radnje i aktivnosti centra u konkretnom slučaju, kao i na osnovu njihovog izjašnjenja u vezi sa predmetnom stvari, a u skladu sa Pravilnikom o vršenju stručnog nadzora, konstatujemo da nema osnova za vršenje stručnog nadzora nad postupanjem centra u navedenom postupku, naročito imajući u vidu da je povod istog nenajavljivanje i neobavješćavanje imenovane o posjeti stručnih radnika centra njenom domaćinstvu. Imajući u vidu da se u svim postupcima mora utvrditi pravo stanje stvari, centar za socijalni rad primjenom metoda socijalnog rada, preduzima sve potrebne mjere i aktivnosti radi pravilnog i potpunog utvrđivanja svih činjenica i okolnosti. Radi utvrđivanja pravog stanja stvari, ali i iz drugih razloga u skladu sa stručnom procjenom, stručni radnici centra nisu dužni najavljivati posjete domaćinstvima“.

Iz navedenog proizilazi da centar i Ministarstvo u svojim odgovorima navode da je centar postupio u skladu sa pravilima i metodama stručnog rada u konkretnom slučaju. Međutim, Porodični zakon, Zakon o socijalnoj zaštiti, Pravilnik o vršenju stručnog nadzora, kao i Uputstvo o sprovođenju savjetovanja ne sadrže odredbe kojima se definiše kada i u kojim situacijama centri najavljeno ili nenajavljeno mogu obavljati kućne posjete, niti da se savjetodavni rad sa strankom može obavljati u njenom domaćinstvu bez njenog pristanka.

UN Konvencija o pravima djeteta propisuje da ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled, te da dijete ima pravo na zaštitu zakona od takvog miješanja ili napada.³⁰

Ustav Republike Srpske propisuje da su ljudsko dostojanstvo, tjelesni i duhovni integritet, čovjekova privatnost, lični i porodični život su nepovredivi.³¹

²⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 37/2012, 90/2016, 94/2019, 42/2020 i 36/2022

³⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, (Konvencija o pravima djeteta usvojena je na Generalnoj skupštini UN 20. novembra 1989. godine, a BiH je istu prihvatila notifikacijom o sukcesiji 1993. godine), član 16.

³¹ Ustav Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, 48/11 i „Službeni glasnik BiH“, broj 73/2019 – odluka US BiH), član 13.

A ulazak u stan ili druge prostorije moguće je samo u izuzetnim i opravdanim slučajevima.³²

Krivični zakonik Republike Srpske propisuje novčanu kaznu ili kaznu zatvora do jedne godine za onog ko neovlašteno prodre u tuđi stan ili druge zatvorene prostore ili se na zahtjev ovlaštenog lica odatle ne udalji, kao i za onog ko neovlašteno pretresa stan ili prostore. U slučaju da navedeno djelo prodora (ulaska) u tuđi stan ili prostor učini službeno lice zloupotrebom službenog položaja ili ovlaštenja, kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine. Pokušaj ovog krivičnog djela je takođe kažnjiv.³³

Porodičnim zakonom Republike Srpske Član 83. stav 4. djetetu se garantuje zaštita od nezakonitog miješanja u njegovu privatnost i porodicu, te dijete ima pravo da traži zaštitu svojih prava pred nadležnim organima.³⁴ Takođe, organ starateljstva dužan je da pri izboru odgovarajuće mjere iz svoje nadležnosti uzeti u obzir uzrast djeteta, njegovu psihofizičku razvijenost, psihička svojstva, sklonosti i navike, dotadašnje vaspitanje i odgajanje, porodične i socijalne uslove u kojima je živio i druge relevantne okolnosti. U tom smislu, organ starateljstva je u obavezi rukovoditi se principom najmanjeg posezanja³⁵ primjenjujući one mjere koje u najmanjoj mjeru narušavaju integritet i autonomiju porodice, odnosno krećući se od blaže mjere ka strožijoj mjeri.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske propisuje da su fizička i pravna lica koja primjenjuju ovaj Zakon dužna da poštuju dostojanstvo, ličnost korisnika i da brinu o njegovom interesu.³⁶ U ostvarivanju prava iz ovog Zakona korisnik je ravnopravan učesnik u procesu izbora odluka i mjera koje se preduzimaju u njegovo ime, a u njegovom su interesu.³⁷ Postupak za ostvarivanje prava iz ovog Zakona mora biti vođen tako da obezbijedi povjerljivost podataka, poštovanje ličnog integriteta i dostojanstva korisnika.³⁸ Članom 127. ovog Zakona je propisano da stručni radnik koji samostalno obavlja poslove socijalne zaštite kao profesionalne djelatnosti dužan je da poštuje ličnost korisnika, njegovo dostojanstvo i nepovredivost ličnog i porodičnog života i čuva profesionalnu tajnu.

Uputstvom za sprovođenje savjetovanja³⁹ se regulišu vrste savjetovanja, dužina trajanja savjetovanja kao i trajanje ukupnog procesa savjetovanja (najduže četiri savjetovanja),⁴⁰ ali ne i mjesto na kojem se savjetovanje može obavljati.

Na osnovu prethodno navedenog, postavlja se pitanje koje su to granice postupanja nadležnih centara za socijalni rad, te da li centar u svakom momentu ima pravo bez prethodne najave da posjeti domaćinstvo (potencijalnog) korisnika ili samo u opravdanim situacijama, koje su to opravdane situacije, koje su to granice obazrivosti i profesionalnosti pri pristupu strankama, da li postoji jednoobraznost u postupanju svih Centara za socijalni rad na nivou Republike, te da li se takvim postupanjem narušavaju Ustavom zagarantovana prava čovjeka, obzirom da

³² Ibid, član 24.

³³ Krivični zakonik Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 64/2017, 104/2018 – odluka US, 15/2021, 89/2021 i 73/2023), član 151 - Narušavanje nepovredivosti stana

³⁴ Porodični zakon Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 17/23), član 83, stav 4. i 5.

³⁵ Ibid, član 122.

³⁶ Član 3. stav 3.

³⁷ Ibid, član 7.

³⁸ Ibid, član 65. stav 2.

³⁹ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite usvojilo je Uputstvo za sprovođenje savjetovanja, broj: 11/05-052-46/17 od 15.08.2017. godine, u skladu sa članom 55. Zakona o socijalnoj zaštiti

⁴⁰ Ombudsman za djecu uputio je Preporuku, broj: 1707-15-UP/13 od 29.11.2013. godine Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite u cilju donošenja navedenog Uputstva

je najvišim pravnim aktom mogućnost ulaska u tuđi posjed, dom ili stan data samo službenim licima u tačno određenim situacijama i pod strogo definisanim uslovima.

S tim u vezi, Ombudsman za djecu je sproveo analizu načina postupanja svih centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite prilikom obavljanja kućnih posjeta u cilju prikupljanja socio – anamnestičkih podataka, opservacija, obavljanja savjetodavnog rada i drugih situacija, a koje ne zahtjevaju hitnost.

Na zahtjev Ombudsmana za djecu svih 60 centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite navelo je da **ne postoji interni akt koji uređuje način obavljanja kućnih posjeta radi obavljanja savjetodavnog rada sa strankama ili prikupljanja socio – anamnestičkih podataka i sl.**

Na pitanje da li je centar u obavezi da najavi termine dolaska na kućnu adresu u gore navedenim situacijama, uz napomenu da se ne radi o situacijama koje zahtjevaju hitnost (opasnost po život i zdravlje, zlostavljanje, zanemarivanje i sl), i kakva je dosadašnja praksa u vezi sa navedenim dostavljeni su sljedeći odgovori:

- 13 centara/službi najavljuju dolaske prilikom kućne posjete jer ista podrazumjeva organizaciju mjesta i vremena, kao i prisustvo svih aktera opservacije, kao i mjesta udaljenosti stanovanja. Pismenim putem se najave termini i razlog dolaska, ali nerijetko se korisnici obavijeste i telefonski, štiteći i poštujući ličnost korisnika.
- 35 centara/službi se izjasnilo da najavljuju posjete, osim u situacijama koje zahtjevaju hitno reagovanje i izlazak na teren, te stvarne procjene stanja u porodici,
- 12 centara/službi se izjasnilo da ne najavljuju posjete porodičnom domaćinstvu iz razloga što bi to remetilo uvid u stvarno stanje prilikom dolaska radnika na teren i opservacije.

Analizom navedenog slučaja, ali i provedenog istraživanja, evidentno je da određene aktivnosti koje provode centri za socijalni rad u okviru obavljanja poslova iz djelokruga svoje nadležnosti nisu jasno definisana postojećim propisima, niti drugim aktima što dovodi do nejednakosti u postupanju prilikom obavljanja tih aktivnosti.

Radi navedenog, Ombudsman za djecu, a u skladu sa članom 9. Zakona o Ombudsmanu za djecu, je predložio preduzimanje mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske.

5) Video nadzor

Vrijeme u kojem živimo, stalni razvoj tehnologije i potreba njene primjene u savremenom životu utiču i na promjene legislative, a time i na promjene u ponašanju ljudi, što može da dovede i do povrede prava na privatnost. S tim u vezi, Ombudsman za djecu zapaža da je jednim brojem zaprimljenih prijava ukazano na moguću povredu prava djeteta na privatnost, a u vezi je sa postavljanjem video nadzora u vaspitno - obrazovnim ustanovama, a da ni djeca ni njihovi roditelji o tome nisu prethodno bili upoznati.

Obaveze koje se odnose na bezbjednost djece u vaspitno - obrazovnoj ustanovi uređene su i članom 7. stav 7. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju⁴¹, kojim je propisano da je vaspitno - obrazovna ustanova obavezna da provode mjere i propiše postupak i smjernice zaštite djece za vrijeme boravka u školi. Objavljivanje fotografije djeteta ili snimanje djeteta

⁴¹ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 41/18, 35/20, 92/20 i 55/23)

u vaspitno - obrazovnoj ustanovi, bez obzira da li se radi o redovnim nastavnim aktivnostima, vannastavnim aktivnostima ili planiranim i organizovanim aktivnostima izvan ustanove, a da predhodno za to nije dobijena saglasnost roditelja/staratelja, protivno je ne samo Zakonom utvrđenoj obavezi vaspitno - obrazovne ustanove da obezbjedi zaštitu prava učenika, već i pravu djeteta na zaštitu privatnosti kao i pravu na najbolji interes djeteta.

Ministarstvo prosvjete i kulture je donijelo Program mjera za jačanje bezbjednosti i sprječavanje nasilja u osnovnim i srednjim školama i đачkim domovima u Republici Srpskoj⁴², a kao jedna od aktivnosti, koja ima za cilj povećanje nadzora školskog objekta, đачkog doma i dvorišta, jeste uvođenje video nadzora u školama i đачkim domovima.

Kako navedena mjera ne bi bila protivna pitanjima zaštite prava učenika na privatnost, neophodno je da politika video nadzora bude jasno definisana u smisu preciznih određenih uslova koji se tiču postavljanja video nadzora, ali i samog pristupa i načina čuvanja dobijenih podataka.

6) Objavljivanje - dijeljenje fotografija i drugih sadržaja na kojima su djeca

Ombudsmanu za djecu su se obraćali roditelji i zbog povrede prava djeteta na privatnost od strane vaspitno - obrazovnih ali i drugih ustanova, objavljivanjem ili dijeljenjem fotografije djeteta na društvenim mrežama, a bez znanja i saglasnosti roditelja.

Primjer takve povrede je situacija u kojoj učenici za vrijeme izvođenja nastave organizovano, radi obrazovanja, posjete drugu ustanovu i tom prilikom zaposleni u toj ustanovi sačine fotografije djece i objave ih na internet stranici ustanove, a roditelji za navedenu aktivnost naknadno saznaju iz medija ili putem društvenih mreža, te tada stave prigovor da za takve aktivnosti i objavljivanje fotografija nisu dali saglasnost.

Do ovakvog načina povrede prava djeteta na privatnost dolazi zbog nerazumijevanja pojma „saglasnost roditelja za objavljivanje fotografija djeteta“. Naime, činjenica da su roditelji vaspitno - obrazovnoj ustanovi koju dijete pohađa dali pisanu saglasnost da vaspitno - obrazovna ustanova može u promotivne svrhe objavljivati sadržaje na kojima se nalaze djeca na svojim sajtovima i društvenim mrežama, ne znači da te fotografije ili da fotografije te djece mogu sačinjavati i objavljivati i druga lica, već je za to potrebna posebna saglasnost.

Radi zaštite prava djeteta na privatnost i prevazilaženja ovakvih problema i nesporazuma, potrebna je bolja saradnja između roditelja i vaspitno - obrazovne ustanove, ali i između ustanova koje rade ili se susreću sa djecom. Pored toga potrebno je i da sve vaspitno - obrazovne ustanove jasno odrede sadržaj pisane saglasnosti roditelja za objavljivanje fotografija i drugih sadržaja na kojima su djeca, uz obavezno objašnjenje roditeljima u koje svrhe i na kojim medijima će takvi sadržaji da budu objavljivani.

I ovim izvještajem Ombudsman za djecu konstatuje da je neophodno dodatno regulisati pitanje zaštite privatnosti djeteta u svim aspektima života, dodatno edukovati roditelje, ali i lica koja rade sa djecom ili su sa njima u kontaktu, te uvažavati dijete kao pojedinca i punopravnog člana društvene zajednice i njegovo mišljenje o svim pitanjima koja ga se tiču.

⁴² Vlada Republike Srpske na svojoj 23. sjednici 01.06.2023. godine usvojila Informaciju o stanju bezbjednosti sa prijedlogom Programa mjera za jačanje bezbjednosti i sprečavanja nasilja u osnovnim i srednjim školama i đачkim domovima u Republici Srpskoj

IV PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA DJECE

Kada je u pitanju pravo djece na zaštitu od nasilja, iz zaprimljenih prijava proizilazi da se najveći broj prijava odnosi na vršnjačko nasilje 52 prijave, nakon čega slijedi nasilje u porodici 36 prijava, nasilje odraslih nad djecom (srodnici, nastavnici, vaspitači, treneri i sl.) 21 prijava, internet ili cyber nasilje 12, i 6 prijava kojima se ukazuje na seksualno zlostavljanje djeteta.

1. Nasilje nad i među djecom

Nasilje nad i među djecom obuhvata različite vrste i oblike ponašanja kojima se dijete može povrijediti, a definiše se kao svaki oblik ponašanja prema djetetu koje ima za cilj namjerno povređivanje ili nanošenje bola, fizičkog ili psihičkog, zapostavljanje i/ili zanemarivanje djeteta, maltretiranje i/ili bilo koji oblik eksploatacije djeteta, uključujući i seksualnu eksploataciju⁴³.

Analiza predmeta u oblasti nasilja koji su vođeni pred Ombudsmanom za djecu pokazuje da se nasilje nad i među djecom najčešće prepoznaje u okviru pet osnovnih oblika nasilja: fizičko, verbalno, psihičko, elektronsko nasilje i seksualno. Takođe, kao poseban pojavni oblik se prepoznaje i prisustvo djeteta nasilju u porodici.

Nažalost, rezultati istraživanja nasilja nad djecom pokazuju da su djeca često izložena nasilju koje se ne može svrstati unutar samo jedne vrste nasilja s obzirom na to da dijete često istovremeno može da bude izloženo različitim oblicima nasilja. Npr. psihičko nasilje veoma često prati sve ostale oblike nasilja, zatim, nasilje u porodici, kojem djeca mogu da budu direktno izložena kada je usmjereno prema djeci, ili indirektno kada su samo prisutni i svjedoci sukoba i nasilja između roditelja. Indirektno nasilje ugrožava njihovo mentalno zdravlje jer ostavlja posljedice na njihov mentalni razvoj. Djeca se teško nose sa takvim iskustvima i često zbog straha ili neprijatnosti ne žele da govore o takvim problemima.

⁴³ Opšti komentar broj 13, tačka 4

Takođe, današnje savremene tehnologije postavljaju pred djecu velike izazove, ali i prepreke u pravilnom razvoju i odrastanju i normalnom funkcionisanju. Ukoliko djecu na pravilan i njima prihvatljiv način ne edukujemo o svim izazovima i opasnostima upotrebe tehnologija, ostavlja se prostor za ozbiljne posljedice na njihov mentalni razvoj, a u ozbiljnijim slučajevima i težih mentalnih teškoća i poremećaja. Primjetno je u praksi da ovih izazova i opasnosti roditelji nisu u potpunosti svjesni. Primijetan je sve je veći broj slučajeva vršnjačkog nasilja putem raznih društvenih mreža zbog čega od strane odraslih takav oblik nasilja ostaje neprimijećen. Sve češće vrijeđanje i ismijavanje na raznim profilima na internetu, „isključivanje“ iz raznih školskih i prijateljskih grupa, slanje uvredljivih poruka, dijeljenje fotografija s ciljem omalovažavanja ličnosti djeteta, kao i slične radnje putem savremenih tehnologija praktično imaju neograničeno trajanje. Sve to ostavlja ozbiljne posljedice na djecu - žrtve nasilja i njihovo mentalno zdravlje jer djeca - žrtve počinju da ispoljavaju drugačije oblike ponašanja, a roditeljima nije jasno šta se dešava i ne mogu da spoznaju uzroke osim ako se dijete samo ne požali na probleme koje ima.

Djeca koja su od ranog djetinjstva izložena nasilju i zlostavljanju često mogu da razviju i pogrešne poglede i shvatanja svojih postupaka, a to često utiče na pogrešno socijalno ponašanje u kasnijem uzrastu, što može da ih dovede u situaciju da zbog proživljenog nasilja i oni postaju naslinici.

Negativne posljedice nasilja nad djecom mogu da budu, a često i jesu, vidljive već od ranog djetinjstva. Ukoliko izostane kvalitetna intervencija svih aktera u sistemu zaštite, kako prema djetetu žrtvi, tako i prema djetetu izvršiocu nasilja, posljedice po mentalno zdravlje mogu biti ozbiljne i dugoročne. Pored toga, izostajanjem kvalitetne intervencije, djeci se šalje potpuno pogrešna poruka jer nesvjesno, djeca mogu da izgrade stav da je nasilje prihvatljiv način ponašanja u međusobnim odnosima, gube empatiju i postaju manje osjetljivi na probleme i osjećanja drugih u zajednici. Zbog toga, oni lako ulaze u novi krug problema koji se najčešće manifestuju kroz razne poremećaje počev od anksioznosti, tjeskobe, depresije, poremećaja u ishrani, a takodje u pojedinim kompleksnijim situacijama mogu da završe samopovređivanjem i pojavom suicidalnih misli. Međutim, i kada se nasilno ponašanje prepozna, vrlo često se dešava u praksi da se odgovorna strana proglasi nenadležnom ili da prepusti da nasilno ponašanje prema djetetu prestane protekom vremena ili da se odgovornost traži u nekom drugom (naročito u slučajevima vršnjačkog nasilja).

U Republici Srpskoj posljednjih godina programi prevencije nasilja nad djecom i među djecom su sastavni dio nastavnog plana i programa u školama. Međutim, u praksi je evidentno da je nasilje nad i među djecom i dalje prisutno, te je neophodna dalja nadogradnja sistema zaštite djece od nasilja, a naročito sistema prevencije.

Prema iskustvu Ombudsmana za djecu, ključni problem je što ne postoje zbirni zvanični podaci o nasilju nad i među djecom, te se zbog toga ne može sa sigurnošću znati da li je nasilje u porastu ili ne, koji oblici nasilja su dominantniji u odnosu na druge, gdje se nasilje najčešće dešava, koji je to uzrast kada se javljaju prvi oblici nasilja, potencijalni uzroci nasilnog ponašanja, kvalitet i kvantitet reakcije nadležnih na nasilje, i sl. Bez postojanja sveobuhvatne baze podataka, ne može se uraditi ni kvalitetna analiza i samim tim se sa sigurnošću ne može utvrditi ni stepen funkcionisanja sistema zaštite i šta je to što trebamo mijenjati, odnosno, nadograditi. Postojanje baze podataka o nasilju je definisano Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece. Po tom Protokolu, Ministarstvo porodice, omladine i sporta je zaduženo za vođenje baze, međutim, ona nikad nije redovno zaživjela i postoje samo podaci za nekoliko godina.

Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece⁴⁴ je zaključen između četiri resorna ministarstva s jednim od ciljeva da poveže sve subjekte zaštite i da se tačno definiše šta je čija odgovornost i obaveza, kako u dijelu intervencije kada je došlo do nasilja, tako i u oblasti prevencije. S obzirom da je Protokol zaključen još prije deset godina, praksa pokazuje da ga je potrebno revidirati i prilagoditi novim uslovima. U praksi su zabilježene brojne slabosti u primjeni postojećeg Protokola. Problem je i u tome što pored navedenog Protokola postoji i drugi Protokol o vršnjačkom nasilju⁴⁵ koji u svojim prelaznim i završnim odredbama ne sadrži odredbu o stupanju na snagu, a u dobroj mjeri je u koliziji sa postojećim. Dok je prvi Protokol objavljen 2013. godine u Službenom glasniku Republike Srpske i kao takav dostupan svima, drugi Protokol postoji samo na internet stranici resornog ministarstva i potpuno je nejasno da li je i kada stupio na snagu.

U toku 2023. godine, Ombudsman za djecu je sproveo istraživanje o vršnjačkom nasilju koje je pratila i izrada Posebnog izvještaja o vršnjačkom nasilju u vaspitno - obrazovnim ustanovama u Republici Srpskoj kojim su upućene određene preporuke nadležnim organima i ustanovama u cilju unapređenja i nadogradnje postojećeg sistema zaštite djece od nasilja. Između ostalih, Ministarstvu prosvjete i kulture upućena je preporuka potrebe revidiranja postojećeg Protokola o postupanju u slučajevima nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, kao i uspostavljanje sistema evidentiranja i vođenja podataka o nasilju dostavljenih od vaspitno - obrazovnih ustanova, kako bi se pratila tendencija porasta/opadanja nasilja.

U svom odgovoru, Ministarstvo prosvjete i kulture⁴⁶, a vezano za gore navedene preporuke Ombudsmana za djecu, između ostalog, navodi:

„Republički pedagoški zavod je dobio podršku UNICEF-a za angažovanje eksperata za izradu prijedloga objedinjenog Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece i Protokola o postupanju u slučaju vršnjačkog nasilja, čija izrada je u toku. U ovu aktivnost je uključeno i Društvo psihologa Republike Srpske kao strukovno udruženje relevantno za profesionalno djelovanje u oblasti nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece. Potrebno je otkloniti nedostatke dosadašnjih protokola u pogledu definisanja pojava oblika nasilja, te unaprijediti protokol u pogledu novonastalih normativa koji su donijeti od 2012. godine do danas, kao i uvažavanja dinamike razvoja tehnologija koja je uticala na fenomenologiju nasilja.“

Ombudsman za djecu pozdravlja preduzete aktivnosti i podsjeća da sama činjenica donošenja novog ili revidiranog Protokola ne znači ništa ako ćemo ga primjenjivati kao i postojeći. Osim što je potrebno revidirati postojeće akte, potrebno je i osigurati njihovu punu primjenu. Takođe, definisan mehanizam za prikupljanje podataka o nasilju nad djecom obavezuje i da se prikupljeni podaci analiziraju, a ta analiza treba da bude u funkciji procjene uspješnosti dosadašnjih mjera i aktivnosti i istovremeno osnov za predlaganje dodatnih mjera radi poboljšanja onih dijelova sistema koji se nisu pokazali dovoljno efikasnim i koji nisu adekvatno odgovorili na potrebe djece.

⁴⁴ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece („Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 82/13)

⁴⁵ Potpisan od strane Ministarstva prosvjete i kulture i Ministarstva unutrašnjih poslova u martu 2019. godine.

⁴⁶ Odgovor Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, broj 07.041/052-33/23 od 16.01.2024. godine

Ombudsman za djecu, koristi priliku da ponovo i ovim izveštajem podsjeti na preporuke UN Komiteta za prava djeteta⁴⁷ koji je na sjednici održanoj 27. septembra 2019. godine, razmatrajući Kombinovani peti i šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine, usvojio Zaključna razmatranja, a na koje je Ombudsman za djecu ukazao i ranije svojim izvještajima.

Na osnovu trenutnog stanja u praksi, Ombudsman za djecu prepoznaje potrebu da je i dalje neophodna nadogradnja sistema zaštite djece od nasilja. Ombudsman za djecu ističe naročito potrebu nadogradnje sistema prevencije i podizanja svijesti široke i stručne javnosti.

Postupajući po prijavama/žalbama građana u konkretnim slučajevima, ali i kroz redovne aktivnosti praćenja pojave nasilja nad djecom u našem društvu, Ombudsman za djecu prepoznaje da je i dalje neophodna intezivna stručna edukacija osoblja u svim segmentima koji se u svom radu susreću sa slučajevima nasilja nad djecom, a naročito u centrima/službama socijalne zaštite i vaspitno - obrazovnim ustanovama koju treba da prati i odgovarajuća nadogradnja finansijskih i kadrovskih kapaciteta.

2. Vršnjačko nasilje

U toku 2023. godine, Ombudsman za djecu je sproveo istraživanje o vršnjačkom nasilju koje je pratilo i izdavanje Posebnog izvještaja o vršnjačkom nasilju u vaspitno - obrazovnim ustanovama u Republici Srpskoj, s ciljem utvrđivanja mišljenja i stavova djece i mladih o vršnjačkom nasilju u vaspitno - obrazovnim ustanovama, o učestalostima vršnjačkog nasilja, vrstama i oblicima vršnjačkog nasilja, prevenciji vršnjačkog nasilja, reakcijama nadležnih na vršnjačko nasilje, te davanje preporuka nadležnim za sistemsku podršku u ostvarivanju prava djece na zaštitu od nasilja. Poseban izvještaj o vršnjačkom nasilju u vaspitno - obrazovnim ustanovama će biti prezentovan u Narodnoj skupštini Republike Srpske kojom prilikom će biti i detaljno predstavljeni rezultati istraživanja, sadržaj preporuka upućenih nadležnim organima i ustanovama i njihovi odgovori.

U navedenom istraživanju je učestvovalo ukupno 5.701 učenik iz svih srednjih škola Republike Srpske od prvog do trećeg razreda. Od ukupno 5001 učenika, 24% učenika se izjasnilo da su lično bili žrtve nekog od oblika nasilja tokom svog školovanja, a od 5424 učenika, njih 41% poznaje druga ili drugaricu iz odjeljenja/škole koji su bili žrtve vršnjačkog nasilja. Prema izjavama djece, najučestalije je verbalno nasilje i socijalna isključenost, mada je učestalo i fizičko i elektronsko nasilje.

⁴⁷ Komitet za prava djeteta je razmatrao Kombinovani peti i šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine (CRC/C/BIH/5-6) na 2404. i 2405. sjednici (CRC/C/SR. 2404 i 2405), održanim 10. i 11. septembra 2019. godine, te usvojio Zaključna zapažanja na 2430. sjednici, održanoj 27. septembra 2019. godine.

U Uvodnom dijelu Zaključnih razmatranja, Komitet podsjeća državu članicu na nedjeljivost i međuzavisnost svih prava sadržanih u Konvenciji o pravima djeteta i naglašava važnost svih preporuka sadržanih u ovim zaključnim zapažanjima. Komitet želi skrenuti pažnju države članice na preporuke koje se odnose na područja u vezi s kojima se moraju preduzeti hitne mjere: koordinacija (stav 10.), najbolji interes djeteta (stav 20.), zlostavljanje i zanemarivanje (stav 26.), životni standard (stav 38.), obrazovanje, uključujući i stručno usavršavanje i usmjeravanje (stav 40.) i traženje azila, izbjeglice i djecu migranata (stav 44.).

Komitet preporučuje da država članica osigura ostvarivanje dječijih prava u skladu sa UN Konvencijom o pravima djeteta i njenim protokolima tokom cijelog postupka sprovođenja Agende 2030 za održivi razvoj. Takođe, poziva državu članicu da osigura sadržajno učešće djece u osmišljavanju i sprovođenju politika i programa usmjerenih na postizanje svih 17 ciljeva održivog razvoja u mjeri u kojoj se tiču djece.

Prema zvaničnim podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, za prvih devet mjeseci 2023. godine u Republici Srpskoj evidentirano je 50 slučajeva vršnjačkog nasilja. Vršnjačko nasilje je počinilo 75 maloljetnika, a ukupno su evidentirana 63 maloljetnika kao žrtve nasilja. Među maloljetnim počiniocima 27 su učenici osnovne, a 48 srednje škole. U tim događajima su tri maloljetnika zadobila teže, 38 lakše povrede, 12 maloljetnika je pretrpilo psihičku bol, četiri su uznemiravana putem interneta, a kod 11 maloljetnika su nastupile ostale posljedice. Inače, Ministarstvo unutrašnjih poslova organizuje preventivnu kampanju „Budi sigma! Zaustavi/Prijavi vršnjačko nasilje!“, usmjerenu ka učenicima osnovnih i srednjih škola s ciljem sprečavanja nasilnog ponašanja.

Glavna služba za reviziju javnog sektora Republike Srpske je provela 2023. godine reviziju učinka „Prevenција vršnjačkog nasilja u Republici Srpskoj“⁴⁸ s ciljem da ispita da li je prevencija vršnjačkog nasilja uspostavljena i da li se provodi na način koji obezbjeđuje njeno efikasno funkcionisanje, te da se na osnovu provedenih ispitivanja nadležnim institucijama ponude preporuke čijim provođenjem je moguće unaprijediti funkcionisanje i rezultate prevencije vršnjačkog nasilja u Republici Srpskoj. Na osnovu nalaza revizije učinka, utvrđeni su zaključci i preporuke. Osnovni zaključak ove revizije je da sistem prevencije vršnjačkog nasilja nije u potpunosti uspostavljen i ne funkcioniše na način koji obezbjeđuje efikasnu prevenciju vršnjačkog nasilja.

Redovnim praćenjem stanja u ovoj oblasti, Ombudsman za djecu mora istaći da jedan broj škola krajnje odgovorno pristupa ovom problemu. Pravilno prepoznaju vršnjačko nasilje bez obzira u kom obliku se pojavi, zauzmu jasan stav i mjere intervencije i prema djeci – žrtvama i prema djeci – izvršiocima nasilja. Imaju saradnju sa roditeljima i redovne aktivnosti prevencije. Nažalost, u svakodnevnom životu primjeri ovih škola ostaju neprimijećeni i u potpunoj sjenci slučajeva nasilja kada se nisu preduzele potrebne mjere i aktivnosti, naročito još ukoliko se ovakav slučaj medijski veoma eksponira. U prevenciji nasilja veoma je važno isticanje primjera dobre prakse.

U toku 2023. godine, Ombudsman za djecu je postupao u 52 slučaja vršnjačkog nasilja uglavnom po žalbama roditelja. Analizom predmetnih slučajeva, mogu se izvesti određeni zaključci:

- I dalje pojedine škole sa velikim zakašnjenjem reaguju na pojedine oblike vršnjačkog nasilja⁴⁹. Do reakcije dođe tek kad situacija eskalira ili ako se slučaj javno eksponira.
- Neke škole i dalje pojedine nasilne situacije ne prepoznaju kao nasilje ili zbog nezainteresovanosti da se problem uopšte i prepozna ili pokušaja zataškavanja ili tvrdnji da se konkretni slučaj vršnjačkog nasilja nije desio u školi. *Npr. predmet⁵⁰ koji se vodi pred Ombudsmanom za djecu u kojem je došlo do fizičkog nasilja nad učenikom na putu do škole, a pokrenut je po prijavi/žalbi roditelja. Prva reakcija razrednog starješine je da se događaj desio „izvan škole i da nije u mogućnosti da reaguje“. Nakon pisanog zahtjeva Ombudsmanskog za djecu, škola izvještava da je obavljen razgovor sa učenicima i roditeljima i da nije obavještena Policija niti nadležni centar za socijalni rad. U predmetnom slučaju je naknadno održan sastanak Multisektorskog tima na kojem ih je tek tada škola upoznala sa događajem, ali da je procijenila da nije bilo potrebe za uključivanjem centra za socijalni rad, jer su stručni radnici škole*

⁴⁸ https://gsr-rs.org/wp-content/uploads/2023/12/RU005-22_Cyr.pdf

⁴⁹ Predmet broj: 18-6-9-PŽ/23, predmet broj: 94-38-9-PŽ/23

⁵⁰ Predmet broj: 1467-15/23

događaj okarakterisali „kao sukob, bez elemenata vršnjačkog nasilja“. O navedenom događaju dežurni tužilac se izjasnio da se radi o KD „Tjelesna povreda“, te da je Osnovni sud maloljetnom izvršiocu nasilja dodijelio advokata po službenoj dužnosti. Kada se predmet kompletira biće proslijeđen nadležnom tužilaštvu.

Povodom ovog slučaja Ombudsman za djecu je uputio odgovarajuću preporuku za otklanjanje, u postupku pred Ombudsmanom za djecu, nesporno utvrđenih nedostataka.

- Veoma je čest slučaj da jedan broj škola identifikuju samo posljedice nasilnog ponašanja bez utvrđivanja uzroka takvog ponašanja u svakom konkretnom slučaju⁵¹. Ombudsman za djecu ističe da škola mora identifikovati i uzroke nasilnog ponašanja. Samo sveobuhvatna jasna slika može dovesti do odgovarajućeg psihološko - pedagoškog rada (u saradnji sa roditeljima i drugim akterima) i sa djetetom – žrtvom i sa djetetom- izvršiocom nasilja i biti osnova za buduće preventivno djelovanje.
- Jedan broj škola pokušava da problem vršnjačkog nasilja riješi pozivanjem na „nultu toleranciju“ sankcionisanjem i djeteta - izvršioca nasilja i djeteta - žrtve. U ovim slučajevima izostaje pravilno i potpuno utvrđivanje činjeničnog stanja konkretnog događaja. Ovakva reakcija škole izaziva potpuno suprotan efekat kod svih učesnika. Dijete - žrtva se još više osjeća uplašeno, bespomoćno i povrijeđeno, a roditelji su revoltirani. S aspekta djeteta - izvršioca nasilja, samo kažnjavanje ne rješava dugoročno njegov problem. Pred Ombudsmanom za djecu je proteklih godina zabilježen slučaj dječaka učenika osnovne škole koji je identifikovan sa poremećajem u ponašanju i kao višestruki počinilac nasilja i koji je po izrečenim disciplinskim kaznama mijenjao škole nekoliko puta i na kraju se opet po disciplinskoj kazni vratio u početnu školu. Neophodna je identifikacija uzroka nasilnog ponašanja i adekvatna vaspitna, psihološka i pedagoška stručna podrška. Situacija se naročito usložnjava ukoliko uzrok djetetovog ponašanja ukaže da su potrebne odgovarajuće interventne mjere u djetetovoj porodici. To može biti posljedica: poremećenih odnosa između članova porodice, teških ekonomskih i materijalnih prilika porodice, nezaposlenosti, načina provođenja slobodnog vremena djeteta, uticaja vršnjačke grupe, uticaja medijskih sadržaja i objava na društvenim mrežama, identifikacija sa nekom osobom iz djetetovog bliskog okruženja sklonom devijantnom ponašanju, i sl. Pored toga, djeca često svojim problematičnim ponašanjem žele da roditeljima skrenu pažnju na sebe ili da im ukažu na neki svoj problem kojeg sami ne mogu da riješe. Vrijeme reagovanja za ovu djecu je veoma važno.

U kontekstu navedenog, veoma je važno postojanje ujednačenih kriterijuma i stavova kod svih škola. U toku svojih aktivnosti, Ombudsman za djecu je nadležnim subjektima zaštite djece od nasilja upućivao određene prijedloge i preporuke.

Jedan od prijedloga Ombudsmana za djecu je da se donese jedinstveni pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika za sve škole, jer je trenutna situacija takva da svaka škola svojim aktom uređuje svoja pravila. Međutim, uočavaju se situacije da je neko ponašanje u jednoj školi zabranjeno, u drugoj je dozvoljeno ili da se za istu ili sličnu povredu učenicima u različitim školama izriču po težini različite mjere. Takođe, iskustva Ombudsmana za djecu pokazuju da i dalje određeni broj škola uopšte i nema pravilnike o disciplinskoj odgovornosti učenika, pa

⁵¹ Predmet broj: 92-37-9-PŽ/23

kad treba da se preduzmu određene mjere u slučaju nasilja, prvo dolazi do nejasnoća koja pravila i po kojem postupku uopšte primjeniti. Neujednačena primjena pravila i postupka disciplinske odgovornosti učenika rezultiraju time da u konkretnom slučaju donesene odluke škole o izrečenju vaspitno - disciplinskoj mjeri veoma često budu poništene od strane nadležnog organa. Na ovakav način se bespotrebno i djeci i roditeljima šalje potupno pogrešna poruka i narušava ugled cjelokupnog vaspitno - obrazovnog procesa.

Potpuno identična situacija je i sa upotrebom mobilnih telefona u školama. Trenutna situacija je da u nekim školama djeca uopšte ne smiju da koriste, pa čak ni da nose telefone i da to predstavlja povredu discipline, a u drugima je to dozvoljeno. Radi toga je Ombudsman za djecu uputio Preporuku⁵², u vezi upotrebe digitalnih tehnologija i upotrebe pametnih telefona u nastavi, prema Ministarstvu prosvjete i kulture i Republičkom pedagoškom zavodu.

U kontekstu ovog izvještaja, potrebno je kao vrlo važno spomenuti da je Vlada Republike Srpske na svojoj 23. sjednici 01.06.2023. godine usvojila Informaciju o stanju bezbjednosti sa prijedlogom Programa mjera za jačanje bezbjednosti i sprečavanja nasilja u osnovnim i srednjim školama i đачkim domovima u Republici Srpskoj⁵³ i zadužila je Ministarstvo prosvjete i kulture da pored redovnih aktivnosti, koje preduzima u okviru svoje resorne nadležnosti u cilju jačanja bezbjednosti u školama, dodatno djeluje u pravcu stvaranja stimulativnog i sigurnog okruženja za svu djecu.

Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo finansija zaduženi su da u skladu sa raspoloživim sredstvima u Budžetu za 2023. godinu, obezbijede sredstva za finansiranje prioritarnih mjera, kao i da u kontinuitetu planiraju posebne pozicije u Budžetu namijenjene za finansiranje mjera za jačanje bezbjednosti i sprečavanja nasilja u osnovnim i srednjim školama i đачkim domovima u Republici Srpskoj.

Referalni mehanizam podrške djeci u školama Republike Srpske je sastavni dio programa „Briga o djeci – zajednička odgovornost i obaveza” i ima za cilj da osnaži vaspitnu ulogu škola, profesionalni kapacitet stručnih saradnika i da podstakne multidisciplinarnu i multisketorsku saradnju. Ovaj program proizašao je kao aktivnost u ostvarivanju Strategije razvoja obrazovanja Republike Srpske 2016-2021 godine. Referalni mehanizam se oslanja na važnost vaspitne uloge škola koja je neodvojiva od obrazovne. Polazni osnov za primjenu ovog mehanizma su opservacije nastavnika o stanju i ponašanju učenika u kontekstu školskog života. Dobra iskustva iz prakse pokazuju da Referalni mehanizam predstavlja veoma dobar instrument, između ostalog, i u jačanju sistema prevencije nasilja nad i među djecom.

3. Nasilje u porodici

Porodica, u smislu Porodičnog zakona Republike Srpske, je životna zajednica roditelja i djece i drugih srodnika, u kojoj su roditelji dužni da se brinu o životu i zdravlju svoje djece, kao i o njihovom podizanju, vaspitanju i obrazovanju, a djeca su dužna da se brinu o svojim roditeljima, da se prema njima odnose s poštovanjem i da ih pomažu kada je to potrebno. U

⁵² Preporuka broj 1367-14/23 od 17.11.2023. godine

⁵³ <https://vladars.rs/srCyril/Vlada/Documents/23.%20%D1%81%D1%98%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0%20%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B5%20%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B5%20%D0%A1%D1%80%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B5%20-%201.6.2023.486248151.pdf>

svim pitanjima koja se tiču djeteta, svako je dužan da se rukovodi i postupa u skladu sa najboljim interesom djeteta⁵⁴.

Nasilje u porodici postoji ukoliko postoji osnov sumnje da je član porodice ili porodične zajednice izvršio radnje fizičkog, seksualnog, psihičkog i/ili ekonomskog nasilja, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičke, seksualne, psihičke i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice ili porodične zajednice.⁵⁵ Dijete je žrtva i ukoliko je bilo prisutno prilikom vršenja nasilja prema drugom članu porodice, iako radnje nasilja nisu preduzete prema njemu.

Konvencija Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici („Službeni glasnik BiH”, broj 15/13) usvojena 11. maja 2011. godine, između ostalog, propisuje hitne mjere zaštite u članu 52. i mjere o zabrani pristupa ili mjere o zaštite iz člana 53. s ciljem da pruže zaštitu za žrtve nasilja u porodici po hitnom postupku i bez komplikovane procedure. Države potpisnice same uređuju način i postupak primjene ovih mjera. U Republici Srpskoj to je učinjeno Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici kojim su propisane hitne i zaštitne mjere, zatim Krivičnim zakonikom Republike Srpske kojim je propisana krivična sankcija za onoga ko ih prekši, kao i mogućnost izricanja mjere bezbjednosti udaljenje iz zajedničkog domaćinstva, te Zakonom o policiji i unutrašnjim poslovima kojim su propisane odredbe kojima se uređuje nadležnosti policijskih organa u zaštiti od nasilja u porodici.

U izvještajnom periodu Ombdusman za djecu zaprimio je 36 prijava - žalbi kojim se ukazalo na nasilje u porodici u kojima se pojavljuju djeca kao žrtve nasilja, bilo da je nasilje direktno usmjereno prema djeci, bilo indirektno, tj. da su bili prisutni nasilju nad nekim drugim članom porodice.

Prema zvaničnim podacima Ministarstva porodice, omladine i sporta po subjektima zaštite za period januar – juni 2023. godine, koji se prikupljaju prema Pravilniku o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici, kod Ministarstva unutrašnjih poslova evidentirane su prijave 572 slučaja nasilja u porodici. U prijavljenim slučajevima prepoznato je 745 žrtva nasilja od kojih je 117 djece. Najviše prijavljenih slučajeva nasilja u porodici odnosi se na fizičko i psihičko nasilje, a 296 slučajeva je imalo za posljedicu tjelesnu povredu.

Kod tužilaštva je u prvih šest mjeseci 2023. godine evidentirano 89 prijava za nasilje u porodici koje su podnesene neposredno tužilaštvu i 574 dostavljena izvještaja Ministarstva unutrašnjih poslova.

Centri/službe socijalne zaštite su istom tom periodu zaprimile 729 obavještenja o nasilju u porodici u kojima je 177 djece prepoznato kao žrtve nasilje.

Govoreći o djeci kao žrtvama nasilja u porodici ne smije se zaboraviti da u Strategiji za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske za period 2020 – 2024. godina⁵⁶ navedeno:

„Među žrtvama nasilja u porodici evidentiran je i određeni broj djece, koji nije uvijek moguće utvrditi u procentu u odnosu na ukupan broj žrtava, zbog činjenice da se djeca, ako nasilje nije bilo direktno ispoljeno prema njima, često ne evidentiraju kao žrtve porodičnog nasilja. Imajući u vidu da Zakon o zaštiti od nasilja u porodici propisuje da je dijete žrtva i ukoliko je bilo prisutno prilikom vršenja nasilja prema drugom članu porodice, iako radnje nasilja nisu preduzete prema njemu, potrebno je insistirati na prepoznavanju i evidentiranju ove djece

⁵⁴ Porodični zakon Republike Srpske

⁵⁵ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske („Službeni glasnik RS”, broj: 102/12, 108/13, 82/15 i 84/19)

⁵⁶ <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx#collapsible3>

kao žrtava nasilja u porodici. Takođe, potrebno je pojačati saradnju svih subjekata zaštite i razmotriti eventualno uvođenje novih mehanizama saradnje kada su u pitanju djeca žrtve nasilja u porodici, kako ni jedno djelo nasilja prema djeci ne bi ostalo nekažnjeno, a posebno kako bi se unaprijedio operativni rad i saradnja svih društvenih partnera uključenih u brigu o djeci. Centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite bi, u okviru zakonom povjerenih nadležnosti, u tom pravcu mogli ponuditi odgovor i predložiti pravac proširenja i unapređenja saradnje subjekata zaštite. Eventualna dopuna Opšteg protokola o postupanju u slučaju nasilja u porodici, ali i njegovo proširenje u dijelu posebne zaštite djece žrtava nasilja u porodici, može pomoći da se unaprijedi odgovor sistema na nasilje prema djeci."

4. Nasilje upotrebom savremenih sredstava informacionih tehnologija (elektronsko nasilje)

Elektronsko nasilje je danas sve prisutnije među djecom sa stalnim trendom porasta i to naročito putem društvenih mreža, raznih blogova i internet platformi i radi se o obliku nasilja koji zaokuplja sve veću pažnju javnosti. To je oblik nasilja koji se redovno pojavljuje u sticaju sa psihičkim i socijalnim nasiljem (isključenjem iz grupe) s tendencijom da ostavi veoma duboke i dalekosežne posljedice po mentalno zdravlje djeteta.

Najčešći pojavni oblici elektronskog nasilja odnose se na vrijeđanje, uznemiravanje, slanje neprimjerenih, prijetećih i uvredljivih poruka, podsticanje na mržnju i nasilje, zatim, ugrožavanje prava djeteta na njegovu privatnost iznošenjem ličnih podataka i otkrivanje njegovih ličnih i porodičnih prilika, i sl.

Elektronsko nasilje je danas naročito učestalo između vršnjaka. Posebna „pogodnost“ virtualne komunikacije je mogućnost anonimnog ostvarenja kontakta sa drugim osobama, što je vrlo prihvatljivo i primamljivo za dječiji i adolescentski uzrast. Pored toga, anonimnost počiniteljima nasilja preko interneta daje osećaj da nekažnjeno mogu nepoštovati socijalne norme i ograničenja.

Posebno zabrinjava činjenica da se, pod uticajem razvoja tehnologije, različitih društvenih mreža, pojavljuju sve perfidniji oblici nasilnog ponašanja nad i među djecom, pa i pozivi na suicidalne radnje. Takođe, činjenica je i da je veliki dio djece i mladih veoma aktivan u virtualnom svijetu, ali i da su često nedovoljno edukovani da prepoznaju, s jedne strane, kako neka njihova objava na internetu može biti uvredljiva za drugoga, a s druge strane, da ne posjeduju dovoljno informacija da prepoznaju moguće rizike po sebe i/ili da nedovoljno ozbiljno shvataju pojedine situacije. Sve ovo ih čini ranjivijim, a samim tim i izloženijim potencijalnim opasnostima ili mogućim zloupotrebama.

Pred Ombudsmanom za djecu u izvještajnom periodu je zabilježen kompleksan slučaj elektronskog nasilja u sticaju sa psihičkim nasiljem i povredom prava na privatnost u kojem se kao saizvršioци pojavljuju zajedno maloljetno (peti razred osnovne škole) i punoljetno lice, a žrtve nasilja su dva učenika petog razreda sa odličnim uspjehom⁵⁷. Predmet je procesuiran po ličnom obraćanju veoma uznemirenih roditelja jednog od učenika žrtve nasilja. U postupku pred Ombudsmanom za djecu je utvrđeno, između ostalog, da su dva učenika kontinuirano žrtve vršnjačkog psihičkog nasilja u odjeljenju koje pohađaju, da je nasilje naročito eskaliralo

⁵⁷ Predmet broj: 94-38-9-PŽ/23

u drugom polugodištu, da je o svemu obavješten odjeljski starješina, ali je izostala potrebna reakcija i mjere. Dalje, utvrđeno je da saizvršioi nasilja (maloljetno i punoljetno lice) imaju otvorene profile na Tik Toku i da je na istom objavljen video snimak neprimjernog sadržaja u kojem prozivaju punom imenom i prezimenom, uz navođenje punog naziva škole i odjeljenja, ta dva učenika. S obzirom na ozbiljnost i hitnost, Ombudsman za djecu je odmah po saznanju za video snimak obavijestio policiju koja je u toku istog dana privela i saslušala punoljetno lice i obavijestila školu. Video snimak je odmah uklonjen sa interneta. U daljem postupku, postupajući u okviru svoje nadležnosti, Ombudsman za djecu je sproveo postupak prema školi, koja je, nakon toga, preduzela potrebne mjere i aktivnosti uz uključivanje roditelja i Multisektorskog tima. Jedan od učenika – žrtava ovog nasilja je zatražio psihološku podršku u centru za mentalno zdravlje. Nažalost, ovo nije izolovan slučaj, ali o ozbiljnosti posljedica koje ovaj oblik nasilja može da ostavi kod djece koja su ga pretrpila trebamo ozbiljnije da se bavimo, ne zanemarujući odgovornost bilo koga u cjelokupnom društvu.

Posljednjih godina se sve više govori o upotrebi mobilnih telefona kod djece, koji se od strane većine javnosti prepoznaju kao jedan od osnovnih uzroka nasilnog ponašanja. Vode se polemike da li telefone treba ili ne treba zabraniti u školama. Trenutna situacija je da su neke škole zabranile upotrebu telefona, čak i njihovo donošenje u škole, dok je opet, s druge strane, u nekim školama to dozvoljeno.

Ombudsman za djecu je 17.11.2023. godine⁵⁸ Ministarstvu prosvjete i kulture uputio Preporuku za upotrebu tehnologija u obrazovanju djece koja je, između ostalog, sačinjena na osnovu preporuka vladama i državama u okviru izvještaja Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) pod nazivom: „Tehnologija u obrazovanju: alat pod čijim uslovima“. Preporukom je predloženo:

- Da se jasno definišu pravila i procedure upotrebe mobilnih telefona i uopšte digitalne tehnologije u nastavi kako ne bi dolazilo do zloupotrebe;
- Da se prilikom odlučivanja o upotrebi digitalnih tehnologija i mobilnih telefona u školama uzme u obzir mišljenje struke i djece;
- Da se u saradnji sa drugim relevantnim akterima raziju programi zaštite privatnosti podataka djece i nastavnog osoblja.

U svom pisanom odgovoru na Preporuku Ombudsmana za djecu, Ministarstvo prosvjete i kulture, između ostalog⁵⁹, navodi:

„Pitanje upotrebe mobilnih telefona u nastavi uređeno je Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 81/22) kojim je definisano da se težom povredom dužnosti učenika smatra, između ostalog, i korištenje svih informaciono - tehničkih uređaja koji ne služe vaspitno - obrazovnom procesu, zloupotreba mobilnih telefona, snimanje video zapisa i fotografija za vrijeme boravka u školi i njihova dalja distribucija i upotreba putem sredstava masovne komunikacije. Svaka škola aktom propisuje pravila ponašanja i načina rada na nivou škole.“

Stav Ombudsmana za djecu je da ovo pitanje ipak treba jedinstveno urediti za sve škole na nivou Republike. Pri tome, treba imati u vidu da je nezaobilazna činjenica da su savremene IKT tehnologije i sredstva prisutna u odrastanju naše djece. Međutim, praksa pokazuje, da sama zabrana nošenja i/ili korištenja telefona, odnosno, sama deklarativna „zabrana zloupotrebe mobilnih telefona“ u školama nije dovoljna kada je u pitanju elektronsko nasilje.

⁵⁸ Preporuka Ombudsmana za djecu broj: 1367-14/23

⁵⁹ Odgovor Ministarstva prosvjete i kulture, broj: 07.041/52-8535/23 od 03.01.2024. godine

Svjedoci smo da se slučajevi nasilja nad i među djecom i dalje dešavaju i to sa tendencijom učestalosti i pojave potpuno novih radnji i načina izvršenja ovog oblika nasilja. Stoga je veoma važno da djecu uputimo da maksimalno iskoriste sve moguće prednosti tehnološkog razvoja za svoju edukaciju, ali je veoma važno da se pri tome pravilno orijentišu i poštuju socijalne norme uz uvažavanje ličnosti drugih. Vrlo je važno i da pravilno prepoznaju i izbjegnu rizike kojima mogu biti izloženi. Ne smije se zaboraviti činjenica da mobilni telefoni mogu biti veoma koristan alat u nastavno - obrazovnom procesu, što se naročito pokazalo korisnim u vrijeme onlajn nastave. U isto vrijeme, ne smije se ni zanemarivati učestala pojava da su mobilni telefoni i uopšte savremena IKT tehnologija veoma čest i lako dostupan alat za nasilje nad i među djecom.

U svom odgovoru, Ministarstvo prosvjete i kulture dalje navodi:

„Kada je u pitanju mišljenje struke prilikom donošenja odluka o upotrebi digitalnih tehnologija i mobilnih telefona, ističemo da se prilikom izrade zakona i podzakonskih akta formira komisija koju čine predstavnici relevantnih institucija, profesori sa univerziteta, zaposleni u školama, koji svojim učešćem mogu dati značajan doprinos izradi zakona i podzakonskih propisa sa stručnog i praktičnog aspekta. Takođe, u skladu sa Smjernicama za konsultacije u izradi propisa i drugih opštih akata („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 86/22), Ministarstvo prosvjete i kulture objavljuje tekst svakog propisa na zvaničnoj internet stranici kako bi se isti učinili dostupnim svim zainteresovanim organima i pojedincima radi davanja eventualnih mišljenja, prijedloga i sugestija. Svako dostavljeno mišljenje, prijedlog i sugestija budu razmotreni.“

Stav Ombudsmana za djecu da se mišljenje djece mora uključiti u ove procese jer se radi o pitanju koje se njih direktno tiče i koje mora biti riješeno u njihovom najboljem interesu kako je to i definisano UN Konvencijom o pravima djeteta.

Ombudsman za djecu posebno pozdravlja i podržava postojeće aktivnosti vezane za sigurnost djece na internetu koje Ministarstvo prosvjete i kulture ističe u svom odgovoru:

„Ministarstvo prosvjete i kulture i Republički pedagoški zavod Republike Srpske već tradicionalno organizuju školsko takmičenje „Kako biti siguran na internetu” s ciljem podizanja svijesti učenika i nastavnika o sigurnom ponašanju u virtuelnom svijetu. ...”

„Ministarstvo prosvjete i kulture je u saradnji sa kompanijom „M.tel” sprovedo program aktiviranja usluga „Siguran net” u 37 škola za školsku 2022/23 godinu. Ovom uslugom je blokiran pristup određenim sadržajima, kao što su oružje, kladionice, društvene mreže i ostali sadržaji koji bi mogli da dovedu u opasnost učenike škola. Iz navedene kompanije su potvrdili da ova usluga funkcionise te korisnike štiti od malicioznih napada što uključuje i poruku korisniku koja ga upozorava na neprimjeren sadržaj.“

Stav Ombudsmana za djecu je da zaštita djece od različitih oblika nasilja, pa tako i elektronskog, zahtijeva stalnu i sveobuhvatnu edukaciju i informisanje djece, roditelja, svih profesionalaca koji rade sa djecom i široke javnosti i multidisciplinarni pristup i saradnju svih nadležnih službi i institucija, bez obzira gdje se nasilje dešava i ko su počinioci.

Škola, kao vaspitno - obrazovna ustanova, ima nezaobilaznu odgovornost i obavezu da svojim preventivnim programima obuhvati zaštitu djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i svakodnevno ulaže napore da osigura bezbjedno okruženje za svoju učenike.

5. Fizičko kažnjavanje djece

UN Komitet za prava djeteta je svojim zaključnim razmatranjima⁶⁰ pozvao BiH da preduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se izričito zabranilo fizičko kažnjavanje djece u svim sredinama, uključujući i porodično okruženje, na cijeloj teritoriji. Nadalje, Komitet predlaže da BiH ojača i proširi podizanje svijesti i obrazovne programe, uključujući kampanje, u cilju promovisanja pozitivnih i alternativnih oblika discipline i poštivanja dječijih prava, uz učešće djece, ujedno podižući svijest o štetnim posljedicama koje uzrokuje fizičko kažnjavanje.

U kontekstu gore navedene preporuke vezane za fizičko kažnjavanje djece, treba istaći da je u Republici Srpskoj, novim Porodičnim zakonom („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 17/23) propisano da:

„Član 84.

- (1) Dijete ima pravo na posebnog staratelja u slučajevima određenim ovim zakonom.
- (2) Dijete ima pravo na zaposlenje koje nije štetno za njegovo zdravlje i njegov razvoj i koje neće ometati njegovo obrazovanje.
- (3) Dijete u porodici ima pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zloupotrebe, zlostavljanja i zanemarivanja.
- (4) U svim pitanjima koja se tiču roditeljskog prava, najbolji interes djeteta je primaran i interesi djeteta moraju biti zaštićeni uvijek kada su u sukobu sa interesima roditelja i drugih lica koja se brinu o djetetu ili održavaju lične odnose sa djetetom.
- (5) Svako je dužan da poštuje prava djeteta.”

Član 90.

(1) Republika Srpska, posredstvom nadležnih organa, dužna je da preduzme sve potrebne mjere za zaštitu djeteta od svakog oblika zanemarivanja, nasilja i zlostavljanja i od svake vrste eksploatacije, te u svim aktivnostima koje se tiču djeteta, najbolji interes djeteta mora biti prioritet.

(2) Roditelji i ostali članovi porodice ne smiju dijete podvrgavati ponižavajućim postupcima, psihičkom i fizičkom kažnjavanju, odnosno zlostavljanju.

(3) Ako su roditelji, odnosno onaj roditelj kod kojeg dijete živi zlostavljali dijete ili zanemarili brigu o djetetu, zanemarili vaspitanje djeteta ili je kod djeteta došlo do poremećaja u vaspitanju, sud može dijete oduzeti i povjeriti ga drugom roditelju, nekom drugom licu ili odgovarajućoj ustanovi, ukoliko ne postoji sudska odluka o povjeravanju djeteta.”

U praksi, osnovni problem je što se i dalje fizičko kažnjavanje djece smatra oblikom disciplinovanja, a ne nasiljem nad djetetom. Brojna istraživanja pokazuju da je fizičko kažnjavanje još uvijek prisutno u porodicama, ali kao vaspitna metoda, dok se isto takvo ponašanje prema djeci u drugim okruženjima i od drugih odraslih osoba smatra nasiljem.

⁶⁰ Komitet za prava djeteta je razmatrao Kombinovani peti i šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine (CRC/C/BIH/5-6) na 2404. i 2405. sjednici (CRC/C/SR. 2404 i 2405), održanim 10. i 11. septembra 2019. godine, te usvojio Zaključna zapažanja na 2430. sjednici, održanoj 27. septembra 2019. godine

Da je i u ovoj oblasti došlo do pomaka govori i činjenica da su tokom jula mjeseca 2022. godine mediji objavili da je opštinski sud u Bugojnu osudio muškarca na tri (3) mjeseca zatvora jer je prutom istukao svog maloljetnog sina. Međutim, uprkos zakonodavnom okviru koji zabranjuje i sankcioniše fizičko kažnjavanje djece, potrebno je dodatno raditi na podizanju svijesti o ovom pitanju, ali i jačati kapacitete roditelja na način da im se predoče alternativni modeli vaspitanja i disciplinovanja djece⁶¹.

6. Seksualno nasilje nad djecom

Zaštita djece od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja zahtijeva multidisciplinarni sistemski pristup. To zahtijeva da svi subjekti u oblasti porodično - pravne zaštite, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite i vaspitno - obrazovnog rada sa djecom, svako u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja, adekvatnim mjerama i definisanim programima odgovore na potrebe djece i njihovo pravo na odgovarajuću zaštitu, prije svega, kroz sistemske preventivne, a zatim i kroz efikasne interventne mjere u konkretnom slučaju. Uz to, veoma je važno da reakcija nadležnih pravosudnih organa i policije prilikom procesuiranja počinioca bude brza i odgovarajuća, na djeci prilagođen način sa što manje daljnjih trauma i da se cjelokupan postupak učini što manje stresan za dijete uz stalnu psihološku podršku i sve vrijeme postupajući u najboljem interesu djeteta. Bitno je i da okončanje sudskog postupka prati adekvatna kazna počiniocu kao jasna poruka i djetetu žrtvi, ali i kompletnoj javnosti.

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Srpske u Republici Srpskoj⁶² je 2022. godine evidentirano ukupno 60 krivičnih djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, a u najvećem broju slučajeva radilo se o djelima obljube nad djetetom mlađim od 15 godina, i to u 28 slučajeva. Obljuba nad djetetom starijim od 15 godina evidentirana je u devet slučajeva, iskorištavanja djece za pornografiju u 15 slučajeva. Dalje, registrovana su tri krivična djela zadovoljenja polnih strasti pred djetetom, dva krivična djela upoznavanja djece sa pornografijom, kao i jedno krivično djelo iskorištavanja kompjuterske mreže. Pored ovog, registrovano je i jedno krivično djelo navođenje djeteta na prostituciju i jedno krivično djelo polnog nasilja nad djetetom.

Profesionalci iz ove oblasti su mišljenja da, iako se ne radi o malom broju registrovanih slučajeva seksualnog nasilja, da je on pokazatelj višeg stepena svijesti i djece i odraslih o potrebi prijavljivanja, te da je preduzimanje mjera i aktivnosti na podizanju svijesti o seksualnom nasilju i jedan od načina prevencije.

Dosadašnja iskustva pokazuju da djecu najčešće seksualno zlostavljaju njima bliska i poznata lica i osobe sa kojima djeca imaju već izgrađen određeni odnos povjerenja. Svako dijete seksualno zlostavljanje doživljava na sebi specifičan način, ali zajednički za ovu djecu jeste ispoljavanje čitavog dijapazona raznih promjena u emocionalnom, socijalnom i mentalnom

⁶¹ Švedska je 1979. godine postala prva zemlja na svijetu koja je izričito zabranila sve oblike tjelesnog kažnjavanja i drugog ponižavajućeg tretmana djece. Smatra se da je ovom pionirskom reformom postignuta puna zabrana u svim okruženjima, uključujući i dom odnosno porodicu, i da je podstakla duboku promjenu stava u švedskom društvu u odnosu na nasilje nad djecom. Jedan od ključnih faktora uspjeha bilo je ukidanje bilo kakvog pravnog opravdanja za fizičku disciplinu bilo koje vrste. Jasna zabrana tjelesnog kažnjavanja imala je za cilj da pruži dragocjenu pedagošku podršku kako bi se svi uvjerali da u vaspitanju djece nije potreban nikakav oblik nasilja. Izvor: www.ohchr.org – Ombudsman for Children in Sweden

⁶² U vrijeme izrade ovog godišnjeg izvještaja (januar 2024. godine) nisu bili objavljeni i dostupni podaci za 2023. godinu.

ponašanju koje prate razne psihosomatske smetnje, fizičke povrede, defanzivan govor tijela, itd. Stoga je veoma važno da svi koji žive i rade sa djecom ili sa djecom dolaze u kontakte na neki drugi način (npr. sportski klubovi, umjetničke sekcije, i sl.) budu u potrebnoj mjeri osvješteni i u dovoljnoj mjeri edukovani da mogu prepoznati simptome kod djeteta koje je izloženo seksualnom nasilju i prijaviti nasilje. Uz sve to, mora se uzeti u obzir da djeca veoma teško progovaraju o ovom obliku nasilja i da gotovo redovno osjećaju stid i strah, ali i samu specifičnost postupka prijavljivanja i procesuiranja počinioca, uzimanja izjava od djeteta i uopšte sam postupak dokazivanja pred nadležnim pravosudnim tijelima.

U kontekstu navedenog, treba ponovo podsjetiti na Preporuku Komiteta ministara Savjeta Evrope R(91)11 o seksualnom iskorištavanju, pornografiji i prostituciji i trgovini djecom i omladinom koja poziva da se u programe osnovnog i srednjeg obrazovanja uključe informacije o opasnostima od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, da se u sudskom i administrativnom postupku obezbijedi tajnost, odnosno poštivanje prava djeteta na privatnost, da se obezbijede sankcije protiv svih onih koji su uključeni u proizvodnju i distribuciju pornografskog materijala koji uključuje djecu.⁶³

Seksualno zlostavljanje je za djecu snažno traumatsko iskustvo. Za oporavak je neophodan usklađen multisektorski pristup psihološke podrške svakoj žrtvi posebno.

Lanzatore komitet je 10. marta 2022. godine usvojio Izveštaj o implementaciju „Zaštita djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja putem informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT)” – „Rješavanje izazova koje izazivaju seksualne slike i/ili videozapisi koje dijete samo generira.”

Lanzarote komitet ispitivao je niz izazova koji su pokrenuli nekoliko trendova seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece a koji proizilaze iz brzog razvoja i povećane upotrebe informaciono-komunikacionih tehnologija, te su formirane i preporuke u vezi sa koracima koje treba preduzeti kako bi se efikasno poboljšala primjena Lanzarote konvencije⁶⁴.

Lanzarote komitet zahtjeva od svih članica da osiguraju da se istrage i krivični postupci u seksualnim krivičnim djelima protiv djece uz pomoć IKT-a tretiraju kao prioritet i provode bez neopravdanog odgađanja⁶⁵.

Komitet poziva države članice da uklone zahtjev da se krivično gonjenje može pokrenuti samo nakon prijave žrtve ili prijave iz države mjesta gdje je krivično djelo počinjeno zbog krivičnih dijela seksualne zloupotrebe, krivičnih dijela koja se odnose na dječiju prostituciju, izrade „dječije pornografije” i krivičnih dijela koja se odnose na učestvovanje djeteta u pornografskim izvođenjima kada ih je počinio jedan od njihovih državljana ili osoba koja ima uobičajeno boravište na teritoriji te države.

Komitet dalje predlaže da države članice preduzmu potrebne zakonodavne ili druge mjere za pomoć djeci žrtvama seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe, u kratkoročnom i dugoročnom periodu, u njihovom fizičkom i psihosocijalnom oporavku, a te mjere moraju uzeti u obzir stajališta, potrebe i bojazni djeteta.

⁶³ Komitet ministara Savjeta Evrope, 1991. godine.

⁶⁴ Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe

⁶⁵ Preporuka III-29

Kao određeni vid prevencije od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, Komitet poziva članice da osiguraju da se podizanje svijesti djece, o rizicima sa kojima se suočavaju prilikom generisanja i/ili dijeljenja vlastitih seksualnih slika i/ili video zapisa odvija dovoljno rano, prije nego što dođu do tinejdžerske dobi, te da je „prilagođeno njihovom razvojnog kapacitetu“, ili drugim riječima njihovom uzrastu i stepenu zrelosti.

Takođe, preporuke se odnose i na podsticanje sektora IKT-a, medija i drugih stručnjaka na podizanje svijesti među djecom, roditeljima, osobama koje imaju redovan kontakt sa djecom ali i javnost o rizicima seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece, kao i o preventivnim mjerama koje se mogu preduzeti, a poseban zahtjev odnosi se na obavezu da se osigura da sva djeca na primarnom ili sekundarnom nivou dobiju informacije o rizicima seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece koja se vrši putem IKT-a. Organizovanje predavanja i aktivnosti na ovu temu ne bi smjelo biti prepušteno diskreciji škola ili nastavnika.

Lanzarote komitet je pozvao sve članice da dosljedno uključe djecu u razvoj programa podizanja svijesti o sigurnosti na internetu.

7. Zanemarivanje djece

Prateći ovu oblast, može se izvesti zaključak da je zanemarivanje sve učestaliji oblik nasilja nad djecom. Zanemarivanje se pojavljuje kada neka od djetetovih životnih potreba namjerno nije zadovoljena na primjeren način i u potrebnom nivou, a koje može dovesti do narušavanja djetetovog fizičkog i mentalnog zdravlja, a u ekstremnim slučajevima i do ugrožavanja života. Zanemarivanje ima dugoročne posljedice po djetetov razvoj i uopšte funkcionisanje u odrasloj dobi. Dolazi od osoba koje inače treba da vode brigu o djetetu i koje su odgovorne za dijete, roditelja, staratelja i sl.

S obzirom na različite uzroke, najčešće se razlikuju: fizičko, emocionalno, zdravstveno i obrazovno zanemarivanje, mada se u praksi veoma često u konkretnom slučaju ovi oblici prepliću. S obzirom na specifičnost pojavnog oblika, ponekada se neki slučajevi uopšte i ne prepoznaju kao zanemarivanje sve dok u nekom momentu situacija ne eskalira izazvana nekim spoljnim faktorom, npr. neupotreba sigurnosne sjedalice za djecu u automobilu ili vožnja djece na prednjem sjedištu, stalna izloženost djece porodičnom nasilju, dostupnost oružja djeci i sl.

Za postojanje nasilja potrebna je namjera učinioca. Međutim, zanemarivanje djeteta nije uvijek namjerno, npr. u slučajevima kada roditelj zanemaruje brigu o djetetu zbog lošeg zdravstvenog stanja. Stoga, granica kada počinje zanemarivanje kao oblik nasilja nije uvijek potpuno jasna zbog čega se zanemarivanje kao namjerni izostanak potrebne brige o djetetovim potrebama teže prepoznaje. Veoma je važno primjetiti i prepoznati kod djeteta znakove zanemarivanja i isto prijaviti nadležnim službama.

Bez obzira da li je dijete zanemareno s namjerom ili bez, u svim slučajevima je potrebna brza i efektivna reakcija svih subjekata zaštite djeteta.

V VASPITNO – OBRAZOVNA PRAVA

Pravo na obrazovanje je jedno od temeljnih ljudskih prava. Ono je garantovano međunarodnim konvencijama, domaćim zakonodavstvom kao i članom 38. Ustava Republike Srpske „Svako ima pravo na školovanje pod jednakim uslovima. Osnovno školovanje je obavezno i besplatno. Svakome je pod jednakim uslovima dostupno srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje. Građani mogu osnivati privatne škole, u skladu sa zakonom“⁶⁶.

UN Konvencija o pravima djeteta u članu 28. priznaje pravo na obrazovanje kao jedno od osnovnih prava djeteta i obavezuje države potpisnice da obezbijede adekvatno ostvarivanje ovog prava. Pravo na obrazovanje je povezano sa ostalim pravima iz Konvencije, naročito sa principima na kojima se temelji Konvencija – nediskriminacija, pravo na život i razvoj, ostvarivanje svih prava u najboljem interesu djeteta i pravo na izražavanje mišljenja. Pravo na obrazovanje podrazumijeva da se svakom djetetu obezbijede podjednaki uslovi za dostizanje maksimuma ličnog potencijala u skladu sa interesima i sposobnostima djeteta, te da se razvojem kretivnog i kritičkog mišljenja kod djece vaspitavaju i obrazuju funkcionalni i korisni članovi društva. Prema UN Komitetu za prava djeteta, obrazovanje mora da se organizuje na način kojim se poštuje urođeno dostojanstvo djeteta i omogućava djetetu da slobodno izrazi svoje mišljenje u skladu sa članom 12, stav 1 UN Konvencije o pravima djeteta te da učestvuje u životu škole. Takođe, obrazovanje se mora organizovati na način kojim se poštuju stroga ograničenja discipline i unapređenje nenasilja u školi⁶⁷.

U izvještajnom periodu institucija Ombudsmana za djecu Republike Srpske zaprimila je 69 prijava - žalbi koja se odnose na povredu vaspitno - obrazovnih prava djeteta. Od ukupnog broja zaprimljenih prijava najveći broj prijava odnosi se na predškolsko obrazovanje, a tiču se uglavnom česte promjene vaspitača, nemogućnosti upisa djeteta u predškolsku ustanovu i sl.), zatim slijede prijave koje se odnose na provođenje školske discipline i sam postupak izricanja vaspitno - disciplinskih mjera, te organizaciju i rad vaspitno - obrazovnih ustanova.

⁶⁶ „Službeni glasnik RS“ br. 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05.

⁶⁷ Un Komitet za prava djeteta, Opšti komentar br 1 82001)-ciljevi obrazovanja.

1. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje

Predškolsko vaspitanje je sastavni dio jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja u Republici Srpskoj i kao takvo regulisano je Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju Republike Srpske⁶⁸. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje predstavlja osnov cjeloživotnog učenja i cjelokupnog razvoja djeteta. Pomenutim Zakonom je regulisano vaspitanje i obrazovanje djece „od šest mjeseci do polaska u školu“ koje se obavlja u „predškolskim ustanovama, osnovnim školama i centrima za socijalni rad u nerazvijenim i izrazito nerazvijenim jedinicama lokalne samouprave u kojima ne postoje predškolske ustanove, te ustanovama socijalne zaštite u kojima su smještena djeca bez roditeljskog staranja“⁶⁹. Predškolske ustanove mogu biti organizovane u javnom i privatnom sektoru.

Vlada Republike Srpske usvojila je Strategiju razvoja predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za period 2022-2030. godine u kojoj je postavljen starteški cilj 1. koji podrazumijeva obuhvat 50% djece predškolskog uzrasta organizovanim predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem do 2030.⁷⁰ Prema podacima navedenim u pomenutoj Strategiji, obuhvat djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem u 2021. godini je bio 14 382 od ukupno 51 472 djece ovog uzrasta, što čini 27,95%. Ostvarivanje ovog strateškog cilja je izuzetno važno jer je poznato da organizovano predškolskog vaspitanje i obrazovanje ima dugoročan pozitivan efekat na rast i razvoj djeteta i u smislu izgradnje neophodnih socijalnih vještina ali i u kognitivnom razvoju.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu zaprimio je prijave-žalbe u kojima se ukazuje na narušavanje prava djeteta u ustanovama predškolskog vaspitanja i obrazovanja i u javnom i u privatnom sektoru. Jedna od prijava-žalbi se odnosi na prijem dječaka romske nacionalnosti u predškolsku ustanovu u privatnom vlasništvu i sumnju, po navodima majke, na diskriminaciju zbog nacionalne pripadnosti⁷¹.

U predmetu u kome je došlo do povreda prava na predškolsko vaspitanje i obrazovanje zbog, kako se navodi u prijavi, nacionalne pripadnosti djeteta, majka se obratila lično Instituciji navodeći da je dijete „primljeno u vrtić i boravilo u njemu dan da bi nakon toga zaposlena vaspitačica pozvala majku, pitala da li je njeno dijete romske nacionalnosti te nakon potvrdnog odgovora informisala je da dijete više ne može pohađati vrtić“. Takođe, majka je navela da je platila boravak u vrtiću, te da su joj iz ustanove tražili da vrati potvrdu o uplati, a njoj vratili uplaćeni iznos.

Princip nediskriminacije u ostvarivanju svih prava djeteta je osnovni princip Konvencije o pravima djeteta UN-a i kao takav se mora poštovati i u ostvarivanju prava djeteta na predškolsko obrazovanje. Takođe, član 3. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju Republike Srpske jasno reguliše da se „U okviru djelatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja obezbjeđuju jednaki uslovi i prilike u ostvarivanju prava djece na vaspitanje i obrazovanje za dobrobit njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti bez obzira na pol, sposobnosti, socijalno ekonomski status i stil života porodice, kulturno, etničko, nacionalno i vjersko naslijeđe, kao i za ostvarivanje programa, zavisno od potreba i interesa djece predškolskog uzrasta.“

⁶⁸ „Službeni glasnik RS“, broj 79/2015, 63/2020 i 64/2022

⁶⁹ Član 3.

⁷⁰ Strategija razvoj predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja RS 2022-2030, www.vladars.rs/mpk

⁷¹ Predmet broj: 97-41-9-PŽ/23.

Obzirom na navedeno, Ombudsman za djecu je postupajući po prijavi od predškolske ustanove u privatnom vlasništvu zatražio izjašnjenje o „osnovanosti“ navoda majke, te o razlozima zbog kojih dijete ne može da boravi u vrtiću. Nakon što predškolska ustanova nije dostavila traženu informaciju u predviđenom roku, Ombudsman za djecu se obratio urgencijom kojom je ponovo tražena informacija. Nakon toga, vlasnica vrtića i vaspitačica su zatražile sastanak u Instituciji tokom koga su objašnjavale da je „došlo do zabune te da etnička pripadnost nije problem da dijete boravi u vrtiću“. Istovremeno, majka djeteta je obavijestila Instituciju da su je pozvali u vrtić i ponudili da dijete boravi u vrtiću što su ona i otac djeteta prihvatili.

Ovaj primjer jasno ukazuje da i dalje postoje problemi diskriminacije i predrasuda i u okviru ustanova koje se bave vaspitanjem i obrazovanjem. Djeci Romima se i dalje uskraćuju ili na neki način onemogućavaju ostvarivanja osnovnih prava u koje spada i pravo na predškolsko obrazovanje. Otvoreno je pitanje da li bi dijete čija su prava bila ugrožena moglo da nastavi boravak u vrtiću da se roditelji nisu obratili Ombudmanu za djecu koja se uključila u rješavanje ove situacije.

Ombudsman za djecu zaprimio je i prijavu-žalbu⁷² majke koja se tiče promjene vaspitača u jednom od vrtića te posljedice koje takve promjene u toku godine imaju na vaspitno – obrazovni rad u grupi. Postupajući po zaprimljenoj prijavi, Ombudsman za djecu je organizovao sastanak sa rukovodstvom Centra za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luka koje je informisalo o razlozima premještanja vaspitača, obavljenim razgovorima sa roditeljima te peticijom koju su uputili roditelji djece.

Iz razgovora je potvrđeno da u grupi rade dvije vaspitačice, da je jedna vaspitačica premještena iz razloga za koje se navode da proističu iz povrede prava iz oblasti radnih odnosa. U grupu u kojoj je bila, došla je zamjena u skladu sa zakonskim procedurama. Stručnim nadzorom nakon izmjene vaspitačica nisu utvrđeni pokazatelji koji bi ukazali na narušene odnose na relaciji vaspitač - dijete niti propusti u planiranju i realizaciji vaspitno - obrazovnog rada. Stav rukovodstva Centra je da se početkom radne godine planira da vaspitači u kontinuitetu realizuju vaspitno - obrazovni rad, ali ne mogu predvidjeti okolnosti koje mogu da dovedu do promjena vaspitača.

Generalni stav Republičkog pedagoškog zavoda o ovom pitanju, a posebno o tome da li i u kojoj mjeri česte promjene vaspitača utiču na kvalitet vaspitno - obrazovnog rada, je da bi bilo poželjno da tim vaspitača kontinuirano, tokom radne godine realizuje vaspitno - obrazovni rad sa jednom vaspitnom grupom. U Republičkom pedagoškom zavodu smatraju da nije objektivno tvrditi da promjena vaspitača, ako se ima u obziru da oni profesionalno izvršavaju svoje obaveze i realizuju vaspitno obrazovni rad, narušava odnose na relaciji vaspitač - dijete.

Nakon obavljenih razgovora sa relevantnim akterima po ovom pitanju u svrhu dobijanja potpunih informacija vezanih za predmet, Ombudsman za djecu je obavijestio roditelja - podnosioca prijave da se slaže da je poželjno da vaspitači rade u kontinuitetu u predškolskim grupama, ali kako je navedeno da je do promjene vaspitača došlo zbog razloga koji proističu iz radnog odnosa, te da nadzorom nisu trenutno utvrđeni pokazatelji narušenih odnosa i propusta u radu, nije došlo do povrede prava djeteta u ovoj oblasti.

⁷² Predmet broj 2-1-8-PŽ/23.

2. Obrazovanje na osnovu jednakih mogućnosti i pod jednakim uslovima

Kada je u pitanju osnovno obrazovanje, prijavama - žalbama koje je Ombudsman za djecu zaprimio u izvještajnom periodu, uglavnom se kao i u prethodnim periodima ukazuje na povrede prava djece u pogledu izricanja vaspitno - disciplinskih mjera, organizaciji nastave, te prevozu učenika i saradnji roditelja i škole.

U jednom broju zaprimljenih prijava koje se odnose na povrede prava djece na obrazovanje primjetno je da se u određenim situacijama narušava pravo djece na obrazovanje na osnovu jednakih mogućnosti i pod jednakim uslovima iako se te prijave odnose na različite segmente organizacije i funkcionisanja školskog sistema. Postupajući po navedenim predmetima, bez obzira da li se oni odnose na disciplinsku odgovornost učenika, upotrebu mobilnih telefona u školama ili organizovanje rada produženog boravka za učenike prve trijade osnovne škole, Ombudsman za djecu naglašava da je osnovno vaspitanje i obrazovanje djelatnost od opšteg interesa i da je obavezno i besplatno za svu djecu uzrasta od šest do petnaest godina⁷³ i da svako dijete ima jednaka prava i jednake mogućnosti u osnovnom vaspitanju i obrazovanju bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Jednaka prava i jednake mogućnosti podrazumijevaju obezbjeđivanje jednakih uslova za svu djecu pri upisu i tokom osnovnog vaspitanja i obrazovanja⁷⁴.

UN Konvencija o pravima djeteta u članu 28. između ostalog navodi da države članice priznaju pravo djeteta na obrazovanje na osnovu jednakih mogućnosti i posebno proglašavaju osnovno obrazovanje obaveznim i besplatnim za svu djecu. Takođe, UN Konvencija o pravima djeteta između ostalog naglašava najbolji interes djeteta u svim aktivnostima koje se tiču djece bez obzira na to da li ih provode javne ili privatne institucije, institucije socijalne zaštite, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela.

3. Disciplinska odgovornost učenika

I tokom 2023. godine disciplinska odgovornost učenika je bila predmet određenog broja zaprimljenih prijava-žalbi iz oblasti prava na obrazovanje. Ove prijave su se odnosile i na osnovnu i na srednju školu. Pitanje discipline u školskom sistemu je važno za efikasno i efektivno izvođenje vaspitno-obrazovnog rada. Osnovna škola je institucija u kojoj se najveći broj djece po prvi put susreće sa pravilima koja moraju poštovati i koja su jednaka za sve. Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju Republike Srpske⁷⁵ u članu 6. stav (2) propisuje da „Jednaka prava i jednake mogućnosti podrazumijevaju obezbjeđivanje jednakih uslova za svu djecu pri upisu i tokom osnovnog vaspitanja i obrazovanja“.

Pitanja discipline u školama regulisana su pomenutim Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju RS⁷⁶, Etičkim kodeksom za radnike i učenike osnovne škole koje donosi resorni ministar⁷⁷ te relevantnim podzakonskim aktima. Svaka škola treba da donese pravilnik o

⁷³ Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 2.

⁷⁴ Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 6.

⁷⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 63/22

⁷⁶ Članovi 88 -92.

⁷⁷ www.vladars.rs/mpk

disciplinskoj odgovornosti učenika koji treba da bude donesen u skladu sa važećim procedurama i dostupan javnosti.

U praksi se često dešava da propisane procedure nisu ispoštovane, te nakon što dođe do povrede discipline i učeniku se izrekne vaspitno - disciplinska mjera, nadležna inspekcija utvrdi nedostatke po proceduralnim pitanjima i vaspitno - disciplinska mjera bude poništena. Na taj način se, učeniku koji je počinio povredu discipline, a i ostalim učenicima, šalje poruka da nema sankcija za nedolično ponašanje i postupke. Ovo ima posebnu težinu ako se uzme u obzir da izrečene vaspitno - disciplinske mjere treba prije svega da imaju preventivnu i vaspitnu funkciju i prema onom koje je prekršio pravila ali i prema ostalim učenicima u školi. Takođe se dešava da u postupku utvrđivanja odgovornosti ne učestvuju roditelji učenika i na taj način se ne ostvaruje saradnja škole i roditelja koja predstavlja osnovu vaspitne funkcije izrečene mjere.

Iz navedenih razloga, Ombudsman za djecu je stava da bi pravilnik za utvrđivanje disciplinske odgovornosti učenika trebao biti jednoobrazan za sve osnovne škole, bez obzira na broj učenika i geografsku lokaciju škole. Lakše i teže povrede dužnosti učenika jasno su definisane Zakonom i Etičkim kodeksom, te bi i procedure vezane za donošenje pravilnika kao i za izricanje vaspitno-disciplinskih mjera trebale biti jedinstvene. Na taj način bi se obezbijedili i „...jednaki uslovi za svu djecu prilikom upisa i tokom osnovnog obrazovanja i vaspitanje“ iz gore pomenutog člana 6. stav (2) Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju.

4. Upotreba digitalnih tehnologija u školama

Upotreba digitalnih tehnologija u nastavnom procesu kao i upotreba mobilnih telefona tokom nastave je pitanje koje se unazad nekoliko godina razmatra ne samo u Republici Srpskoj nego i u svijetu.

U periodu na koji se odnosi ovaj izvještaj, Ombudsman za djecu je, postupajući u skladu sa nadležnostima iz Zakona o ombudsmanu za djecu koje se odnose na praćenje usklađenosti domaćih propisa sa UN Konvencijom o pravima djeteta, ali i razvoj i trendove međunarodnih propisa i dokumenata koji se tiču djece i ostvarivanja i zaštite njihovih prava, analizirao izvještaj Uneska⁷⁸ (Agencija ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu) koji je objavljen 26. jula 2023. pod nazivom „Tehnologija u obrazovanju: alat pod čijim uslovima?“⁷⁹ Izvještaj je rađen u okviru praćenja ostvarivanja cilja održivog razvoja 4⁸⁰, koji se bavi kvalitetom obrazovanja, a u okviru koga se čak šest od deset postavljenih ciljeva tiču upotrebe tehnologije u obrazovanju.

Unesko je nastojao da ovim izvještajem ukaže na najvažnija pitanja u oblasti upotrebe tehnologije u obrazovnom sistemu. Izvještaj se dotiče i upotrebe pametnih telefona u školama i poziva države da to pitanje jasno regulišu jer „pretjerana upotreba pametnih telefona utiče na sposobost učenja“⁸¹. U ovom izvještaju fokus se stavlja na obaveze država i vlada da regulišu upotrebu tehnologija u obrazovanju na taj način da interesi djece i ostvarivanje

⁷⁸ www.unesco.org

⁷⁹ [Technology in education | Global Education Monitoring Report \(unesco.org\)](https://www.unesco.org/en/education/technology-in-education)

⁸⁰ <https://bosniaherzegovina.un.org/bhs/sdgs>

⁸¹ [UNESCO education report advises appropriate use of technology in schools | UN News](https://www.unesco.org/en/news/unesco-education-report-advises-appropriate-use-technology-schools)

njihovih prava budu uvijek u centralnom fokusu. Da bi tehnologija bila pomoć u učenju ona ne može zamijeniti, nego samo dopuniti ličnu interakciju između učenika i nastavnika.

Preporuke vladama i državama u okviru izvještaja Uneska tiču se usklađenosti upotrebe tehnologije sa državnim i lokalnim kontekstom, dostupnosti tehnologije svim učesnicima u obrazovnom procesu kao i vještina u korištenju, opravdanosti utrošenih sredstava za kupovinu raznih digitalnih platformi, kao i da li primjena tehnologije doprinosi održivosti obrazovnog sistema.

U skladu sa nadležnostima Ombudsmana za djecu, gore navedenim preporukama Uneska, i činjenicom da je upotreba tehnologija i pametnih telefona u nastavi aktuelno pitanje i u Republici Srpskoj, Ombudsman za djecu je uputio preporuku⁸²

Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske i Republičkom pedagoškom zavodu da:

- Pitanje upotrebe mobilnih telefona u nastavi kao i uopšteno tehnologije u nastavi uredi na način koji će jasno definisati procedure i pravila kako ne bi dolazilo do zloupotrebe i korištenja tehnologija u svrhe koje mogu ugroziti najbolji interes djeteta i narušiti ostvarivanje prava djeteta u obrazovanju.
- Da o pitanjima koja se tiču upotrebe digitalnih tehnologija i mobilnih telefona u školama odlučuje na način na koji će u obzir uzeti mišljenja i struke, ali i djece o ovom pitanju jer Konvencija UN o pravima djeteta u članu 12. definiše pravo djeteta na učešće i izražavanje mišljenja po svim pitanjima i postupcima koji se tiču djeteta.
- Da u saradnji sa ostalim relevantnim akterima u ovoj oblasti (Ministarstvo za naučnotehnološki razvoj i visoko obrazovanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova) razvije programe zaštite privatnosti podataka djece i nastavnika u vezi sa korištenjem digitalnih uređaja u školama.
- Da u svim odlučivanjima koja se tiču djece pa tako i onim vezanim za upotrebu tehnologija i pametnih uređaja u nastavi u fokus stave najbolji interes djeteta i zaštitu prava djeteta koja su garantovana Ustavom RS i UN Konvencijom o pravima djeteta.
- Da Ombudsmana za djecu informiše o preduzetim radnjama i aktivnostima.

U svom Odgovoru⁸³ na gore navedenu preporuku Ministarstvo prosvjete i kulture navodi da je „pitanje upotrebe mobilnih telefona u nastavi uređeno Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju RS kojim je definisano da se težom povredom dužnosti učenika smatra, između ostalog, i korištenje svih informaciono - tehničkih uređaja koji ne služe vaspitno - obrazovnom procesu, zloupotreba mobilnih telefona, snimanje video-zapisa i fotografija za vrijeme boravka u školi i njihova dalja distribucija...”. Takođe, Ministarstvo informiše da se prilikom izrade svih zakonskih i podzakonskih akata formira komisija koju čine predstavnici relevantnih institucija, profesori sa univerziteta, zaposleni u školama, koji svojim učešćem mogu dati značajan doprinos izradi zakonskog i podzakonskog propisa i drugih opštih akata. Pored navedenog, Ministarstvo informiše da su podaci djece potpuno zaštićeni te da je „informacioni sistem koji se koristi u školama obezbijeđen savremenim mehanizmima zaštite na mrežnom i svim drugim nivoima”.

Uz puno uvažavnje napora koje Mininstarstvo za prosvjetu i kulturu ulaže u unapređenje ove oblasti, a u skladu sa ovom preporukom, Ombudsman za djecu i ovim izvještajem ukazuje na važnost da pitanje upotrebe mobilnih telefona u školama bude uređeno jasnim procedurama koje će važiti za sve učenike. Situacija koju sada imamo u praksi je da neke škole dozvoljavaju

⁸²Preporuka broj: 1367-14/23 od 17. novembra 2023.

⁸³ Odgovor broj: 07.041/052-8535/23 od 3. januara 2024. godine

korištenje mobilnih telefona u školi, a neke ne. Na ovaj način učenici se stavljaju u različit položaj što dovodi u pitanje organizovanja vaspitno - obrazovnog procesa „...obezbjedivanjem jednakih uslova za sve...tokom osnovnog obrazovanja“ kao što stoji u članu 6. stav (2) Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju. Takođe, iako pri izradi propisa Ministarstvo uključuje predstavnike relevantnih institucija, nije navedeno da li je i na koji način i u kojoj mjeri djeci omogućeno da u skladu sa uzrastom i zrelošću i sami participiraju u donošenju programa, politika i drugih mjera i pitanjima koja ih se tiču.

5. Organizovanje rada produženog boravka

U svojim redovnim aktivnostima, Ombudsman za djecu došao je do saznanja da u jednom broju škola roditelji učenika prve trijade plaćaju dodatne troškove korištenja produženog boravka⁸⁴. Postupajući po službenoj dužnosti, a da bi se utvrdilo da li postoji povreda prava djece na jednak pristup obrazovanju iz člana 28. UN Konvencije o pravima djeteta, člana 57. Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju i člana 8. stav 9 Pravilnika o načinu organizovanja proširenog programa⁸⁵, Ombudsman za djecu je anketirao određeni broj škola (40 škola) u Banjoj Luci, Foči, Bijeljini i Trebinju tražeći informacije o organizaciji rada produženog boravka, dodatnom naplaćivanju troškova boravka za učenike prve trijade, te kriterijima na osnovu kojih je utvrđena visina dodatnih troškova (pod dodatnim troškovima podrazumijevaju se oni koji se ne tiču troškova ishrane učenika koji koriste usluge produženog boravka).

Povratnu informaciju dostavilo je 25 osnovnih škola. Škole sa područja Bijeljine, Trebinja i Foče u odgovorima su navele da ne naplaćuju dodatne troškove produženog boravka, dok je Ombudsmanu za djecu od ranije bilo poznato da škole u regijama Prijedor i Doboj takođe ne vrše naplatu dodatnih troškova. Sedam škola iz Banjaluke je u svojim odgovorima navelo da naplaćuju dodatne troškove boravka učenika prve trijade u produženom boravku organizovanom u školi. Visina troškova se kreće od 20 KM godišnje do 200 KM na godišnjem nivou, a pomenuti troškovi su utvrđeni u skladu sa članom 57. Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju i članom 8. stav 9. Pravilnika o načinu organizovanja proširenog boravka. Kriteriji korišteni za utvrđivanje iznosa dodatnih troškova nisu precizirani niti ujednačeni, a škole navode da su određeni na osnovu „troškova potrošnog i didaktičkog materijala“ dok jedna škola navodi i „troškove opremanja prostorije i grijanja“. Ovi dodatni troškovi su sastavni dio ugovora koji roditelji i direktor škole potpisuju, a kako se navodi u odgovorima, škole su na roditeljskim sastancima i putem savjeta roditelja upoznale roditelje o ovim troškovima na početku školske godine. Takođe, škole iz Banja Luke su svojim dopisima informisale da je Aktiv direktora regije Banjaluka donio odluku da je minimalni iznos za naplatu dodatnih troškova produženog boravka 20 KM na godišnjem nivou.

Postupajući po službenoj dužnosti u navedenom predmetu a uzimajući u obzir prikupljene informacije, Ombudsman za djecu je uputio preporuku Ministarstvu prosvjete i kulture⁸⁶

- Da preduzme potrebne mjere i aktivnosti kojima bi se ispitala opravdanost uvođenja naplate dodatnih troškova finansiranja usluge produženog boravka, odnosno kojima bi se obezbijedili jedinstveni kriterijumu prilikom određivanja njihove visine i transparentnosti utroška prikupljenih sredstava.

⁸⁴ Predmet broj: 236-104-10-PŽ/23.

⁸⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 37/19,13/20 i 72/21

⁸⁶ Preporuka broj: 1578-17/23. od 26. decembra 2023.

- Da u roku od trideset dana od prijema ove preporuke obavijesti Ombudsmana za djecu o preduzetim mjerama i aktivnostima.

U svom Odgovoru⁸⁷ na datu preporuku, Ministarstvo prosvjete i kulture navodi da je pitanja organizovanja produženog boravka regulisano Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju te da je u toku izrada Pravilnika o uslovima i načinu organizovanja produženog boravka kojim će biti propisani prostorni, materijalno - tehnički i kadrovski uslovi, način organizovanja produženog boravka i okvir programa produženog boravka.

Dalje, u zaključku odgovora iz resornog Ministarstva navodi se da „roditelji koji nisu zadovoljni cijenom određenom od strane škole, prije potpisivanja ugovora mogu da se obrate rukovodstvu škole ili organu upravljanja (školskom odboru) kako bi dobili informacije o kriterijumima na osnovu kojih je određena cijena dodatnih troškova“.

Uvažavajući sve navode iz odgovora na datu preporuku, Ombudsman za djecu ističe da je pitanje da li su na ovaj način regulisanja dodatnih troškova rada produženog boravka obezbjeđena „jednaka prava i jednake mogućnosti podrazumijevaju obezbjeđivanje jednakih uslova za svu djecu pri upisu i tokom osnovnog vaspitanja i obrazovanja“ iz člana 6. Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju te je stava da i u pitanju dodatne naplate troškova produženog boravka „jednaka prava i mogućnosti“ trebaju da budu temelj odlučivanja.

6. Uvođenje elektronskih dnevnika i elektronskog upisa u osnovnu školu

Cilj uvođenja elektronskog dnevnika u škole je efikasnije praćenje ocjena, izostanaka i postignuća učenika u školi. Međutim, tokom redovnih aktivnosti Ombudsman za djecu često dobija informaciju da od uvođenja elektronskog dnevnika roditelji rjeđe lično dolaze u školu i manje direktno komuniciraju sa zaposlenim u školi. Na ovaj način izostaje razmjena informacija o ponašanju učenika i u školi van nje i sve češće se dešava da komunikacija na tu temu počne tek kada se desi neki problem u školi.

Od školske 2023/24 godine po prvi put su elektronskim putem evidentirana i djeca dorasla za upis u prvi razred osnovne škole.

Pomenute novine izazvale su i reakcije određenog broja građana, tim povodom zaprimili smo prijavu-žalbu⁸⁸ koja se odnosi na uvođenje elektronskog dnevnika. U podnesenoj prijavi navodi da nije jasno koji je pravni osnov za uvođenje u školski sistem Jedinstvenog informacionog sistema Ministarstva (eDnevnika), na koji način se obrađuju, čuvaju i koriste lični podaci učenika. Navodno su roditelji prilikom uvođenja eDnevnika dobili informaciju da će se koristiti u svrhu informisanja o ocjenama učenika, ali da je svrha eDnevnika mnogo šira. Takođe, postavljeno je i pitanje vezano za elektronski upis prvačića u 2023/24 školsku godinu i preuzimanja podataka iz MUP-a i iz baze podataka matičnih službi u smislu zaštite ličnih podataka koji se koriste u ovu svrhu.

Postupajući po ovoj prijavi, Ombudsman za djecu je uputio dopis Ministarstvu prosvjete i kulture kojim je upoznao Ministarstvo o navodima iz žalbe i tražeći relevantne informacije

⁸⁷ Odgovor broj: 07.041/052-9667/23 od 17. januara 2024. godine

⁸⁸ Predmet broj: 1731-133-8-PŽ/22

vezane za navode. Ministarstvo je u Dopisu broj: 07.05/052-287/23 od 25.01.2023. godine informisalo Ombudsmana da „se pedagoška dokumentacija u štampanom i elektronskom obliku vodi u skladu sa Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 17. stav (2), da se sa ličnim podacima učenika u eDnevniku postupa se u skladu sa propisima kojim se uređuje zaštita ličnih podataka, kako je propisano članom 171. stav (3) Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, te da su podaci koji se unose u elektronsku evidenciju istovjetni sa podacima koji se unose u štampanu dokumentaciju, te uvid u podatke o učeniku imaju samo ovlaštena lica u školi, učenik i roditelji“. Pored toga, Ministarstvo prosvjete i kulture navodi da je Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja dokumentacije, evidencije i obrascima javnih isprava u osnovnoj školi („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 66/13) propisan izgled obrazaca u štampanom obliku, kao i podaci koje škola vodi u štampanom/elektronskom obliku, i da uvid u sve lične podatke ima jedino odjeljski starješina i uprava škole, dok predmetni nastavnici imaju uvid samo u ime i prezime učenika, broj matične knjige, te ocjene i izostanke. Takođe, u dopisu je istaknuto da se jedinstveni informacioni sistem Ministarstva, kao i svi podaci koje aplikacija koristi nalaze u serverima u Data centru Vlade Republike Srpske te da su propisno zaštićeni. U vezi sa elektronskim upisom u prvi razred, Ministarstvo prosvjete i kulture informiše da su roditelji koji nisu saglasni da se podaci automatski preuzimaju u obavezi da potrebnu dokumentaciju dostave školi u štampanoj formi.

Ovaj dopis je, u skladu sa pravilima postupka, Ombudsman za djecu proslijedio podnosiocu prijave-žalbe te nakon njega nije bilo dodatnih reakcija.

7. Izbor učenika generacije

Žalbe koje se odnose na izbor učenika generacije nisu novina u radu Ombudsmana za djecu u segmentu postupanja po pojedničnim prijavama. Tako je 2014. godine Ombudsman za djecu postupajući po prijavama vezanim za ovu oblast dao preporuku Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske⁸⁹ koja se odnosi na izbor učenika generacije i u srednjim i u osnovnim školama Republike Srpske.

U izvještajnom periodu, Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu-žalbu roditelja koja se odnosi na izbor učenika generacije u jednoj osnovnoj školi. Naime, kako su roditelji naveli u prijavi „bodovanje je vršeno na način da je učenica dobila bodove za učešće na takmičenju iz gimnastike i to za prva mjesta na svakoj pojedinačnoj spravi i na taj način ostvarila veći broj bodova od njihovog djeteta koje je imalo uspjehe na takmičenjima iz matematike, fizike i informatike“. Takođe, roditelji su tvrdili da im u školi nisu dali uvid u dokumentaciju koja se odnosi na bodovanje i rad komisije za izbor učenika generacije. Ovo je kod roditelja izazvalo dodatnu sumnju u rad komisije i samo bodovanje. Nakon što su se žalili, Školski odbor je odbacio njihovu žalbu i potvrdio prethodni izbor. Roditelji su se potom obratili prosvjetnoj inspekciji i uslijedili su postupci koji su trajali od juna 2023. do decembra 2023. u kojima je nadležni inspektor naložio školi da poništi izbor učenika generacije zbog utvrđenih nepravilnosti koje su se između ostalog odnosile i na izdatu potvrdu o učešću učenice na takmičenju na kojem nije bila, bodovanje takmičenja koje nije bilo u Planu i kalendaru takmičenja za školsku 2022/23 godinu, što je propisano članom 10. Pravilnika o izboru i proglašenju učenika generacije, načinu i uslovima za dodjeljivanje diploma⁹⁰ za osnovne škole Republike Srpske. U procedurama u kojima se rješavao ovaj slučaj, pored roditelja, osnovne

⁸⁹ Preporuka broj: 1784-26-PŽS/14 od 26. decembra 2014. godine

⁹⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 12/21

škole, Ombudsmana za djecu, bili su uključeni i Ministarstvo prosvjete i kulture, nadležna prosvjetna inspekcija, Republički pedagoški zavod i organizacija Crvenog krsta.

U konačnici, Ministarstvo prosvjete i kulture je 22. decembra 2023. svojim Rješenjem broj: 07.032/050-56/23, pored ostalog, naložilo osnovnoj školi da donese odluku kojom se i učenica čiji su se roditelji žalili na izbor, odnosno koja je u prvom bodovanju bila drugoplasirana, bira za učenika generacije. Ovim rješenjem dvije učenice su proglašene učenikom generacije.

Ovaj predmet, i broj institucija uključenih u rješavanje, kao i vrijeme koje je proteklo, jasno ukazuje na potrebu što preciznijeg definisanja bodovanja u oblasti sportskih takmičenja, naročito za sportove koji podrazumijevaju više disciplina kao što su atletika, gimnastika, plivanje i slično. Na potrebu preciznog definisanja ovog bodovanja, ukazuje i prethodno pomentua preporuka Ombudsmana za djecu iz 2014. godine u kojoj se, između ostalog, navodi da je jedan od problema prepoznat od strane praktičara na terenu taj da se u praksi ponekad dešava da „ za učenika generacije u pojedinim školama ne proglašava onaj za koga su svi znali da je najbolji, već onaj koji se posebno istakao u određenim sportskim disciplinama, iako u školskim aktivnostima nije bio prepoznat ni kod vršnjaka ni kod nastavnog osoblja“.

Takođe, važno je i ovim izvještajem istaći pravo djeteta kao člana društvene zajednice na „traženje i dobijanje informacije“ naročito o postupcima koji ga se tiču iz člana 13. Konvencije o pravima djeteta te da je škola, kao javna ustanova, i po drugim važećim zakonskim propisima bila u obavezi da roditeljima dozvoli uvid u bodovanje koje je izvršila komisija.

Ombudsman za djecu naročito ističe da je u svim postupcima koji se tiču djece potrebno imati na umu i najbolji interes djeteta, kao osnovni principa na kojima se zasniva UN Konvencija o pravima djeteta. U analiziranom slučaju najbolji interes sve djece koja su bila kandidati za izbor učenika generacije nije bio primaran u postupanju uključenih u proces jer su prava djece evidentno bila narušavana zbog proceduralnih grešaka i previda odraslih u procesu.

8. Prevoz učenika

U prethodnim izvještajnim periodima prijave koje su se ticale prevoza učenika uglavnom su se odnosile na organizaciju prevoza učenika u manjim sredinama gdje nema registrovanih prevoznika i redovnih linija te na redovno sufinansiranje prevoza. U 2023. godini Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu-žalbu⁹¹ koja se odnosila na problem sa prevozom učenika koji je, kako je roditelj naveo, bio izložen neprijatnoj situaciji kada je kupio voznu karatu za redovnu autobusku liniju, nakon čega je službenica izašla iz kancelarije na peron i „insistirala da joj dijete vrati kartu jer nema pravo da se vozi njihovom komercijalnom linijom zbog toga što ne koristi usluge njihovog prevoza za odlazak i povratak iz škole“. Roditelj u ovoj prijavi navodi da ima saznanja da su slične neprijatnosti doživjela i druga djeca iako se radi o komercijalnoj usluzi prevoza putnika. U prijavi je navedeno da se roditelj obratio i inspekciji drumskog saobraćaja na nivou lokalne zajednice, no da je izostala reakcija. Postupajući po prijavi i radi utvrđivanja činjeničnog stanja, Ombudsman za djecu se obratio Republičkoj upravi za inspeksijske poslove i nadležnoj lokalnoj inspekciji, koji su izvršili vanrednu inspeksijsku kontrolu, pozivajući se na „zakonsku obavezu pružanja usluga svim korisnicima usluga prevoza pod jednakim uslovima, a u skladu sa važećim Zakonom o prevozu u drumskom saobraćaju“, nakon čije intervencije je povreda otklonjena.

⁹¹ Predmet broj: 38-13-9-PŽ/23.

Ovaj predmet jasno ukazuje da do povreda prava djeteta dolazi u svakodnevnom životu i da te povrede mogu činiti i privatne kompanije u okviru uslužnih djelatnosti koje dijete koristi. Zbog toga je neophodno da se svi subjekti zaštite kontinuirano angažuju na promociji prava djeteta i aktivnostima prevencije u svim segmentima društva kako u javnom tako i u privatnom sektoru kako bi se podigla svijest društva o potrebi zaštite prava djeteta.

9. Aktuelna pitanja iz oblasti ostvarivanja prava na obrazovanje

Pitanja koja se tiču saradnje roditelja i škole kao i ona koja se odnose na nastavni plan i program su aktuelna uvijek pa tako i periodu koji obuhvata ovaj izvještaj.

Saradnja roditelja i škole je ključ uspješnog ostvarivanja ciljeva obrazovanja i vaspitanja. Ta saradnja mora biti stalna i zasnovana na dvosmjernoj, otvorenoj komunikaciji čiji je glavni prioritet dijete. I u ovom izvještajnom periodu, postupajući po zaprimljenim prijavama-žalbama, Ombudsman za djecu je imao priliku da često uoči da se problemi prebacuju sa jednog na drugog aktera, odnosno da škola „krivicu“ svaljuje na roditelje, a roditelji na školu. Takođe, veliki broj predmeta ne bi ni bio u proceduri pred relevantnim institucijama (inspekcije, Ministarstvo prosvjete i kulture, Republički pedagoški zavod, Ombudsman za djecu, centri za socijalni rad, itd) da je postojala adekvatna saradnja i otvoren razgovor između predstavnika škole i roditelja. Sa druge strane, često se možemo čuti da i škola i roditelji ocjenjuju saradnju kao dobru. Međutim, ta se saradnja svodi na prisustvo roditeljskim sastancima i informacijama o ocjenama dok o ostalim aktivnostima škole roditelji vrlo malo znaju i u njih se ne uključuju.

Da bi se ostvario partnerski odnos škole i roditelja on mora biti zasnovan na razumijevanju prava i obaveza koje oba aktera imaju u procesu obrazovanja i vaspitanja djeteta. Ukoliko se ovakav odnos uspostavi na početku školovanja i njeguje tokom obrazovanja, dijete ima veće šanse da ostvari uspjeh u školi i da se njegova ličnost formira na način koji je poželjan za funkcionalnog člana društvene zajednice.

Pored pitanja saradnje roditelja i škole, Ombudsman za djecu često ima priliku da čuje komentare vezane za sadržaje koji se izučavaju u školi, a koji su propisani nastavnim planom i programom. Svi učesnici u vaspitno - obrazovnom procesu često iznose mišljenje da je nastavni plan i program preopterećen te da ostavlja malo prostora za realizaciju sadržaja koji su važni u vaspitno - obrazovnom procesu kao što su razvijanje tolerancije, participacije, učenje o zdravim stilovima života itd. Tokom 2023. godine Ombudsman za djecu je organizovao radionice u osnovnim i srednjim školama Republike Srpske pod nazivom „Škola prijatelj djece“. Na osnovu saznanja i rezultata pomenutih radionica, kao i radionica „Imam pravo da se i moj glas čuje“ iz 2022. godine, Ombudsman za djecu sačinio je i poseban izvještaj „Škola prijatelj djece“⁹².

U okviru realizacije pomenutih radionica tokom 2023. godine, Ombudsman za djecu je učesnicima postavio pitanje šta je to što negativno, a šta pozitivno utiče na školsku klimu. Učesnici i u osnovnim i u srednjim školama su naveli da „preobimno i teško gradivo, pritisak za ocjene, testovi i kontrolni“ utiče na stvarne negativne klime u školi. U vezi sa tim, a na osnovu analize mišljenja i stavova prikupljenih tokom radionica, Ombudsman za djecu je, u okviru posebnog izvještaja „Škola prijatelj djece“, uputio i preporuku Ministarstvu prosvjete i kulture u kojoj se, između ostalog, navodi potreba da se „nastavni planovi i programi zasnivaju na kompetencijama učenika koje se razvijaju tokom školovanja i zasnivaju na ishodima

⁹² Poseban izvještaj broj: 1604-5-I/23 iz decembra 2023.

učenja".⁹³ On što je važno istaći ovim izvještajem, a što je naglašeno u Posebnom izvještaju „Škola prijatelj djece“ je da djeca i u osnovnim i srednjim školama na kognitivnom nivou prepoznaju i prihvataju da ih njihovo učešće, trud, i rad vodi ka samoostvarenju, a time i zadovoljstvu sobom i sreći u školi iako navode da na negativan odnos prema školi utiče „preobimno gradivo, neprihvatanje mišljenja djece, previše stresa oko ocjena,...“⁹⁴.

Da bi se učinili pomaci u pravcu kreiranja pozitivne klime i zdravog odnosa prema školi, potrebno je uložiti dodatne napore u ostvarivanje prava djeteta da učestvuje u svim pitanjima koja ga se tiču u školi, te da se njegovom mišljenju posveti dužna pažnja u skladu sa uzrastom i zrelošću. Ovo je obaveza potpisnica UN Konvencije o pravima djeteta jer je pravo na participaciju i izražavanje mišljenja pravo svakog djeteta, bez diskriminacije.

⁹³ Ibidem, str. 26. pod 4)

⁹⁴ Ibidem, str. 24.

VI EKONOMSKO – SOCIJALNA PRAVA

Konvencijom UN o pravima djeteta definisano je da države ugovornice priznaju pravo svakog djeteta na životni standard koji odgovara njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvitku, te propisuje da države članice uvažavaju pravo svakog djeteta da koristi socijalnu zaštitu, uključujući socijalno osiguranje, i preduzimaju sve mjere neophodne za puno ostvarivanje tog prava u skladu s nacionalnim zakonima.⁹⁵ Roditelj ili druga lica odgovorna za dijete imaju prvenstveno odgovornost da, u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti, obezbijede životne uslove potrebne za razvoj djeteta.

Tokom 2023. godine Ombudsmanu za djecu je upućeno ukupno 50 prijava kojim je ukazivano na povredu ekonomsko - socijalnih prava djece. Najučestalije prijave su se odnosile na povredu prava djeteta na materijalne pomoći (46%), a potom pravo na izdržavanje od strane roditelja sa kojim dijete ne živi (30%), te na prava iz dječije zaštite (pravo na dječiji dodatak, pravo na naknadu roditelja - njegovatelja..), kao i pravo na druge vidove materijalne pomoći iz sistema socijalne zaštite i ostala socijalno - ekonomska prava.

1. Pravo na životni standard

Pitanje ostvarivanja prava na životni standard posebno je osjetljivo kada se radi o djeci.

Obaveza države je da osigura svakom djetetu pravo na primjeren životni standard adekvatan za fizički, mentalni, duhovni, moralni i društveni razvoj djeteta, uz podršku roditelja/staratelja, kroz obezbjeđivanje adekvatnih i neophodnih uslova za život, uključujući, ali neograničavajući se samo na ishranu, odjeću i smještaj za djecu.

Zadati društveno - ekonomski kontekst determiniše životni standard stanovnika jedne zajednice, a time i djece, kao najosjetljivije kategorije. U situaciji kada je siromaštvo vrlo prisutno u društvu, mora se imati u vidu da ono na djecu ostavlja posebno negativne

⁹⁵ UN Konvencija, čl. 26.

posljedice, te shodno tome država i roditelji bi to morali imati u vidu i činiti napore da se obezbijedi djeci pravo na adekvatan životni standard. Države moraju da stvore okruženje koje poštuje ljudsko dostojanstvo i obezbjeđuje sveobuhvatan pristup razvoju svakog djeteta.

Ovo je prilika da još jednom podsjetimo na državi date preporuke od strane UN Komiteta i to da:

- uskladi svoje propise i politike u vezi sa dječijim dodatkom i uslugama socijalne zaštite, kako bi se osigurao pristup kvalitetnoj socijalnoj pomoći u državi potpisnici,
- ubrza izradu strategija i programa za smanjenje siromaštva na lokalnom i nivou zajednice, kako bi se osigurao ravnopravan pristup osnovnim uslugama, uključujući vodosnadbjevanje i kanalizaciju, stanovanje, socijalne usluge, zdravstvenu zaštitu i obrazovanje,
- poveća prilike za zapošljavanje za porodice sa djecom u nepovoljno materijalnom položaju, te
- osigura dovoljne finansijske, kadrovske, i tehničke resurse i obuku kadra u sistemu socijalne zaštite, uključujući centre za socijalni rad, kako bi se roditeljima i porodicama, naročito samohranim roditeljima, pružila neophodna finansijska, pravna i druga podrška i omogućilo im se da brinu o svojoj djeci⁹⁶.

Ostvarivanja prava na životni standard posebno je osjetljivo kada se radi o djeci sa smetnjama u razvoju. U tom slučaju neophodno je razvijanje i širenje usluga rane intervencije, kako djece tako i njihovih porodica, jer se na taj način prevenira institucionalizacija djece, ali se istovremeno jačaju i roditeljski kapaciteti kako bi isti bili u mogućnosti adekvatno odgovoriti na pojačane potrebe djeteta i podržati njihov razvoj.

Novouvedeno pravo u Zakonu o dječijoj zaštiti „*pravo na naknadu roditelja – njegovatelja*“ predstavlja veliki iskorak u zaštiti prava djece sa smetnjama u razvoju i adekvatan odgovor društva Republike Srpske na potrebe te djece, ali i jačanju kapaciteta porodica i roditelja djece koji se brinu o svojoj djeci. Ova novčana naknada predstavlja jedno od najznačajnijih prihoda za te porodice, pošto su roditelji - njegovatelji nezaposlena lica, (to je jedan od uslova za ostvarivanje ovog prava). Međutim, kako u svojim prijavama navode roditelji korisnici prava, u samoj primjeni ovog prava dolazi do određenih „problema“, i to u tumačenju Zakona kojim se definiše ovo pravo, pa do proceduralnih postupanja, koja se od strane Fonda za dječiju zaštitu neočekivano mijenjaju bez obzira što nije dolazilo do izmjena zakona niti do poboljšanja zdravstvenog statusa djece, a sve to na štetu najboljeg interesa djece.

2. Pravo na izdržavanje

Imajući u vidu prijave koje su upućene Ombudsmanu za djecu možemo konstatovati da se pravo djeteta na izdržavanje, zajedno sa pravom na materijalnu pomoć, najčešće krši. Dijete ima pravo na izdržavanje, a roditelji, prije svih, imaju i obavezu i odgovornost da obezbijede ostvarivanje ovog prava djeteta. Država ima obavezu da uspostavi sistem u kojem će roditelji, ili druga lica odgovorna za dijete, tu svoju obavezu i izvršavati, a ako to nisu u mogućnosti,

⁹⁶ CRC/C/BIH/CO/5-6 tačka 37. i 38.

onda država mora osigurati sredstva za izdržavanje djeteta. Sistemske mjere moraju obezbijediti da dijete dobije potrebna sredstva za izdržavanje.

S obzirom na odredbe prethodnog zakonskog rješenja tj. Porodičnog zakona Republike Srpske, koji je bio u primjeni do 01.09.2023. godine, povrede prava djece na izdržavanje su evidentirana po više osnova. Podsjećamo da su djeca iz vanbračnih zajednica bila diskriminisana u odnosu na djecu koja su rođena u braku, na način da nisu imala jednak pristup u ostvarivanju svojih prava na izdržavanja. Tako da je ranije sud u postupku razvoda braka po službenoj dužnosti odlučivao o izdržavanju djece kada odlučuje o povjeravanju djece na zaštitu i vaspitanje jednom od roditelja,⁹⁷ a kada su u pitanju djeca rođena u vanbračnoj zajednici, o povjeravanju djece odlučivao je nadležni organ starateljstva, koji je analogno tome odlučivao i o izdržavanju djece. Dakle, kada je u pitanju izdržavanje bračne i vanbračne djece, odluku u praksi donose dva različita organa u dva različita postupka, upravnom i sudskom.⁹⁸

Ombudsman za djecu je u više navrata relevantnim subjektima upućivao preporuke i mišljenja o potrebi donošenja novog Porodičnog zakona, između ostalog, i zbog ovih razloga. Konačno je 01.09.2023. godine na snagu stupio novi Porodični zakon, kojim su prevaziđeni ovi i drugi problemi na koje smo ukazivali. Izjednačena su prava djece iz bračne i vanbračne zajednice njihovih roditelja.

Po drugom osnovu do povrede prava djece na izdržavanje dolazi zbog dugotrajnih postupaka koji prethode donošenju odluke o pravu na izdržavanje, a nakon toga nastaju problemi oko izvršenja tih rješenja. Upravo to je bio i razlog da se od strane Ombudsmana za djecu u prethodnim godinama inicira donošenja Zakona o privremenom izdržavanju djece, čiji je primarni cilj da se pomogne djeci da na jednostavniji način ostvare svoje pravo na izdržavanje, na način što bi se novčana sredstva na ime izdržavanja djeteta isplaćivala iz sredstva Fonda za privremeno izdržavanje, a Fond bi preuzeo teret prinude naplate tih sredstava od strane neodgovornih roditelja - dužnika. Međutim, još uvijek nije došlo do donošenja, odnosno usvajanja ovog zakona.

Poseban problem nastaje kod izdržavanja djece sa međunarodnim elementom, kada je jedan od roditelja strani državljanin ili ima prebivalište/boravište u inostranstvu.

To pitanje je definisano Konvencijom o međunarodnom ostvarivanju prava na izdržavanje djeteta i drugim oblicima izdržavanja porodice, koja je sačinjena u Hagu 23.11.2007. godine, a ratifikovana je i u Bosni i Hercegovini 2012. godine⁹⁹, ali na žalost dešava se da roditelji, kao zakonski zastupnici djece, koji nemaju informaciju o postupku i načinu ostvarivanja prava na izdržavanje u navedenim slučajevima, iz različitih razloga, ne traže izdržavanje za dijete što svakako nije u njegovom najboljem interesu.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu-žalbu¹⁰⁰ kojom se ukazuje da na povredu prava djeteta na izdržavanje sa međunarodnim elementima. Majka maloljetnog M.P. navodi da postupak donošenja i izvršenja rješenja za izdržavanje maloljetnog djeteta

⁹⁷ Član 265.

⁹⁸ Novim Porodičnim zakonom ovo pitanje bi trebalo biti regulisano na način da o izdržavanju djece odlučuje sud.

⁹⁹ "Službeni glasnik BiH", broj: 6/12

¹⁰⁰ Predmet broj: 84-48 -11-PŽ/23

traje već tri godine, od momenta pokretanja postupka. Prije donošenja rješenja za izdržavanje djeteta, koje je rođeno u vanbračnoj zajednici, majka je morala „sudskim putem da dokazuje očinstvo, s obzirom da je otac, koji živi i radi u Švajcarskoj, odbijao da prizna dijete“. Nakon što je dokazano očinstvo, majka je pokrenula postupak za donošenje rješenja za izdržavanje maloljetnog djeteta, koje je nakon dvije godine postalo konačno. Međutim, do izvršenja rješenja nije dolazilo, jer je otac izbjegavao obavezu plaćanja izdržavanja.

Krajem 2022. godine majka je podnijela krivičnu prijavu OJT Bijeljina protiv oca djeteta zbog neplaćanja izdržavanja i time zanemarivanja roditeljskih prava i dužnosti.

Majka na kraju prijavom ukazuje da se snalazi kako zna i umije da omogućiti sve uslove za normalno odrastanje svog djeteta, ali je to vrlo teško dok se otac ponaša krajnje neodgovorno. Institucija se u skladu sa svojim ovlaštenjima obratila OJT Bijeljina ukazujući na neophodnost hitnosti postupanja u navedenom predmetu, naročito imajući u vidu dužinu trajanja svih ovih postupaka. Iz OJT-a Bijeljina je dostavljeno izjašnjenje u smislu da „još nisu završene sve radnje neophodne za donošenje tužilačke odluke, a da će odmah nakog toga istu donijeti.“ Postupak po ovom predmetu je još uvijek u toku, a tužilačka odluka do momenta pisanja ovog izvještaja još uvijek nije bila donesena.

U kontekstu navedenog predmeta, u kome je zbog odugovlačenja postupka došlo do povrede prava djeteta, kako od strane jednog roditelja, tako i od strane institucija podsjećamo da Konvencija o pravima djeteta obavezuje države članice da preduzimaju sve odgovarajuće mjere kako bi obezbjedile da dijete dobija izdržavanje od roditelja ili drugih lica koja su finansijski odgovorna za dijete, kako u okviru države članice tako i iz inostranstva. Posebno, ako lice koje je finansijski odgovorno *za dijete ne živi u istoj državi u kojoj i dijete živi*, države članice podstiču pristupanje međunarodnim sporazumima, odnosno zaključenje takvih sporazuma, kao i drugih odgovarajućih aranžmana.¹⁰¹

Ujedno podsjećamo da su centri za socijalni rad u obavezi da vode evidenciju o izdržavanju djece i roditelja, prema uputstvu koje propisuje rukovodilac organa uprave za poslove socijalne zaštite¹⁰². Međutim, u praksi vođenje ovakvih evidencija najčešće izostaje. Iako je jedna od preporuka UN Komiteta uspostavljanje jedinstvene baze podataka u okviru kojih bi se vodile različite evidencije o djeci, uključujući i broj djece koja ne ostvaruju pravo na izdržavanje, još uvijek nemamo jedinstvene podatke o djeci.

Sem toga, organ starateljstva može u ime maloljetnog djeteta pokrenuti spor o izdržavanju, odnosno za povećanje izdržavanja, kada roditelj kod koga se dijete nalazi na zaštitu i vaspitanju bez opravdanih razloga ne koristi to pravo. Takođe, ako roditelj ne traži izvršenje dosuđenog izdržavanja, organ starateljstva je ovlašćen da u ime maloljetnog lica podnese sudu prijedlog za izvršenje¹⁰³, ali se takođe postavlja pitanje da li se, koliko često i kada, odnosno u kojim slučajevima ova mogućnost i koristi?

Donošenje Zakona o privremenom izdržavanju djece, imalo bi za cilj otklanjanje situacija koje dovode do povrede prava djeteta po ovom osnovu, ali i da se osigura jednak pristup i veći stepen zaštite prava djeteta na izdržavanje, a samim tim na odgovarajući životni standard.

¹⁰¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

¹⁰² Član 257. stav 3.

¹⁰³ Član 256. Stav 1 i 2

3. Prava na naknade i druga materijalna primanja

Ostvarivanje prava na naknade i druge vidove materijalne pomoći za djecu i porodice sa djecom su najčešći razlozi obraćanja kada je ju pitanju sistem socijalne i dječije zaštite.

1) Pravo na dječiji dodatak

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu - žalbu¹⁰⁴ kojom se ukazuje na povredu prava djece iz višechlanih porodica. U pitanju je pravo na dječiji dodatak iz Zakona o dječijoj zaštiti. Naime, prijavom majka šestoro djece navodi da je bila nosilac prava na dječiji dodatak sve do redovne obnove dokumentacije 2022. godine, kada JU Fond dječije zaštite, svojim rješenjem, ukida pravo na dječiji dodatak za šestoro djece zbog prelaska materijalnog cenzusa po članu porodice, u skladu sa Zakonom o dječijoj zaštiti,¹⁰⁵ tj. ukupnih prihoda oca vlasnika zanatske radnje. Drugostepeni organ je odbio žalbu majke izjavljenu na predmetno Rješenje, nakon čega je pokrenut postupak pred Okružnim sudom u Bijeljini.

Presudom Okružnog suda broj:12 0 U 009703 23 je konstatovano da je u postupku po zahtjevu majke za ostvarivanje prava na njihovo šestoro maljetne djece od strane Fonda pogrešno utvrđeno činjenično stanje po pitanju utvrđivanja prihoda porodice, te je naloženo Fondu da se u ponovnom postupku prihodi obračunaju na zakonit način, tj. da se pri računanju prihoda supruga, kao samostalnog vlasnika zanatske radnje, uzme u obzir prihodi koji služe kao osnovica za obračunavanje poreza na dohodak u prethodnih šest mjeseci, a ne i ostali prihodi. U skladu sa Presudom Okružnog suda, novim rješenjem JU Javnog fonda za dječiju zaštitu broj: FBN-610-2527/22. od 19.07.2023. godine ovoj porodici je priznato pravo na dječiji dodatak za svih šestoro djece i sav iznos biće isplaćen retroaktivno u skladu sa Zakonom. Majka je izrazila zahvalnost Instituciji na podršci u ponovnom ostvarivanju prava na dječiji dodatak, što predstavlja značajan izvor socijalne sigurnosti za ovu višechlanu porodicu.

2) Pravo na naknadu roditelj - njegovatelj

Što se tiče socio - ekonomskih prava djece sa smetnjama u razvoju značajno je istaći još jedan primjer iz prakse, tj. prijava-žalbi dostavljenih Ombudsmanu za djecu, a vezano za ostvarivanje prava na naknadu roditelja - njegovatelja djece sa smetnjama u razvoju.

Ombudsmanu za djecu se prijavama-žalbama¹⁰⁶ obratilo nekoliko roditelja djece sa smetnjama u razvoju, ukazujući na povredu prava na naknadu roditelja - njegovatelja, koje je ustanovljeno Zakonom o dječijoj zaštiti, koji je stupio na snagu 2022. godine. Prijavama ističu da su u prvom upravnom postupku u Fondu dječije zaštite ovo pravo ostvarivali bez problema, prilažući traženu dokumentaciju. Godinu dana nakon isteka rješenja, kada su pokrenuli postupak za obnovu prava „nastaju problemi“. Roditelji u obraćanju Ombudsmanu ukazuju na činjenice da pod istim zdravstvenim uslovima njihove djece, koje može biti samo lošije u odnosu na prethodnu godinu i istim zakonskim okvirom, koji se nije mijenjao, zaključkom JU

¹⁰⁴ Predmet broj: 111-10-11-PŽ/23

¹⁰⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 114/17, 122/18, 107/19, 119/21), član 36 a.

¹⁰⁶ Predmet broj 133-71-11-PŽ/23, 134-72-11-PŽ/23, 180-85-11-PŽ/23

Javnog fonda im se obustavlja isplata naknade na osnovu prava roditelja - njegovatelja, do rješavanja prethodnog pitanja. Roditelji prijavom ističu da je nalaz, ocjena i mišljenje prvostepene stručne komisije za procjenu zdravstvenog i funkcionalnog stanja djece, prethodno pitanje, a u njihovim slučajevima Komisija se već izjasnila, da je stanje njihove djece trajno u smislu potrebe pomoći i njege, i da nema potrebe za ponovnom procjenom, ali to Fond u novom upravnom postupku ne uvažava.

Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu - žalbu grupe roditelja¹⁰⁷, koja se tiče povrede prava na ostvarivanje naknade roditelja - njegovatelja iz Zakona o dječjoj zaštiti Republike Srpske, a u dijelu koji se odnosi na uslove za ostvarivanje ovog prava iz člana 36 a, stav 4. u kome se između ostalog navodi da bi se ostvarilo pravo na naknadu roditelja - njegovatelja, potrebno je da „dijete ne ostvaruje pravo na dnevno zbrinjavanje u skladu sa Zakonom koji uređuje ovu oblast“. Roditelji prijavom ukazuju da im Javni fond za dječju zaštitu osporava ostvarivanje prava na naknadu roditelja - njegovatelja, ako im djeca borave u Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju, koji funkcioniše pri mjesno nadležnom Centru za socijalni rad, a korištenje ove usluge finansira lokalna zajednica, a ne Republika.

Roditelji su prinuđeni da samoinicijativno podnose zahtjev za ispis djeteta iz Dnevnog centra i potvrdu o neostvarivanju prava na dnevno zbrinjavanje dostavljaju Fondu, kako bi ostvarili pravo na naknadu roditelja - njegovatelja. Inače, prema navodima iz prijave, njihova djeca u Dnevnom centru borave samo tri sata, ali ta tri sata puno znači njihovoj djeci i u smislu socijalizacije i bilo kakvog kontakta sa spoljnim svijetom.

Imajući u vidu naprijed navedeno, Ombudsman za djecu je Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite uputio Inicijativu¹⁰⁸ za izmjene i dopune Zakona o dječjoj zaštiti, koji se odnose na uslove za ostvarivanje ovog prava na način da uslovi za ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju budu definisani tako da jedno pravo ne isključuje drugo, a imajući u vidu najbolji interes djece sa smetnjama u razvoju, kojoj su pravo na dnevno zbrinjavanje i time socijalizaciju (koji traje svega tri sata i koje finansira lokalna samouprava) i pravo naknade roditelja njegovatelja jako važni za unaprijeđenju kako njihovog, tako i položaja njihovih porodica.

Ombudsman za djecu je navedenu Inicijativu Ministarstvu dostavio u junu 2023. godine, ali još uvijek nismo dobili odgovor.

4. Ekonomska eksploatacija djece

1) Nezakonit rad

Tokom izvještajne godine nije bilo prijava-žalbi Instituciji u vezi sa povredom prava djece na zaštitu od ekonomske eksploatacije, ali smatramo važnim da podsjetimo da se Konvencijom o pravima djeteta priznaje pravo djeteta na zaštitu od ekonomskog iskorištavanja i obavljanja bilo kakvog posla koji može ometati djetetovo obrazovanje, biti opasan za djetetovo zdravlje ili fizički, mentalni, duhovni ili socijalni razvoj.

¹⁰⁷ Predmet broj: 209-80-11-PŽ/22

¹⁰⁸ Inicijativa broj: 768-2-UP/23

Nezakoniti rad i zapošljavanje djece u području radnih odnosa kod poslodavca regulisano je Zakonom o radu Republike Srpske¹⁰⁹, kojim je propisana i posebna zaštita maloljetnih radnika, a nadzor nad provođenjem propisa iz oblasti rada i zapošljavanja djece, kao i sigurnosti i zaštite na radu, vrši inspekcija rada.

2) Prosjačenje djece

Problem prinudnog prosjačenja djece predstavlja ozbiljnu društvenu socio - patološku pojavu, koja ostavlja nesagledive posljedice po pravilan psiho - fizički razvoj te djece. Djeci ulice su urušena prava na zaštitu od nasilja, pravo na obrazovanje, na zdravlje, na igru i slobodno vrijeme, dakle prava ove kategorije djece su višestruko ugrožena.

Problem prosjačenja se mora posmatrati u širem kontekstu i svakako ga treba dovesti u vezu sa pojavom ozbiljnog krivičnog djela - trgovinom ljudi, tj. trgovine djecom. U tom smislu se očekuje i da eventualna postupanja pod okriljem pravosuđa i policije tako i tretiraju pojavu prosjačenja djece, dakle ne kao prekršaj, nego kao krivično djelo.

Policija kontinuirano preduzima mjere u okviru svojih ovlašćenja, a te mjere se ogledaju u izricanju prekršajnih naloga, što jeste efikasno, ali nije dovoljno niti treba da bude jedino sredstvo u borbi protiv ovog vida iskorištavanja djece.

U svojim zaključnim preporukama UN Komitet pozdravlja izmjene i dopune svih krivičnih zakona u odredbama o trgovini ljudima, kao što je uvođenje trgovine ljudima kao krivičnog djela u zakon entiteta i iskorištavanja djece kroz prisilno prosjačenje u zakon entiteta i distrikta. Međutim, Komitet je zabrinut zbog niske stope krivičnih gonjenja i osuđujućih presuda za trgovinu djecom i iskorištavanja djece. Stoga Komitet poziva državu potpisnicu da:

- procijeni ostvareni napredak i utvrdi nedostatke u provođenju Akcionog plana suprostavljanja trgovini ljudima na nivou države,
- osigura da Centri za edukaciju sudija i tužilaca provedu edukaciju za sudije i tužioce o strogoj primjeni krivičnih zakona i najboljem interesu djeteta u pravnom postupku u slučaju trgovine, prisilnog prosjačenja i prisilnog braka djece, da bi se osiguralo da počinioci takvih krivičnih djela budu krivično gonjeni i adekvatno kažnjeni na svim nivoima,
- pojača obuku službenika agencija za provođenje zakona na svim nivoima za istragu svih slučajeva trgovine djecom i sprečavanje seksualnog iskorištavanja djece,
- pojača programe širenja svijesti i podstiče programe u zajednici koji imaju za cilj prevenciju i odgovor na slučajeve trgovine djecom, uz poseban fokus na romsku djecu.¹¹⁰

Djeca koja prosjače su žrtve i „organizovanog prosjačenja“, gdje se veći broj djece iz raznih gradova pa čak i iz drugih država dovodi na teritoriju ili područje jedne države kako bi određeni broj dana prosjačili. Ovdje se radi o organizovanoj trgovini djecom u svrhu njihovog iskorištavanja za prosjačanje, i s obzirom da se često radi o stranim državljanima, pored

¹⁰⁹ "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 1/2016, 66/2018, 91/2021 – odluka US 119/21, 112/2023, član 103.

¹¹⁰ CRC/C/BIH/CO/5-6 tačka 46.

angažovanja lokalnih organa vlasti za rješavanje ovog problema, neophodno je i uspostavljanje međunarodne saradnje.

Pored „organizovanog prosjačenja“, djeca su i od strane primarnih porodica primorana da prose, a pri tome roditelji prosjačenje „pravdaju nepovoljnim socijalno - ekonomskim prilikama porodice, te da i djeca treba da zarade.“

Za dugoročno rješavanje ovog problema neophodna je kontinuirana saradnja svih subjekata zaštite djece, kao i planiranje dugoročnih mjera za zaštitu djece. U tu svrhu neophodno je evidentirati sve slučajeve prosjačenja, utvrditi uzroke prosjačenja, te raditi na njihovom otklanjanju.

Nažalost, ne postoji ujednačena baza podataka djece koja prose i koja su u riziku da postanu djeca ulice, što bi svakako bilo potrebno, u cilju definisanja mjera i aktivnosti na prevenciji i suzbijanju ove društveno negativne pojave.

Ono na šta Ombudsman za djecu još upućuje je značaj obrazovanja za ovu djecu, koju sa ulice treba uputiti na redovno školovanje i dati im priliku da kroz obrazovanje izađu iz začaranog kruga prosjačenja. Takođe je važno raditi na jačanju kapaciteta porodica te djece, u smislu edukacije roditelja o štetnosti prosjačenja djece, svim rizicima kojima su djeca izložena, kao i jačanju funkcija porodice (socijalno - zaštitnih, vaspitnih...)

Ovom prilikom je važno ponovo ukazati na obraćanje UN Komiteta, koji u vezi sa Opštim komentarom br. 21 (2017.) o djeci u uličnim situacijama, podsjeća na svoje prethodne preporuke (CRC/BIH/CO/2-4, tačka 71) te preporučuje državi potpisnici da:

- obezbijedi alternativne prilike za djecu u uličnim situacijama, uključujući stručno osposobljavanje i zapošljavanje, kao i reintegraciju u porodicu ili alternativno zbrinjavanje, na osnovu najboljeg interesa djeteta;
- pruži adekvatnu finansijsku podršku dnevnim centrima za djecu koja rade na ulici kako bi se zagarantovala održivost aktivnosti tih centara;
- pruži potrebnu podršku organizacijama civilnog društva za podizanje svijesti o pravima djece koja žive i rade na ulici i za olakšavanje učešća djece u izradi planova i programa namijenjenih njihovoj zaštiti.

5. Raspolaganje imovinom djeteta

Novim Porodičnim zakonom („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 17/23) došlo je i do izmjena u dijelu koji se odnosi na prava djeteta na zaštitu njegove imovine, odnosno u dijelu upravljanja i raspolaganja imovinom maloljetnog lica, na način da je za raspolaganje imovinom djeteta roditeljima potrebna saglasnost nadležnog organa starateljstva. S obzirom da je prethodni porodični zakon ovu materiju tretirao na način da je propisivao da je za raspolaganje imovinom veće vrijednosti djeteta neophodna saglasnost organa starateljstva, bez definisanja iste, novi Zakon nije postavio nikakav uslov u pogledu visine vrijednosti imovine, što je dovelo do brojnih upita za tumačenje navedene odredbe i njenu primjenu u praksi kako od strane roditelja, tako i od strane samih centara za socijalni rad.

Iako nije ovlašćen da tumači odredbe navedenog zakona, budući da to je to u nadležnosti samog zakonodavca, Ombudsman za djecu je zauzeo stav o navedenom pitanju koji je dostavljen i zakonodavcu prilikom donošenja navedenog Zakona, a prema kojem je potrebno definisati iznos veće vrijednosti imovine, odnosno definisati zakonski minimum/maksimum

vrijednosti imovine djeteta za čije raspolaganje od strane roditelja je neophodna saglasnost centra za socijalni rad.

Ombudsman za djecu je potom upoznat da Odbor za zdravstvo, rad i socijalnu politiku Narodne skupštine Republike Srpske uvažio je inicijativu za izmjene navedenog zakona u dijelu koji se odnosi na raspolaganje novčanom imovinom djeteta, te se izmjene ovog zakona u navedenom dijelu mogu očekivati uskoro.

VII PRAVOSUDNO - PRAVNA ZAŠTITA

Ombudsman za djecu u izvještajnom periodu zaprimio je 16 prijava-žalbi koje se odnose na oblast pravosudno - zaštitnih prava. Prijavama se uglavnom ukazivalo na neefikasnost vođenja postupaka, te na neadekvatan tretman djeteta u postupku.

1. Efikasnost vođenja postupka

Kada je u pitanju efikasnost vođenja postupaka prijavama - žalbama se najčešće ukazuje da postupci, a kada se odlučuje o nekom pravu djeteta, koji bi po zakonu i po prirodi stvari trebali biti prioritetni, uglavnom predugo traju, a roditelji se često žale i da nakon podnošenja prijave, odnosno pokretanja odgovarajućeg postupka nemaju povratnu reakciju o istom.

Do ovakvih situacija najčešće dolazi u postupcima u kojima se odlučuje o pravu djeteta na izdržavanje, gdje od momenta pokretanja postupka pred nadležnim organom do donošenja pravosudne presude prođe i nekoliko godina.

Takođe, u slučaju nasilja u porodici, često se dešava da nakon prijave nasilja podnosilac prijave (u najvećem broju slučajeva majka), nema povratnu informaciju o samoj prijavi, ili kada prijava bude proslijeđena nadležnom tužilaštvu po nekoliko mjeseci se čeka na donošenje tužilačke odluke.

Prijavom-žalbom¹¹¹ koju je zaprimio Ombudsman za djecu, majka mlljt. djeteta žalila se na postupanje Okružnog javnog tužilaštva. U prijavi se navodi da je punoljetni muškarac fizički napao mlljt. dijete, da su roditelji slučaj prijavili Policijskoj upravi, da je Izvještaj proslijeđen Okružnom javnom tužilaštvu te da se tek nakon drugog obraćanja majke oglasio predmetni tužilac. Po zaprimljenoj prijavi, Ombudsman za djecu obratio se pismeno nadležnom tužiocu i zatražio izvještaj o preduzetim radnjama. Postupajući tužilac dostavio je odgovor iz koga proizilazi kada se može očekivati donošenje tužilačke odluke.

Sama odluka, da se prijavi krivično djelo kojem je dijete bilo izloženo, može kod djeteta prouzrokovati dodatni stres, stoga je bitna sposobnost osoba koje dolaze u komunikaciju sa

¹¹¹ Predmet broj:1328-141-6-PŽ/23

djetetom, koja dijete saslušavaju, da uvažavaju djetetovu ličnost, jer će na taj način zasigurno doprinijeti u poboljšanju djetetove sposobnosti da odgovori što preciznije na pitanja koja mu se postavljaju. Takve osobe moraju imati određena stručna znanja u radu sa djecom.

Iz tog razloga navedeni postupci treba da se rješavaju prioritarno, vodeći prije svega računa o najboljem interesu djeteta tokom cijelog postupka, što se prvenstveno ogleda u činjenici da dijete ima pravo na blagovremene informacije o samom toku postupka, kao i na posebnu zaštitu u smislu da se pri provođenju procesnih radnji u postupku posebno vodi računa o sprječavanju sekundarne traumatizacije i viktimizacije djeteta uz puno uvažavanje djetetove ličnosti i dostojanstva.

2. Zaštita djece u krivičnom postupku

U svim postupcima, u kojima se pojavljuju djeca, bez obzira na status koji imaju u postupku (počinioci, svjedoci ili žrtve) Ombudsman za djecu se zalaže da se u skladu sa domaćim i međunarodnim propisima vodi računa o zaštiti i najboljem interesu djeteta.

Poštujući načela UN Konvencije o pravima djeteta, koja propisuje da su države potpisnice obavezne da se pridržavaju svih propisa kada se odlučuje o pitanjima koja su vezana za dječija prava, bez obzira da li ih sprovode javne ili privatne institucije, sudovi, organi uprave ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta treba i mora da bude od prvenstvenog značaja. Konvencija UN¹¹² treba da bude okvir svim organima kada se govori o postupanju sa djecom koja se pojavljuju u krivičnom postupku i koja su u sukobu sa zakonom.

Postupanje pravosudnih organa, kada se kao učesnici u postupku pojavljuju djeca, Zakon¹¹³ je propisao da „sudija i tužilac moraju imati izraženu sklonost za vaspitanje, potrebe i interese mladih i posebna znanja“. Dakle, svi subjekti koji u toku postupka dolaze u kontakt sa djecom moraju biti svjesni zaštite integriteta djeteta u okviru svog djelovanja, te je potrebno osigurati pogodno okruženje u kome će se djeca osjećati sigurno da daju svoju izjavu.

U slučajevima kada se djeca pojavljuju kao oštećeni, potrebno je preduzeti sve mjere kako bi se spriječila ili bar ublažila dodatna stanja koja mogu da dovedu do većeg stepena stresa i straha kod djece, jer sam postupak i spoznaja da trebaju biti ispitani, za djecu nije prijatno i predstavlja dodatno traumatsko iskustvo koje može imati posljedice na različitim poljima djetetovog života.

Postupanje sa djecom osumnjičenima za izvršenje krivičnih djela, propisano je Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, koji definiše način:

Ombudsman za djecu, zaprimio je prijavu-žalbu¹¹⁴ koja se odnosi na lišavanje slobode tri maloljetne osobe zbog osnova sumnje da su nakon kraće prepirke sa punoljetnim licem počinili krivično djelo „Učestvovanje u tuči“ iz člana 136. Krivičnog zakonika Republike Srpske¹¹⁵. Prijavom, punomoćnik osumnjičenih ukazuje da u toku saslušanja maloljetnika nije bilo prisutno stručno lice organa starateljstva, kao ni to da tužilac nije obaviješten o razlozima i vremenu lišavanja slobode maloljetnika, što je u suprotnosti sa članom 96. Zakona o zaštiti i

¹¹² Član 37. i 40.

¹¹³ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 13/2013, 61/2013 i 68/2020)

¹¹⁴ Predmet broj: 112-63-11-PŽ/23;113-64-11-PŽ/23;114-65-11-PŽ/23

¹¹⁵ Krivični zakonik Republike Srpske

postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske. Punomoćnik maloljetnika u prijavi izražava sumnju da ovlaštena službena lica nisu prošla obuku kada je u pitanju rad sa maloljetnicima, a koja je propisana Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku¹¹⁶, te da je postupanje policijskih službenika bilo u suprotnosti sa pravima i interesima djeteta. Nakon zaprimljene prijave, Ombudsman je zatražio izvještaj od Policijskoj stanice o navedenom događaju, u kojem se između ostalog navodi da su sve radnje preduzete u skladu sa zakonom kao i da su policijski službenici sertifikovani za rad sa djecom i maloljetnicima, da su maloljetnici ispitani u prisustvu branioca i staratelja, kao i da je istog dana obaviješten tužilac, čime su opovrgnuti navodi iz prijave-žalbe.

¹¹⁶ Član 197.

VIII PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

U izvještajnom periodu institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je 20 prijava koje se odnose na pravo djece na zdravstvenu zaštitu. Od ukupnog broja prijava - 11 prijava se odnosilo na medicinsku pomoć i pružanje zdravstvenih usluga, 2 prijave su se odnosile na liječenje u inostranstvu, dok je ostatak prijava obuhvatio više različitih tema.

Po službenoj dužnosti formiran je jedan predmet, u cilju zaštite zdravlja djece i adolescenata.

Shodno odredbama Konvencije UN o pravima djeteta¹¹⁷ svako dijete ima pravo na zdravstvenu zaštitu, a zemlje potpisnice su se obavezale da nijedno dijete ne može da bude lišeno mogućnosti uživanja najvišeg nivoa medicinske zaštite, liječenja i zdravstvene rehabilitacije. S tim u vezi, sve zemlje potpisnice Konvencije u cilju potpunog ostvarivanja ovog prava, imaju obavezu preduzimanja odgovarajućih mjera u cilju punog ostvarenja ovog prava.

U ovom izvještajnom periodu Ombudsman za djecu podsjeća na preporuke Komiteta svim zemljama potpisnicama u dijelu koji se odnosi na Opšti komentar Komiteta br. 15 (2013. godine) o pravu djeteta na uživanje najvišeg mogućeg standarda zdravlja, kao i podcijl održivog razvoja 3.8, naglašavajući potrebu kontinuiteta u radu na sledećim segmentima:

- izdvajanje dovoljnih kadrovskih i finansijskih resursa potrebnih za puno provođenje politika i programa koji imaju za cilj obezbjeđenje kvalitetnih zdravstvenih usluga u ranom djetinjstvu za svu djecu u državi potpisnici;
- proširivanje svijesti o važnosti vakcinacije vodeći računa da su zdravstveni radnici i osoblje obučeni za rad sa djecom i uspostavljanje svrsishodne komunikacije sa njihovim roditeljima i porodicom;
- redovno praćenje i ocjenjivanje efikasnosti politika i programa vezanih za ishranu djece, uključujući programe škola/vrtića prijatelja zdrave ishrane, uz posvećivanje posebne pažnje romskoj djeci;
- promocija optimalnog dojenja, periodično ocjenjivanje akreditovane bolnice prijatelje djece, usklađivanje propisa sa Međunarodnim kodeksom o reklamiranju zamjena za majčino mlijeko i službeno praćenje njegove primjene.

Kada je riječ o zdravlju adolescenata, neophodno je:

- djelotvorno provođenje zakona i politika kojima se adolescentima zabranjuje konzumacija alkohola, duvana i nelegalnih droga, uključujući Zakon o zabrani prodaje i upotrebe duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina u Republici Srpskoj i praćenje njihovog provođenja;
- donošenje zakonodavnih mjera za zabranu prodaje duvana i nelegalnih droga na nivou države i proširenje programa prevencije zloupotrebe alkohola i droga, intervencije i rehabilitacije za adolescente;
- proširenje obuhvata Politike za zaštitu seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava na nivou države i osiguranje da obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju bude obuhvaćeno obaveznim nastavnim planom i programom i prilagođeno dobi djece, uz

¹¹⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 24.

poseban fokus na prevenciji adolescentske trudnoće i polno prenosivih infekcija u svim dijelovima zemlje potpisnice;

- osiguranje jednakog pristupa uslugama zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja za djevojčice i dječake adolescentske dobi, naročito one iz marginalizovanih grupa.

1. Ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu i njegu

Kada je riječ o ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu kao jednom od osnovnih prava garantovanih UN Konvenciju o pravima djeteta posebnu pažnju Ombudsmana za djecu u izvještajnoj godini privuklo je više prijava-žalbi koje se odnose na probleme i prepreke u zdravstvenim ustanovama u postupku ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu i liječenje djeteta iz sistema obaveznog zdravstvenog osiguranja.

Naime, različitim prijavama traženo je postupanje Ombudsmana za djecu u dijelu tumačenja Zakona o obaveznom zdravstvenom osiguranju kojom se reguliše ova oblast, zatim u dijelu takozvanog gubitka prava djece na besplatno zdravstveno osiguranje usljed neplaćanja doprinosa zaposlenom roditelju od strane poslodavca¹¹⁸, te u dijelu naplaćivanja usluge zdravstvene zaštite djeteta na licu mjesta zbog takozvane „greške u sistemu“¹¹⁹.

Sistem obaveznog zdravstvenog osiguranja uređen je Zakonom o obaveznom zdravstvenom osiguranju¹²⁰ (u daljem tekstu: Zakon), a korišćenje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja uslovljeno je prijavom na zdravstveno osiguranje, kao i uplaćenim doprinosom za zdravstveno osiguranje, bez izuzetaka.

Zakonom je propisano da djeca do 18 godina imaju mogućnost zdravstvenog osiguranja po dva osnova, ili u skladu sa članom 19. stav 10. Zakona kao lica koje je osigurano kao član uže porodice preko roditelja do navršene 18. godine, odnosno do završetka redovnog obrazovanja prvog ciklusa studija, a najkasnije do navršene 26. godine¹²¹, ili po osnovu godina života, tj. do navršene 18. godine, školska djeca i studenti do kraja školovanja, a najkasnije do navršene 26. godine u skladu sa članom 20. stav 1. tačka 1. Zakona, ukoliko za ta lica ne postoji drugi zakonski osnov osiguranja (prema članu 15. i članu 19. ovog Zakona).

Usljed vanredne situacije uzrokovane korona virusom, u prethodne tri godine, a na osnovu Odluke Vlade Republike Srpske o proglašenju vanrednog stanja, Fond zdravstvenog osiguranja Republike Srpske je finansirao zdravstvenu zaštitu i za neosigurane građane.

Međutim, ukidanjem vanrednog stanja¹²², poslodavcima je ostavljen prelazni period od dva mjeseca, do 31. jula, da izmire doprinose za svoje radnike.

Neizmirivanje obaveza poslodavaca upravo je i dovelo radnike službi zdravstvene zaštite u nepripremljene situacije, a roditelje i djecu u nezavidan i nezadovoljavajući položaj s obzirom da se prema Zakonu djeca na zdravstveno osiguranje prvenstveno prijavljuju preko roditelja. Ako se za jednog zaposlenog roditelja ne plaća doprinos, dijete može da se prijavi preko

¹¹⁸ Predmet broj: 945-95-8-PŽ/23

¹¹⁹ Predmet broj: 1038-110-8-PŽ/23

¹²⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 93/22 i 132/22

¹²¹ Član 19. stav 10.

¹²² Odluka objavljena u „Službenom glasniku Republike Srpske“, broj: 49/23

drugog roditelja za kojeg se doprinosi plaćaju. Kao što je navedeno, u Zakonu postoji osnov da se dijete može prijaviti za osiguranje i po osnovu svojih godina, ali samo ako ne postoji drugi osnov, npr. ako su oba roditelja nezaposlena i tada se zdravstvena zaštita djeteta finansira iz Budžeta Republike Srpske.

Naime, Zakon o obaveznom zdravstvenom osiguranju je dao brojne mogućnosti prijave na zdravstveno osiguranje (čak 17) kao i prijave po osnovu godina života, posebnog društvenog statusa ili specifičnog oboljenja, ukoliko nemaju drugi osnov za prijavu (djeca, lica starija od 65 godine, oboljeli od malignih bolesti i sl). Tim putem pruža se zaštita najugroženijoj kategoriji građana koji ne bi trebalo da budu izvan sistema zdravstvenog osiguranja, ali se akcenat stavlja na obavezu prijave za osiguranje.

Dakle, u slučaju da poslodavac roditelja ne uplaćuje doprinose ni dijete koje je preko njega prijavljeno nema osiguranje. U praksi trenutno ne postoji mehanizam da se dijete u takvoj situaciji automatski prebaci u osnov osiguranja po svojim godinama, odnosno pozivajući se na član 20. Zakona u smislu samostalnog osiguranja djeteta.

UN Konvencija o pravima djeteta¹²³ je veoma jasno utvrdila obavezu za države članice svojim članom 24. koji glasi:

- „Države članice priznaju pravo djeteta na najviši nivo zdravstvene i medicinske zaštite i na rehabilitaciju.
- Države članice će nastojati da ni jednom djetetu ne bude uskraćeno pravo na takvu zdravstvenu zaštitu.“

Takođe, Ombudsman za djecu podsjeća na obavezu iz člana 3. UN Konvencije o pravima djeteta da su: „u svim aktivnostima koje se tiču djece od primarnog značaja interesi djeteta bez obzira na to da li ih sprovede javne ili privatne institucije za socijalnu zaštitu, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tjela.“

Na osnovu svega navedenog, a polazeći od Konvencijom zagwarantovanih prava djeteta, kao i zakonske безусловne obaveze pružanja zdravstvene zaštite svakom djetetu, Ombudsman za djecu je uputio Preporuku¹²⁴ Fondu zdravstvenog osiguranja, kojom je predloženo preduzimanje mjera, u skladu sa svojim ovlaštenjima i nadležnošću, u cilju pronalaženja rješenja i uspostavljanja efikasnog mehanizama kojim će se djeci omogućiti automatski prelazak na osnov osiguranja po godinama života iz člana 20. stav 1. tačka 1. Zakona ukoliko dođe do gubitka osnova za njihovo obavezno zdravstveno osiguranje preko roditelja po članu 19. stav 10. Zakona.

Fond zdravstvenog osiguranja kao odgovorni organ, obavijestio je Ombudsmana za djecu da je uputio Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske inicijativu za donošenje */ex specialis-a* u odnosu na Zakon o obaveznom zdravstvenom osiguranju na osnovu koga bi djeca starosti do 18 godina ostvarivala pravo na „besplatnu i безусловnu“ zdravstvenu zaštitu, bez obzira po kojem osnovu su uključena u sistem obaveznog zdravstvenog osiguranja i bez obzira da li poslodavac kao uplatilac doprinosa za roditelje koji je nosilac osiguranja redovno uplaćuje doprinose.¹²⁵

¹²⁴ Preporuka broj: 1492-16/23 od 12.12.2023. godine

¹²⁵ Odgovor Fonda zdravstvenog osiguranja, broj: 01/014-5132-1/23 od 26.12.2023. godine

Kada je u pitanju liječenje djece u inostranstvu, veliki iskorak u oblasti ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu predstavlja osnivanje Fonda solidarnosti za dijagnostiku i liječenje oboljenja, stanja i povreda djece u inostranstvu. Ovaj Fond je osnovan prije pet godina u cilju finansiranja troškova liječenja djece do 18 godina u inostranstvu, onda kada njihovo liječenje nije moguće u Republici Srpskoj niti u ustanovama izvan Srpske sa kojima Fond zdravstvenog osiguranja ima potpisane ugovore. Do sada je odobreno više od 900 rješenja za dijagnostiku i liječenje djece u inostranstvu i to za oko 540 mališana, od kojih pojedini na liječenje ili kontrole odlaze u kontinuitetu već nekoliko godina.

Pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Srpske u decembru mjesecu 2023. godine organizovano je po četrnaesti put donatorsko veče „S ljubavlju hrabrim srcima“. Prikupljena sredstva su ovog puta bila namijenjena za uspostavljanje registra dobrovoljnih davalaca matičnih ćelija hematopoeze Republike Srpske, odnosno osnivanje laboratorije za HLA tipizaciju tkiva pri Zavodu za transfuzijsku medicinu Republike Srpske.

Sve navedeno predstavlja značajan pomak u procesu unapređenja sistema zdravstvene zaštite u Republici Srpskoj, a na kojem treba i dalje kontinuirano raditi, kako bi svako dijete imalo jednako kvalitetan i dostupan nivo zdravstvene zaštite, bez izuzetka.

2. Zaštita djece od bolesti zavisnosti i zaštita zdravlja djece i adolescenata

Odredbama UN Konvencije o pravima djeteta, svakom djetetu je priznato pravo na najviši nivo zdravstvene i medicinske zaštite i na rehabilitaciju (član 24 UN Konvencije). S tim u vezi, sve zemlje potpisnice Konvencije, a iz razloga potpunog ostvarivanja ovog prava, imaju obavezu preduzimanja odgovarajućih mjera za suzbijanje bolesti i pothranjenosti svakog djeteta, uključujući u okviru primarne zdravstvene zaštite, između ostalog, i primjenu lako dostupne tehnologije i obezbjeđujući adekvatne hranjive namirnice i čistu vodu za piće, uzimajući u obzir opasnosti i rizik zagađenja životne sredine.¹²⁶

S tim u vezi, tokom 2023. godine Ombudsman za djecu je putem sredstava javnog informisanja došao do saznanja da je u zemljama regiona, prvenstveno u Republici Sloveniji pa i u Republici Hrvatskoj izdato saopštenje o štetnosti upotrebe energetskog pića pod nazivom „Prime“, što je dalje rezultovalo mjerom zabrane prodaje, odnosno povlačenjem navedenog napitka sa tržišta istih zemalja, a po nalogu nadležnih organa u ovim državama.

Kako se prema raspoloživim informacijama radilo o napitku koji je sadržavao kombinaciju kofeina i L-teanina čija bi konzumacija mogla da izazove štetne efekte posebno kod djece i adolescenata, Ombudsman je reagovao po službenoj dužnosti¹²⁷ te zatražio preduzimanje odgovarajućih mjera od nadležnih organa.

Postupajući po zahtjevu Ombudsmana, nadležna Republička uprava za inspekcijske poslove, glavni republički inspektor za hranu je sproveo kontrolu većeg broja prodajnih objekata te je na osnovu navedene kontrole, između ostalog, navedeni proizvod povučen sa domaćeg tržišta.

Upravo je reklamiranje ovog napitka na različitim internet platformama (Tik-Tok) izazvalo pravu pomamu među djecom u Bosni i Hercegovini, iako je na samom proizvodu naznačeno da je isti namijenjen prvenstveno sportistima, sa izričitom preporukom da ovaj proizvod u

¹²⁶ UN Konvencija o pravima djeteta, član 24, tačka c.

¹²⁷ Predmet broj: 1362-18-8-PŽS/23

obliku soka ne konzumiraju djeca ispod 15 godina, a energetska pića djeca mlađa od 18 godina.

Kada se govori o zavisnosti/ovisnosti, uobičajeno je da se prvo pomisli na ovisnost od psihoaktivnih supstanci, međutim, moderno doba je donijelo i novu vrstu ovisnosti kod djece i to ovisnost od mobilnih telefona što dalje razvija ovisnost djece koja se svakodnevno nameće plasiranjem proizvoda i njihovim reklamiranjem na internet stranicama.

Naime, ovisnost se može razviti i bez unošenja psihoaktivnih supstanci u organizam, odnosno može se razviti iz ponašanja koja iz navike prelaze u ponavljajuće i primoravajuće, odnosno ovisničko ponašanje. Reklamiranjem proizvoda putem interneta danas se na najlakši način djeci nameću izbori prilikom kupovine. Nesumnjivo je da je internet osmišljen na principu korištenja njegove dobrobiti, ali je i nesporna činjenica ogromna količina negativnog i lako dostupnog sadržaja na internet stranicama.

Ovisnost o internetu prepoznata kao ovisnost novog doba može da dovede do ozbiljnih zdravstvenih i psihofizičkih posljedica za pojedinca i njegovu porodicu, a što predstavlja ozbiljan društveni i socio - ekonomski problem sa kojim se treba suočiti na različitim nivoima. Aktivnosti zaštite djece od bolesti zavisnosti neophodno je prvenstveno usmjeriti na informisanje, kao i na edukaciju djece u sklopu vaspitno - obrazovnih ustanova, ne zaboravljajući jednako značajnu ulogu roditelja u svakodnevnom vaspitanju i obrazovanju djeteta. Takođe, značajna i neophodna je adekvatna reakcija nadležnih subjekata prema svima onima koji ne štite djecu od navedenih pojava i ne poštuju pozitivne propise koji regulišu ovu oblast.

3. Zaštita mentalnog zdravlja

U redovnim aktivnostima Ombudsmana za djecu često se susrećemo sa pitanjima o mentalnom zdravlju djece. U razgovorima sa djecom, roditeljima, radnicima u školama, centrima za socijalni rad i centrima za mentalno zdravlje, imamo priliku da čujemo o raznim situacijama koje imaju za posljedicu narušavanje mentalnog blagostanja djece i koje, na direktan ili indirektan način, smanjuju njihove mogućnosti da se razviju u skladu sa svojim potencijalima.

Djeca često pate u tišini, sama. Cijena te tišine je velika i za njih, za porodicu i cijelo društvo. Ulaganje u mentalno zdravlje djece je ulaganje u budućnost. Zadatak je cjelokupne društvene zajednice da osigura potrebnu podršku djeci u očuvanju njihovog zdravlja, fizičkog i mentalnog. Djeca moraju izrasti u funkcionalne i korisne članove društva i biti sposobni da se nose sa svakodnevnim životnim izazovima.

U školama Republike Srpske postoje stručne službe. U njima rade: pedagozi, psiholozi, socijalni radnici i defektolozi, čiji je jedan od zadataka praćenje i zaštita mentalnog zdravlja učenika. Nastavno osoblje je takođe važan učesnik u tom procesu. Takođe, pri školama su formirani multisektorski timovi koji pružaju podršku školskim stručnim timovima.

Uzimajući u obzir važnu ulogu škole, Ombudsman za djecu je prepoznao potrebu da se očuvanju i zaštiti mentalnog zdravlja djece u školskom sistemu posveti potrebna pažnja i stoga pristupio izradi posebnog izvještaja pod nazivom „Uloga i značaj stručnih službi u školama u zaštiti mentalnog zdravlja djece“, čija je opravdanost potvrđena i izjavama učesnika radionica „Škola prijatelj djece“, koje je Ombudsman za djecu proveo u osnovnim i srednjim školama širom Republike Srpske tokom oktobra i novembra 2023. godine.

„Škola bi mogla biti prijatelj djece i učenici bi mogli biti srećni da je atmosfera malo drugačija tj. učenje je naravno važno, ali kada bi profesori posvetili malo više vremena našem mentalnom zdravlju i druženju učenici bi bili srećniji.“

Učenica, treći razred Tehničke škole, Doboј

Cilj posebnog izvještaja je ukazati na značaj i ulogu stručnih službi u školama u prevenciji i zaštiti mentalnog zdravlja djece kroz postavljene instrumente istaživanja i posebno uvažavajući mišljenje i stavove djece o ovom pitanju. Da bi se ostvario postavljeni cilj bilo je potrebno steći potrebna saznanja o stanju i stepenu zaštite mentalnog zdravlja djece u praksi. Pored toga, važno je utvrditi stanje trenutno raspoloživih kapaciteta stručnih službi u školama i da li postoji potreba njihovog kontinuiranog jačanja, kao i utvrditi potrebu osnaživanja stalne saradnje sa svim ostalim akterima u zajednici da bi adekvatno odgovorili na izazove, a koji se tiču očuvanja, jačanja i zaštite mentalnog zdravlja djece u Republici Srpskoj sa aspekta uloge stručne službe u školi.

Analiza prikupljenih mišljenja i stavova djece pokazuje da većina njih imaju razvijenu svijest o tome šta je mentalno zdravlje, te da ga široko shvataju i vežu i za psihičko, fizičko i socijalno blagostanje pojedinca. Spremni su da navedu niz primjera iz ličnog iskustva i iskustva svojih vršnjaka u kojima su se pojavili neki od teškoća/poremećaja mentalnog zdravlja, od onih vezanih za nemogućnost prepoznavanja emocija, socijalne isključenosti, te onih koji su vezani za, kako su naveli, „poređenje sa drugima i sticanje nerealnih uzora i ideala putem društvenih mreža“.

Analiza takođe pokazuje, da su najčešći problemi/teškoće u trenutnoj praksi zbog kojih se srednjoškolci obraćaju školskom psihologu: teškoće u odupiranju vršnjačkom pritisku, anksioznost, često i napada panike, poremećaj ishrane, potištenost, depresivnost, povlačenje u sebe, nesigurnost, problemi sa pažnjom i koncentracijom, teškoće u prilagođavanju na zahtjeve i očekivanja škole, roditelja ili sredine u kojoj žive, kao i konzumiranje duvana, alkohola i psihoaktivnih substanci. Sve češće se počinju obraćati i zbog emocionalnih teškoća, neprijatnih emocija i potrebe da nauče kako da se nose sa neprijatnim emocijama. Uz navedeno, kao razlog obraćanja adolescenata školskom psihologu zabilježene su i situacije vezane za samopovređivanje, a u nekim slučajevima adolescenti izvještavaju i o suicidalnim mislima. Kada su u pitanju bolesti zavisnosti, to je tema koja je još uvijek obavijena „velom tajne“. Najčešće se radi o zavisnosti od psihoaktivnih supstanci i igara na sreću.

Mišljenja i stavovi ispitanika koji su učestvovali u ovom istraživanju ukazuju na sve češću pojavu problema u ponašanju djece. Naime, pojam problemi u ponašanju djece predstavlja skupni naziv za razne oblike ponašanja, uslovljene raznim faktorima, zbog kojih dijete odstupa od ponašanja koje je primjereno njegovom uzrastu i u suprotnosti je sa postavljenim i opšte

prihvaćenim društvenim normama. Prema mišljenju psihologa, dijete sa problemom u ponašanju štetno ili opasno utiče na sebe, ali i/ili na zdravlje i imovinu druge/ih osoba. U praksi, ovakva ponašanja se najčešće manifestuju kroz npr: nepravdano izostajanje sa nastave, narušavanje školske discipline i kućnog reda, vršnjačkog nasilja, upotreba duvana, alkohola, pa i raznih psihoaktivnih supstanci, bježanje od kuće, krađe i sl.

Prema trenutno dostupnim zvaničnim izvještajima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, npr. u 2021. godini evidentirano je 119 maloljetnika koji su narušili javni red i mir, od kojih je 35 mlađih maloljetnika (starosti od 14 do 16 godina) i 153 maloljetna izvršioca raznih krivičnih djela. Evidentirano je i osam maloljetnika koji su izvršili nasilje unutar porodice. Prema mišljenju stručnjaka, kada se govori o djeci sa problemom u ponašanju neophodna je reakcija specijalizovanih stručnjaka i institucija, u pravilu iz više sektora istovremeno, te je s tog aspekta veoma važna adekvatna uloga škole i u prevenciji, ali i u postupku intervencije, jer je škola mjesto s kojim se sva djeca tokom svog odrastanja susreću i provode značajan dio svog vremena.

„Promocija mentalnog zdravlja, zahtijeva multisektorski pristup, a fokus bi trebao biti na unapređenju mentalnog zdravlja kroz prevenciju određenih mentalnih poremećaja u periodu djetinjstva sa ciljem očuvanja mentalnog zdravlja u starosti. Tu treba staviti naglasak na osmišljavanje i sprovođenje programa za unapređenje mentalnog zdravlja djece, uzrasta 14 - 18 godina, kojima bi se jačalo njihovo samopouzdanje i zdravi stilovi života, a posljedično smanjili učestalost ovisnosti o drogama, pušenju i alkoholu.”¹²⁸

Na osnovu prikupljenih mišljenja i stavova iz dubinskih intervjua sa relevantnim akterima u zajednici i mišljenja i stavova djece, kao i obavljenih razgovora sa stručnim timovima u školama u kojima je Ombudsman za djecu realizovao radionice u periodu od septembra do novembra ove godine, predstavnicima centara za socijalni rad i centara za mentalno zdravlje može se izvesti zaključak da su stručne službe u školama prepoznate kao akter koji ima i/ili može imati bitnu ulogu u ranom prepoznavanju mentalnih problema kod djece, kao i u sferi pružanja psihosocijalne podrške. Međutim, svi ispitanici se slažu da kapaciteti stručnih timova u školama nisu u potpunosti iskorišteni na najkvalitetniji način kada je u pitanju procjena, intervencija, tretman i naknadna briga i pružanje podrške djetetu. Uz navedeno, svi sagovornici ističu nedostatak kadrova, naročito psihologa, ali i ostalih stručnih kadrova iz ove oblasti u osnovnim i srednjim školama. Uočeno je da u pojedinim školama sa malim brojem učenika (npr. srednja škola u Šekovićima koja broji 84 učenika) nemaju ni pedagoga, ni psihologa. Uprava škole ističe, da na udaljenosti samo 20 km u Vlasenici u srednjoj školi rade i psiholog i pedagog, što bi mogla biti dobra prilika da se iznađe prihvatljiv način i iskoriste njihovi kapaciteti i bar jednom sedmično školu u Šekovićima naizmjenično posjećuju psiholog ili pedagog.

Svi sagovornici naročito podvlače potrebu stalne, kontinuirane i kvalitetne saradnje škole i roditelja. Ukazali su i na jednu negativnu posljedicu uvođenja „elektronskih dnevnika“, u smislu da je to prouzrokovalo smanjenje saradnje roditelja sa razrednim starješinom, čak do te mjere da pojedini roditelji više uopšte ne dolaze u školu jer ocjene vide u elektronskom dnevniku, a za ostale, veoma bitne, segmente vaspitanja i obrazovanja u školi ne pokazuju interes.

Referalni mehanizam podrške djeci u školama Republike Srpske je sastavni dio programa „Briga o djeci – zajednička odgovornost i obaveza“ i ima za cilj da osnaži vaspitnu ulogu škola,

¹²⁸ JZU Institut za javno zdravstvo Republike Srpske -
<https://www.phi.rs.ba/index.php?view=clanak&id=411&lang=SR-CIR>

profesionalne kapacitete stručnih saradnika i da potakne multidisciplinarnu i multisektorsku saradnju. U cilju razumijevanja primjene Referalnog mehanizma u praksi, analiza prikupljenih stavova pokazuje da je od najveće važnosti za adekvatnu i uspješnu primjenu ovog programa „razumijevanje nastavnika o važnosti praćenja i opservacije razvoja učenika“.

Istraživanje pokazuje da saradnja sa lokalnom upravom u okviru multisektorskog tima nije dovoljno razrađena, niti iskorištena. Pojedini sagovornici su istakli da je dobro zamišljen koncept referalnog mehanizma, ali da nije rijetkost da je to samo „*dodatna administracija za stručne timove i nastavno osoblje, bez nekog konkretnog efekta*“. U srednjim školama ističu da i dalje često dobijaju nepopunjene obrasce za dosije učenika iz osnovne škole, ali i da nastavno osoblje u daljem školovanju ne unose svoja aktuelna zapažanja.

Sagovornici prepoznaju da su „Timovi za bezbjednost djece – zajednička briga i odgovornost“ značajan resurs, ali da se u praksi ne vide efikasni rezultati u rješavanju pojedinih problema koji su na dnevnom redu. Problem je i izostanak povratnih informacija prema stručnim službama u školi. Navode primjere: povratna informacija o aktivnostima i ishodištima koje je na sastanku tima preuzeo Centar za mentalno zdravlje u radu sa učenicom, škole ne mogu da dobiju „zbog zaštite ličnih podataka“ ili centri za socijalni rad ne obavještavaju blagovremeno školu o novim, bitnim događajima u porodici učenika za koje škole nemaju uvid jer nemaju zakonska ovlaštenja ulaska u porodicu, itd.

Takođe, u trenutnoj praksi nije jasno definisana uloga svih subjekata koji učestvuju radu timova i nedostaju kontinuirane edukacije u svim oblastima rada na prevenciji i zaštiti mentalnog zdravlja učenika. Iako su rezultati ankete djece i fokus grupnog intervjua sa djecom pokazali da oni prepoznaju ulogu stručnih timova u školama, ali su ipak i dalje mišljenja da stručni saradnici nisu dovoljno vidljivi i prepoznatljivi.

Može se uočiti nedostatak povjerenja učenika u stručne službe u smislu da će sa njima moći podijeliti osjetljive probleme i dobiti potrebno razumijevanje i pomoć. Što se tiče škola, učesnici fokus grupe su istakli, da za sve probleme se prvo obrate razrednim starješinama. Imali su izuzetno pozitivan stav o razrednim starješinama ističući „*kako ih razumiju i spremni su da ih saslušaju*“.

U vezi sa podrškom stručne službe, učenici su istakli pozitivnom praksom u školi da se stručni tim predstavi svakom odjeljenju i upozna ih sa svojim radom. Pošto su oni svi iz različitih osnovnih škola, njihovo iskustvo iz osnovne škole je potvrdilo navode ranijih ispitanika u ovom istraživanju, a to je da se kod „*pedagoga/psihologa ne ide kada trebaš pomoć, nego isključivo po kazni*“. Pored ovog, naveli su da u osnovnoj školi postoji i pritisak vršnjačke grupe da se problemi ne prijavljuju stručnoj službi, jer se na taj način skreće pažnja i na pojedinca, ali i na odjeljenje. Sva ova iskustva i uvriježene narative učenici iz osnovne ponesu u srednju školu.

Na pitanje na koji način uspijevaju da prevaziđu probleme koji se javljaju i ko njima i njihovim vršnjacima pruža podršku, učesnici fokus grupe su naglasili da su „*roditelji i način vaspitanja najvažniji u izgradnji samopouzdanaj učenika i zdrave slike o sebi*“. Nakon roditelja, učenici su naveli vršnjake i vršnjačku podršku kao ključnu za razumijevanje i empatiju za stanja u kojima se nalaze. Istaknuli su da je prijateljstvo i povjerenje u prijatelja izuzetno važno kada se nađu u kriznim situacijama, a te situacije su uglavnom vezane za nesuglasice koje imaju sa porodicom i nedostatak podrške u porodici, pitanja koja se tiču emotivnih veza u tom periodu odrastanja, pa sve do problema vezanih za zloupotrebu raznih supstanci.

Sumirajući sve informacije koje je Ombudsman za djecu dobio putem intervjua sa relevantnim sagovornicima i iz razgovora sa stručnim saradnicima u školi tokom posjeta, jasna je potreba

da se stalno vrši monitoring primjene Referralnog mehanizma, te njegova nadogradnja. Pored toga, praksa i primjena su pokazale da edukacija nastavnika o svrsi postojanja referalnog mehanizma mora biti kontinuirana kao i saradnja škola sa ostalim relevantnim akterima iz zajednice kroz aktivnosti multisektorskog tima za brigu o djeci. Takođe, potrebno je više napora uložiti u savjetodavni rad sa roditeljima, odnosno, upoznati roditelje sa postojanjem ovog programa i mehanizama i njegovim ciljevima na početku školovanja kako bi se uključili i pružili podršku u rješavanju potencijalnih opserviranih stanja i ponašanja.

Na osnovu urađenog posebnog izvještaja Ombudsman za djecu je resornom ministarstvu kao i svim osnovnim i srednjim školama u Republici Srpskoj uputio određene preporuke¹²⁹.

U kontekstu ovog posebnog izvještaja, potrebno je kao vrlo važno spomenuti da je Vlada Republike Srpske na svojoj 23. sjednici 01.06.2023. godine usvojila Informaciju o stanju bezbjednosti sa prijedlogom Programa mjera za jačanje bezbjednosti i sprečavanja nasilja u osnovnim i srednjim školama i đačkim domovima u Republici Srpskoj¹³⁰ i zadužila je Ministarstvo prosvjete i kulture da pored redovnih aktivnosti, koje preduzima u okviru svoje resorne nadležnosti u cilju jačanja bezbjednosti u školama, dodatno djeluje u pravcu stvaranja stimulativnog i sigurnog okruženja za svu djecu.

Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo finansija zaduženi su da u skladu sa raspoloživim sredstvima u Budžetu za 2023. godinu, obezbijede sredstva za finansiranje prioriternih mjera kao i da u kontinuitetu planiraju posebne pozicije u Budžetu namijenjene za finansiranje mjera za jačanje bezbjednosti i sprečavanja nasilja u osnovnim i srednjim školama i đačkim domovima u Republici Srpskoj.

U usvojenom Programu mjera za jačanje bezbjednosti i sprečavanja nasilja u osnovnim i srednjim školama i đačkim domovima u Republici Srpskoj utvrđeno je 11 prioriteta, a kao Prioritet 5. „Kadrovsko jačanje stručne službe“. U okviru ovog prioriteta definisane su sljedeće mjere:

1. Osnažiti stručne službe u školama i đačkim domovima kroz izmjene propisa koji uređuju normativ za broj stručnih saradnika na način da se utvrde kriterijumi na osnovu kojih će se angažovati saradnici (do 16 odjeljenja jedan saradnik, do 32 odjeljenja drugi, itd).
2. Osigurati zastupljenost stručnih saradnika u svim školama i đačkim domovima zavisno od broja učenika na način da se utvrde potrebe škola i đačkih domova i uslova u kojima ove ustanove rade, te dodatno angažovanje odgovarajućih stručnih saradnika.
3. Razviti model obavezne saradnje stručnih saradnika svih škola i đačkih domova kroz utvrđivanje metodologije na osnovu koje će se ostvarivati ova saradnja.
4. Jačati stručne službe dodatnim angažovanjem lica u Republičkom pedagoškom zavodu i Ministarstvu prosvjete i kulture i to angažovanjem lica koja će biti zadužena za provođenje ovog programa.

Takođe, u skladu sa mjerama za prevenciju vršnjačkog nasilja od ove školske godine uveden je fakultativno predmet „Humanost i bezbjednost“ u deveti razred osnovne i prvi razred

¹²⁹ Preporuka broj:1617-25/23, 1618-26/23, 1619-27/23

¹³⁰ <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Documents/23.%20%D1%81%D1%98%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0%20%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B5%20%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B5%20%D0%A1%D1%80%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B5%20-%201.6.2023. 486248151.pdf>

srednje škole. Predmet se realizuje eksperimentalno u 20 osnovnih i 20 srednjih škola u Republici Srpskoj. Jedna od škola koja je obuhvaćena ovim mjerama je i Medicinska škola u Doboju. Tokom održavanja Fokus grupe sa Savjetnom učenika ove škole, Ombudsman za djecu je dobio pozitivnu povratnu informaciju o ovom predmetu, kako prema mišljenju predmetnog nastavnika, tako i od samih učenika.

Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu-žalbu¹³¹, vezano za primjedbe u vezi smanjenja broja stručnih radnika u srednjim školama, a prema prioritetu br 5. Vlade Republike Srpske „Kadrovsko jačanje stručne službe“, a potom je Ministarstvo prosvjete i kulture uvažilo primjedbe i donijelo novi Pravilnik o normativima i standardima za finansiranje srednjih škola („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 109/23) koji tačkom 3. stav 1) član 9. propisuju da srednja škola ima sistematizovano mjesto psihologa bez obzira na broj obračunskih odjeljenja, dok je stavom 1) člana 10. navedenog Pravilnika propisano da srednja škola koja ima 32 ili više obračunskih odjeljenja, broj radnika van nastave može da uvećava za jedno radno mjesto pedagog, psiholog, defektolog ili socijalni radnik u skladu sa potrebama škole.

¹³¹ Predmet broj: 1413-148-8-PŽ/23

IX PRAVA DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

U posmatranom izvještajnom periodu u Ombudsmanu za djecu je evidentirano ukupno 46 prijava-žalbi kojim se ukazuje na povrede prava djece sa smetnjama u razvoju. Prijave su najčešće bile usmjerene na ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju na obrazovanje, kao i na socio - ekonomska prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite (ostvarivanje prava na naknadu roditelj - njegovatelj, na tuđu njegu i pomoć, dječiji dodatak). Statistika ukazuje da se u odnosu na prethodnu godinu evidentira porast prijava u oblasti povrede prava djece sa smetnjama u razvoju, posebno u segmentu socio - ekonomskih prava.

Podsjećamo da su u skladu sa Konvencijom UN o pravima djeteta države članice obavezane da djeci sa smetnjama u razvoju omoguće ravnopravno učešće u društvu, u kojem treba da uživaju pun i dostojan život, u uslovima u kojima se obezbjeđuje njihova samostalnost i olakšava aktivno učešće u zajednici. Shodno tome, u cilju poboljšanja kvaliteta života djeteta sa smetnjama u razvoju, treba tražiti mogućnosti koje bi pomogle da se zadovolje razvojne i sve druge potrebe djeteta od najranijeg uzrasta.

Blagovremeno otkrivanje i dijagnostikovanje smetnje kod djeteta je svakako prioritetno u smislu priprema plana za programe i mjere pomoći i podrške, u skladu sa utvrđenim medicinskim i funkcionalnim stanjem djeteta. U postupku ostvarivanja prava djece sa smetnjama u razvoju, upravo ovaj prvi korak predstavlja prepreku iz više razloga.

Jedan od razlog se odnosi na roditelje/staratelje, koji su prema Pravilniku o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju¹³² prepoznati kao podnosioci zahtjeva za pokretanje postupka, koji zbog neodlučnosti da pokrenu ovaj postupak i spremnosti da se suoče sa stvarnim stanjem, odlažu ranu dijagnostiku i time pružanje adekvatnih mjera za umanjeње smetnji kod djeteta. Stoga dolazimo do situacija da se smetnja kod djeteta kasno otkrije, a rana dijagnostika i adekvatne mjere u najranijem uzrastu djeteta su od posebne važnosti u prevazilaženju ili umanjeњу smetnje.

Drugi problem koji se evidentira u ranoj dijagnostici i razvrstavanju djece, a na osnovu prijava-žalbi Ombudsmanu, je problem u dugom protoku vremena samog postupka procjene od strane Komisije, od momenta kada se preda zahtjev, pa do donošenja nalaza i mišljenja. Naime, prijavama roditelji ukazuju da na poziv za procjenu djeteta čekaju po šest i više mjeseci, nekada i godinu dana. Najčešći razlog koji se roditeljima navodi je nemogućnost formiranja komisija, ili uopšte komisije ne rade, pošto lokalne samouprave, koje imenuju članove komisije (ljekari, defektolozi, socijalni radnici, psiholozi..) ne uplaćuju sredstava-naknadu za rad.

Procjena sposobnosti ili nesposobnosti za samostalan život stručne komisije vrše se isključivo u cilju odlučivanja o pravu na podršku u izjednačavanju mogućnosti djece sa smetnjama u razvoju. U situacijama neblagovremene procjene od strane stručne komisije djeca su višestruko osujećena u ostvarivanju svojih prava i to: prava na adekvatne mjere zdravstvene

¹³² Pravilnik o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju („Službeni glasnik“ broj: 117/12)

zaštite, prilagođeno obrazovanje, socio - ekonomska prava iz sistema socijalne i dječije zaštite.. itd.

1. Obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju

Prijavama-žalbama kojima su se Ombudsmanu za djecu u izvještajnom periodu obraćali roditelji djece sa smetnjama u razvoju, ukazivano je na već pomenuti problem da u nekim lokalnim zajednicama prvostepene stručne komisije nisu bile blagovremeno formirane, pa djeca nisu imala nalaze i mišljenje komisije, kojim se vrši priprema i uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u predškolske ustanove, te kasnije u dalje školovanje.

Zakonima kojima je regulisano predškolsko, osnovno i srednjoškolsko obrazovanje uređen je postupak prijema i obrazovanja te djece u vaspitno - obrazovnim ustanovama.

Obavezno osnovno vaspitanje i obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju se realizuje u redovnim školama inkluzivnim uključivanjem u redovni nastavni proces ili u kombinovanim ili posebnim odjeljenjima, a vaspitno - obrazovni rad se realizuje na osnovu prilagođenog nastavnog plana i programa, ili u osnovnim školama za djecu sa smetnjama u razvoju. Nakon upisa djeteta sa smetnjama u školu stručni tim u školi ima zadatak da izradi individualno prilagođeni plan i program za svako dijete pojedinačno, primjeren osnovnim karakteristikama potreba i poteškoća kod djeteta.

U situacijama kada se za djecu kod kojih se nakon upisa u vaspitno - obrazovnu ustanovu uoče smetnje, a nemaju nalaz i mišljenje komisije, obezbjeđuje se opservacija, na osnovu koje se daje preporuka opservacionog tima za nastavak boravka i daljeg školovanja.

Pred kraj izvještajne godine iz jednog udruženja djece sa smetnjama u razvoju¹³³ u neformalnom razgovoru je ukazano na problem koji imaju njihova djeca, koja pohađaju posebno odjeljenje u redovnoj školi. Naime, napominju da uprava škole i nastavno osoblje osporavaju mogućnost njihovoj djeci da ponekad, kada je lijepo vrijeme, posmatraju nastavu fizičkog vaspitanja i utakmica njihovih vršnjaka iz redovne nastave, kao i da nikada stručni tim škole ne organizuje neke zajedničke aktivnosti (predstave, kratki izleti, crtanja..), što bi mnogo značilo njihovoj djeci sa smetnjama u razvoju. Ombudsman za djecu planira da u skorom vremenu posjeti školu i obavi razgovor sa upravom škole na navedenu temu, i da se razmotri šta je moguće da se učini u najboljem interesu učenika sa smetnjama u razvoju, ali i ostalih učenika, na planu razvijanja njihovog osjećaja empatije.

Djeca sa većim i kombinovanim poteškoćama u razvoju, obrazuju se u specijalizovanim ustanovama opremljenim za obrazovanje djece s ozbiljnim i kombinovanim poteškoćama u razvoju.

Sem problema sa postupkom razvrstavanja i rane dijagnostike od strane stručne komisije, u izvještajnoj godini ukazivano je i na problem odbijanja prijema u predškolsku ustanovu djeteta, kome je zbog višestrukih smetnji u razvoju tokom boravka u predškolskoj ustanovi neophodno prisustvo asistenta. Problem se vezivao za finansiranje angažovanja asistenata za djecu sa smetnjama u razvoju u predškolskim ustanovama, koje u skladu sa zakonskim okvirom ne finansira Ministarstvo prosvjete i kulture (kao što finansira u osnovnom obrazovanju). Na ovu situaciju su pored roditelja ukazivale i predškolske ustanove.

Isti problem je bio prisutan i u Bijeljini. Inicijativa, koju su pokrenuli vrtići Grada, i istu podržao Ombudsman za djecu, je usvojena od strane Skupštine grada. Odlukom je definisano da

¹³³ Udruženje Bijeljinska djeca „Suncokreti“

finansiranje asistenata za djecu sa smetnjama u razvoju u predškolskim ustanovama, kojima je u skladu sa nalazom stručne komisije neophodan asistent, će kao prošireno pravo iz oblasti socijalne i dječije zaštite finansirati Grad Bijeljina. Ovo svakako predstavlja dobar primjer iz prakse, definisan u najboljem interesu djece sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica. Pored navedenih problema u ostvarivanju prava djece sa smetnjama u razvoju, ne treba zaboraviti ni pitanje neriješenih arhitektonskih barijera u vaspitno - obrazovnim ustanovama, koje za djecu sa smetnjama u razvoju predstavljaju veliki problem.

Ombudsman za djecu je, nakon posjete jednoj školi tokom realizacije edukativnih radionica, po službenoj dužnosti pokrenuo postupak,¹³⁴ zbog neriješenog pitanja arhitektonske barijere (rampe za ulazak u fiskulturnu salu) i time povrede prava djece - učenika sa smetnjama u razvoju. Školu pohađa djevojčica (VI razred) koja koristi invalidska kolica i da bi ušla na čas fizičkog vaspitanja majka (koja je asistent) mora uz podršku drugih lica da je unosi u salu. Nakon sprovedenog postupka, škola je otklonila arhitektonsku barijeru i postavila rampu za ulazak u fiskulturnu salu.

Svakako je važno napomenuti činjenicu da je posljednjih nekoliko godina vidan napredak položaja djece sa smetnjama u razvoju Republici Srpskoj. Međutim prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao, ukazuju da je neophodno stalno ukazivati na položaj i probleme djece sa smetnjama u razvoju i podržavati sve aktivnosti usmjerene na dobrobit te djece i primjere dobre prakse.

Društvena briga o djeci sa smetnjama u razvoju zahtjeva holistički pristup u smislu da je pored materijalnih uslova neophodno razvijati nove programe i usluge.

Jako dobro razvijena socijalna usluga je usluga dnevnih centara za djecu sa smetnjama, koji najčešće funkcionišu pri centrima za socijalni rad. Djeca u dnevnim centrima, uz podršku stručnih lica, borave u rasponu od tri časa do cjelodnevnog boravka. To je svakako jedinstvena prilika, da pored pretpostavke da je dijete prihvaćeno u porodičnom krugu, dnevni centar pozitivno utiče na njegov razvoj komunikacije, usvajanje dnevnih životnih vještina i uspješnije uklapanje u socijalno okruženje, a podrška i razumijevanje šire društvene zajednice neophodna je kako bi se ovakvom dijetetu omogućilo da socijalne interakcije ostvari i izvan porodičnog kruga.

Uvođenjem novog prava u sistemu dječije zaštite, prava na naknadu roditelja - njegovatelja za djecu sa smetnjama u razvoju napravljen je značajan pozitivan iskorak u jačanju porodičnih kapaciteta u finansijskom smislu. Roditeljima je omogućena novačana naknada za brigu o djetetu, s obzirom da objektivno nisu u mogućnosti da se zaposle, jer briga o njihovom djetetu zahtjeva kontinuiranu angažovanost.

U članu 36 a. stav 4. Zakona o dječijoj zaštiti se navode uslovi za ostvarivanje ovog prava i, između ostalog, se navodi da bi se ostvarilo pravo na naknadu roditelja - njegovatelja, potrebno je da „dijete ne ostvaruje pravo na dnevno zbrinjavanje u skladu sa Zakonom koji uređuje ovu oblast“, što su svojim prijavama Instituciji ukazivali roditelji.

Ovom prilikom ponovo ukazujemo na predmet¹³⁵ u kome je grupa roditelja podnijela prijavu Ombudsmanu, ukazujući na činjenicu da njihova djeca nemaju cjelodnevno zbrinjavanje, a da u dnevnom centru borave svega tri sata, koja im znače jer im je to jedini kontakt sa spoljnim svijetom. Roditelji su prijavama ukazali da su od strane JU Javnog fonda za dječiju zaštitu prinuđeni da samoinicijativno „ispišu djecu“ iz dnevnog centra da bi ostvarili pravo na novčanu

¹³⁴ Predmet broj: 171-03-11-PŽS/23

¹³⁵ Predmet broj: 209-80-11-PŽ/22

naknadu roditelj - njegovatelj. Na ovakav način je djeci „oduzeta i jedina mogućnost socijalizacije i izlazak izvan četiri zida“, kako navode roditelji.

Imajući u vidu navode u prijavi, Ombudsman za djecu je Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite uputio Inicijativu¹³⁶ za izmjene i dopune Zakona o dječijoj zaštiti, koji se odnose na uslove za ostvarivanje ovog prava na način da uslovi za ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju budu definisani tako da jedno pravo ne isključuje drugo, imajući u vidu najbolji interes djece sa smetnjama u razvoju, kojoj su pravo na dnevno zbrinjavanje i time socijalizaciju (koji traje tri sata i koje finansira lokalna samouprava) i pravo naknade roditelja njegovatelja jako važni za unaprijeđenje kako njihovog, tako i položaja njihovih porodica.

2. Zdravstvena zaštita djece sa smetnjama u razvoju

Imajući u vidu da kao najranjivija kategorija djece, djeca sa smetnjama u razvoju vrlo lako mogu biti izložena diskriminaciji i nepoštovanju njihovih prava prilikom pristupa i korištenja usluga zdravstvene zaštite, Konvencija o pravima djeteta (član 24. stav 1.) i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (član 25, tačke c i d), obavezuju države potpisnice da djeci sa smetnjama u razvoju obezbijede najveći stepen zaštite mentalnog i fizičkog zdravlja.

Pored navedenih problema u ranoj dijagnostici djece sa smetnjama u razvoju, prijavama-žalbama Ombudsmanu za djecu se u prethodnim periodima evidentiraju i problemi u izostanku adekvatne stručne podrške, što takođe dovodi u pitanje ostvarivanje njihovih prava. Protok vremena u pružanju podrške za njih je dodatni problem i dodatno ih udaljava od mogućnosti za ravnopravno učešće u društvu.

Ono što se u saradnji sa udruženjima roditelja djece sa smetnjama u razvoju vrlo često targetira kao problem, je problem specijalističkih ljekarskih pregleda (stomatologija, ginekologija, ORL..), kao i izostanak logopeda i defektologa, u podršci jačanju kapaciteta djece sa smetnjama u razvoju. Ukazuju na potrebu za stručnjacima iz drugih suportivnih profesija (psihologa, socijalnih radnika..) potrebnih za podršku, kako djeci tako i roditeljima i uopšte porodicama.

Tokom izvještajne godine Ombudsmanu za djecu prijavom-žalbom¹³⁷ se obratila majka kojom ukazuje na problem u nabavci medicinskih pomagala (trakice za provjeru šećera u krvi) za njeno dijete hronično oboljelo od diabetes mellitus-insulino ovisan (po tom osnovu je i razvrstano kao dijete sa smetnjama u razvoju). U saradnji sa zaštitnikom prava pacijenata otklonjena je povreda prava djeteta, nabavljene su trakice, a Fond zdravstvenog osiguranja Reublike Srpske je refundirao sredstva za nabavku istih.

Izazovi sa kojima susreću djeca sa smetnjama u razvoju i njihovi roditelji su veliki, i vrlo često nisu u mogućnosti da djeca ostvare ni minimum zagarantovanih prava kao što su pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, odgovarajući životni standard, te socijalnu uključenost.

U prethodnom godišnjem izvještaju, u cilju zaštite i unapređenja prava i položaja djece sa smetnjama u razvoju Ombudsman za djecu je ukazivao na neophodnost kontinuirane i efikasnije podrške, predlažući pravce djelovanja i konkretne aktivnosti, koje nažalost u značajnoj mjeri nisu realizovane, te sasvim ima smisla za ponavljanjem i naglašavanjem istih:

- u cilju blagovremenog postupka u procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, neophodno je pokrenuti aktivnosti radi izrade protokola o saradnji

¹³⁶ Inicijativa broj: 768-2-UP/23

¹³⁷ Predmet broj: 98-07-11-PŽM/23

koji utvrđuje obavezu i način stalne koordinacije i saradnje, uključujući i razmjenu podataka između svih institucija koje su nadležne za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju (i na lokalnom i na entitetskom nivou), a naročito između prvostepene stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju i stručnih opservacionih timova u školama;

- raditi na izradi udžbenika prilagođenih djeci sa smetnjama u razvoju;
- radi destigmatizacije djece sa poteškoćama u razvoju potrebno je stalno raditi i na edukaciji učenika u osnovnim i srednjim školama;
- preduzeti konkretne aktivnosti da se u svim vaspitnim - obrazovnim ustanovama što hitnije otklone arhitektonske barijere na teritorije cijele Republike Srpske;
- raditi na prilagođavanju online nastave za učenike sa smetnjama u razvoju u zavisnosti od vrste i stepena njihovog oštećenja;
- organizovati i podsticati obavezne i kontinuirane edukacije nastavnog osoblja i to kako o izradi, tako i o praktičnoj realizaciji nastavnih planova i programa, i to kroz redovne i obavezne programe, ali i kroz tematske seminare i treninge za rad sa učenicima sa smetnjama u razvoju te,
- nastojati obezbijediti sistemsko rješenje o obezbjeđivanju asistenta u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju.

X PRAVA DJECE KAO ČLANOVA DRUŠTVENE ZAJEDNICE

U izvještajnoj godini pravo djece kao članova društvene zajednice u 14 prijava je bilo predmet postupanja Ombudsmana za djecu.

Jedan od osnovnih principa UN Konvencije o pravima djece je da djeca imaju pravo da izraze svoje mišljenje, da budu saslušani i da se njihovo mišljenje uvaži kada je to moguće. Djeca imaju pravo na učešće u životu svoje porodice, škole, lokalne pa i šire zajednice u skladu s njihovim sposobnostima i mogućnostima. To je pravo svakog djeteta, bez diskriminacije.

Za ostvarivanje participacije djece neophodno je prije svega informisati djecu o njihovim pravima, uključujući i pravo na participaciju, informisati ih o određenim temama kao i o načinima na kojim mogu participirati, raditi na podučavanju djece komunikacijskim vještinama i raditi na osnaživanju istih, te ohrabrivati ih i podsticati na participaciju u svakodnevnom životu. Jedna od aktivnosti Ombudsmana za djecu jeste i edukacija djece o njihovim pravima, gdje putem edukativnih i interaktivnih radionica nastojimo upoznati djecu sa osnovnim pravima koja im pripadaju, ali i aktivno ih uključiti u planiranje i donošenje mjera koje imaju za cilj poboljšanje njihovog položaja, kao i njihove veće vidljivosti u društvu. Upravo iz tog razloga Ombudsman za djecu je ponovo osnovao Mrežu mladih savjetnika, kako bismo dali priliku djeci i mladima da budu ravnopravni članovi šire društvene zajednice.

Kada je u pitanju participacija djece, brojna istraživanja pokazuju da djeca vole učiti od svojih vršnjaka, i zato je poželjno kad god je to moguće, omogućiti djeci da im mentori budu upravo vršnjaci koji imaju određena iskustva sa participiranjem, što je takođe jedna od uloga mladih savjetnika. Iskustva vršnjaka mogu biti motivacija za drugu djecu u smislu podsticanja dijaloga u kojem bi se razmjenjivala iskustva o njima bitnim stvarima, ali i problemima sa kojima se susreću. Kako bi pravo na participaciju bilo ostvareno u svom punom kapacitetu neophodno je da bude ispunjeno još nekoliko uslova, što između ostalog podrazumijeva adekvatno okruženje u kojem se djeca osjećaju ugodno, trajanje, komunikacija kao i sam način rada moraju biti u potpunosti prilagođeni djeci, uz poštovanje ličnosti i individualnih osobina svakog djeteta. U praksi, to znači da bi djeca trebalo da participiraju samo ukoliko to žele i na način i u mjeri u kojoj žele. Takođe, jako je važno voditi računa o odraslim osobama koje prisustvuju takvim događajima. Dosadašnja iskustva Ombudsmana za djecu pokazuju da su, kada je u pitanju održavanje radionica sa djecom u osnovnim i srednjim školama, djeca dosta otvorenija i spremnija da pričaju o nekim stvarima kada istima ne prisustvuju zaposleni u školi.

Tokom održavanja radionice kojoj je prisustvovala i ombudsman za djecu, iako je rukovodstvo škole upoznato sa temom radionice i zamoljeno da se ista održi bez prisustva profesora ili stručnih radnika škole, radionici je ipak prisustvovao psiholog škole. Po završetku radionice grupa učenika je u hodniku prišla ombudsmanu za djecu i uklazala na neprimjereno ponašanje profesora fizičkog vaspitanja navodeći da isti ima običaj da udaljava djevojčice sa časa i nudi im masažu u svom kabinetu. Učenici su još naveli da je škola upoznata sa navedenim prijavama ali da na iste nije odreagovala. Ne otkrivajući identitet učenika, Ombudsman za djecu je otvorio istragu o navedenom slučaju i nakon negiranja škole o svemu obavijestio nadležne organe, uključujući i policiju. Nakon provedenog postupka, nadležni organi su utvrdili nedolično ponašanje pomenutog profesora, a budući da nije bilo osnova za pokretanje krivičnog postupka istom je izrečena disciplinska mjera za povredu radne dužnosti.

Tokom realizacije radionica u jednoj srednjoj školi u razgovoru sa Savjetom učenika, čiji je član i Mladi savjetnik Ombudsmana, učenici su jasno ukazali na potrebu za rješavanjem jednog za njih vrlo bitnog pitanja, pitanja postavljanja klupa u školskom dvorištu. Naime, istakli su da u školi niko nije htio da čuje i da nabave te klupe, gdje bi kada je lijepo vrijeme na velikom

odmoru mogli da izađu i pojedju užinu i da se druže. Smatraju da za školu ne bi bio problem da kupe nekoliko klupa, a učenicima bi to puno značilo. Ombudsman za djecu je otvorio predmet po službenoj dužnosti¹³⁸ i obratilo se nadležnoj Gradskoj upravi, ukazujući na problem i potrebe učenika ove škole. Nakon izvjesnog vremena iz Gradske uprave su obavjestili Ombudsmana da će uplatiti sredstva za nabavku klupa. Prema naknadnim informacijama Gradska uprava je obezbjedila sredstava, a škola je u postupku procesa javnih nabavki za kupovinu klupa. Učenici su izrazili zahvalnost Instituciji za podršku u uvažavanju njihovog mišljenja i potrebe.

Navedeni primjeri pokazuju da su djeca prepoznala ne samo problem, nego i ulogu i značaj institucije Ombudsmana za djecu u cilju pružanja pomoći u rješavanju datog problema. To je još jedan dokaz da djeca mogu i treba da budu punopravni i aktivni članovi društvene zajednice, i da imaju mogućnost da participiraju u mnogim segmentima javnog života u skladu sa svojim uzrastom i zrelošću.

Jedan od pozitivnih primjera uvažavanja djece i njihovih potreba jeste i uvođenje „Dječije stolice” u Skupštinu Grada Bijeljina. Naime, radi se o stolici koja je namjenjena djeci koja prisustvuju sjednicama Gradske skupštine ili drugim sličnim događajima. Ova praksa je uspostavljena 2022. godine, tokom obilježavanja Dječije nedjelje. Uvođenje stolice ima za cilj da pokaže da se cijeni dječije mišljenje i da se djeca smatraju važnim članovima društva. Takođe, može pružiti priliku za edukaciju djece, te ih podstaknuti da i sami budu aktivni.

¹³⁸ Predmet broj :159-02-11-PŽS/23

XI PRAVO NA SLOBODNO VRIJEME, REKREACIJU I KULTURNE AKTIVNOSTI

U izvještajnom periodu za 2023. godinu, Ombudsman za djecu je zaprimio 4 prijave - žalbe koje se odnose na pravo na igru i slobodno vrijeme.

Pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, učešće u igri i rekreativnim aktivnostima koje odgovaraju njegovoj dobi, mogućnostima i sposobnostima je definisano članom 31. Konvencije o pravima djeteta, a države potpisnice se obavezuju da osiguraju svakom djetetu ostvarivanje ovog prava bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Igra i rekreacija su neophodne za zdravlje djece i unapređuju razvoj kreativnosti, imaginacije, samopouzdanja, lične efikasnosti, kao i fizičke, društvene, kognitivne i emotivne snage i vještina¹³⁹.

Slobodno vrijeme obuhvata vrijeme prije i poslije vremena koje dijete provodi u vrtiću, školi ili nekom drugom mjestu. Ono se može definisati i kao vrijeme u kojem dijete nema obaveze, vrijeme koje je predviđeno za zabavu ili neku drugu podsticajnu aktivnost koju mogu izabrati po sopstvenom izboru, kako bi ga ispunili nekom aktivnošću.

Ostvarivanje prava djeteta na odmor, igru i slobodno vrijeme uz brojne prednosti koje doprinose razvoju i odrastanju djeteta, istovremeno ima i preventivno djelovanje u smanjenju rizika kojima su djeca izložena u vremenu kada ne znaju šta bi radili. U ostvarivanju ovog prava najveću ulogu igraju roditelji, obrazovne ustanove i lokalna zajednica.

Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu zaprimio prijave-žalbe koje su se odnosile na bezbjednost djece tokom igre na javnim površinama, odnosno dječijim igralištima, kojima se ukazivalo kako na dotrajalost i neispravnost dječijih igrališta i sprava za igranje, tako i neadekvatno održavanje, ali i korištenje istih.

Prema saznanjima Ombudsmana za djecu na jednom dječijem igralištu dolazilo je do čestih povreda djece mlađeg uzrasta na trampolini usljed neadekvatnog korišćenja iste, s tim da na samoj lokaciji trampoline nisu označena uputstva niti pravila korišćenja, zbog čega je otvoren predmet po službenoj dužnosti ¹⁴⁰. Nakon obraćanja Ombudsmana za djecu, Odjeljenje za komunalne poslove Gradske uprave Grada Banja Luka je dostavilo odgovor da će u najkraćem roku na navedenom igralištu izvršiti postavljanje table sa pravilima korišćenja sprava koje se nalaze u sklopu istog, te će vršiti periodične nadzore u saradnji sa Odjeljenjem za inspeksijske poslove i komunalnom policijom.

U drugom predmetu¹⁴¹, nakon saznanja o čestim povredama djece na igralištu na lokaciji Obilićevo, Ombudsman za djecu se i u vezi sa ovim problemom obratio Odjeljenju za komunalne poslove Gradske uprave Grada Banja Luka. Odjeljenje je dostavilo odgovor iz kojeg proizilazi da se radi o igralištu starom preko 30 godina, da su predstavnici Odjeljenja za komunalne poslove konstatovali oštećena pojedinih sprava i ograde, nakon čega je izvršena sanacija, te je prihvaćen zahtjev mještana da se izvrši potpuna rekonstrukcija ovog dječijeg igrališta u 2024. godini.

¹³⁹ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 17: O pravu djeteta na odmor, slobodno vrijeme, igru, rekreativne aktivnosti, kulturni život, član 9.

¹⁴⁰ Predmet broj: 777-9-5-PŽS/23

¹⁴¹ Predmet broj: 948-13-7-PŽS/23

Prije svega, pravo na igru, slobodno vrijeme i rekreaciju zahtjeva da se ono ostvaruje u uslovima koji su u skladu sa najboljim interesom djeteta, odnosno, u uslovima u kojima će djeca biti sigurna i zaštićena. Radi toga, ovo pravo je vezano i za igrališta za djecu, kojima treba da se obezbijedi sigurnost i zaštita za svako dijete bez izuzetka.

Jednim brojem prijava ukazivano je na neregularnosti prilikom sportskih takmičenja u kojima učestvuju djeca.

U prijavi –žalbi jednog košarkaškog trenera, navodi se da su u takmičarskoj sezoni u kategoriji mlađih pionirki navodno postojale određene neregularnosti u takmičarskim kartonima učesnika/pionirki, te da je o navedenom upoznat Područni košarkaški savez Banja Luka i Košarkaški savez RS¹⁴². S tim u vezi, Ombudsman za djecu se obratio Republičkoj upravi za inspeksijske poslove, Prosvjetnoj inspekciji, iz čijeg odgovora proizilazi da je izvršena posredna inspeksijska kontrola nad radom Područnog košarkaškog saveza Banja Luka, te da je na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja inspektor naložio Područnom košarkaškom savezu Banja Luka da prijavu proslijedi Disciplinskom sudiji PKO BL i o tome dostavi dokaz inspektor za prosvjetu i sport.

Ombudsman za djecu je u proteklom periodu ukazivao u svojim izvještajima na važnost sporta i na neophodnost sistemskih mjera i aktivnosti kojima će sport i fizičke aktivnosti učiniti dostupnim za svako dijete.

Redovna fizička aktivnost je važan dio zdravog stila života svakog djeteta. Bavljenje sportom utiče na pravilno formiranje i sazrijevanje djetetove ličnosti i takođe može biti korisno jer podstiče odgovorno socijalno ponašanje djece, bolji školski uspjeh, usvajanje moralnih vrijednosti i navika zdravog života. Kroz sport djeca razvijaju samostalnost, lakše sklapaju prijateljstva i poboljšavaju sposobnost koncentracije.

Sportske aktivnosti tokom dana su veoma važne, kako za fizičko tako i za mentalno zdravlje svakog djeteta. Djeca treba da provode vrijeme u sportskim aktivnostima najmanje 60 minuta dnevno, bilo to u sportskoj sali ili nekim drugim aktivnostima na svježem zraku, a ne da provode najviše vremena za računarom igrajući igrice, na telefonu ili da gledaju neprimjerene sadržaje na televiziji. Neka istraživanja pokazuju da djeca i mladi koji su aktivniji i koji se bave nekom vrstom sporta imaju više samopouzdanja, veće samopoštovanje, manje stresa i anksioznosti, kao i bolje socijalne vještine koje im mogu pomoći da se nose sa izazovima sa kojima se suočavaju u svakodnevnom životu. Pozitivan stav prema fizičkoj aktivnosti takođe je povezan sa srećnijom djecom, jer takva djeca imaju jači karakter, ne idu problematičnim putem, a koji se odnosi na konzumaciju narkotika, konzumaciju alkohola i cigareta, te nekih drugih vrsta devijantnog ponašanja.

Jednako je važno da djeca sa poteškoćama u razvoju budu aktivna, te da imaju sportske aktivnosti koje su im prilagođene, jer, koliko je to važno za njihovo zdravlje i napredak, toliko je važno i za njihovu socijalizaciju, da se zabavljaju i druže.

Prednosti bavljenja sportom prevazilazi učenje novih fizičkih vještina. Sport kao takav, pomaže djeci da razviju neke nove vještine, te da se bolje nose sa usponima i padovima, sa kojima će se susretati u fazi odrastanja. Bavljenje sportom, takođe pomaže djeci da nauče da kontrolišu svoje emocije i kanališu negativna osjećanja na zdrav način, jer djeca na taj način razvijaju strpljenje i shvataju da je potrebno mnogo vježbe da bi unaprijedili svoje vještine. Djeca tada mogu primjeniti vještine kao što su istrajnost, upornost i otpornost u drugim oblastima svog

¹⁴² Predmet broj: 461-45-5-PŽ/23

života. Sport djecu uči timskom radu, jer igranje u timu pomaže djeci da razviju mnoge društvene vještine koje će im trebati tokom života ali i ukaže na potrebne promjene u ponašanju koja neće biti na štetu sebe/drugih¹⁴³. Uči ih da sarađuju, da budu manje sebični i da slušaju drugu djecu. Sport i bavljenje istim, takođe daje djeci osećaj pripadnosti i pomaže im da steknu nove prijatelje i grade njihov društveni krug van škole. Važan dio igre u timu je i prihvatanje discipline. Bavljenje sportom znači da se od djece očekuje da poštuju pravila, prihvataju odluke i razumiju da mogu biti disciplinovani za loše ponašanje. Uči ih da primaju uputstva od trenera, sudija i drugih odraslih.

Da bi navedene prednosti sporta došle do izražaja, uz stvaranje zdravih navika, vrlo je važno da djeca uživaju u sportu kojim se bave i da imaju pozitivan primjer koji mogu slijediti. U svemu tome izuzetno je važna uloga roditelja i trenera koji svojim pristupom i ponašanjem stvaraju sportsku atmosferu koja podstiče djecu na razvijanje pozitivnih vrijednosti.

¹⁴³ Predmet broj: 314-33-8-PŽ/23

XII OSTALA PRAVA

Ombudsman za djecu je tokom izvještajnog perioda zaprimio određen broj upita koji se odnose na molbe za pomoć, te određen broj prijava koje se odnose na prava odraslih i koja nisu u nadležnosti Ombudsmana za djecu. Tom prilikom su stranke informisane i obavještene na koji način mogu ostvariti svoja prava.

Između ostalog, jedno od upita je glasilo da li roditelj koje ima dijete sa poteškoćama u razvoju, ima pravo da na osnovu invaliditeta djeteta bude oslobođeno carine prilikom uvoza automobila¹⁴⁴.

Ombudsman za djecu je informisao stranku da imaju mogućnost uvoza automobila sa propisanim povlasticama, a u zavisnosti od stepena invalidnosti. U tim situacijama, nadležni Centar za socijalni rad Rješenjem utvrđuje stepen invalidnosti na osnovu dostavljene dokumentacije. Za dalju proceduru uvoza automobila sa povlasticama po osnovu invaliditeta djeteta potrebno je kontaktirati Upravu za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine ili najbližu carinsku ispostavu.

¹⁴⁴ Predmet broj: 123-15-5-PŽ/23

XIII POSTUPANJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

Ombudsman za djecu u skladu sa datim ovlaštenjima¹⁴⁵ postupa kao nezavisna institucija koja štiti, prati i promoviše prava djeteta, te predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava djeteta, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta.

U toku izvještajne godine Ombudsman za djecu je uradio četiri posebna izvještaja, koja ćemo u daljem tekstu predstaviti.

1. VRŠNJAČKO NASILJE U VASPITNO - OBRAZOVNIM USTANOVAMA

Nasilje u vaspitno-obrazovnim ustanovama u godinama koje su prethodile ovom izvještaju poprima nove oblike i uglavnom se govori o njegovom porastu. Mnogo je faktora koji utiču na veću prisutnost nasilja. Današnje vrijeme digitalizacije i novih tehnologija tj. njihova dostupnost učenicima sigurno je jedan od bitnijih faktora koji utiču na povećanje nasilja u vaspitno - obrazovnim ustanovama. Prisutnost i kvantitet nasilja u medijima, društvene reakcije na nasilje i uzori koje djeca i mladi prate i oponašaju, izmijenjen sistem vrijednosti, umanjeње vaspitne uloge, sve to kao i drugi faktori utiče na svjesnosti i osjetljivosti na nasilje, pribjegavanje nasilnom ponašanju i reakciju na nasilje.

Svrha sistemskih mjera je svakako unapređenje društvene brige za dijete, njegovu zaštitu i obezbjeđivanje potrebne pomoći u svim situacijama kada je dijete izloženo nekom od oblika nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, na način da osigura adekvatnu i blagovremenu reakciju nadležnih službi.

Cilj istraživanja je dobijanje i utvrđivanje mišljenja i stavova djece i mladih o vršnjačkom nasilju u vaspitno-obrazovnim ustanovama, o učestalostima vršnjačkog nasilja, vrstama i oblicima vršnjačkog nasilja, prevenciji vršnjačkog nasilja, reakcijama nadležnih na vršnjačko nasilje, davanje preporuka nadležnim tijelima za sistemsku podršku u ostvarivanju prava djece na zaštitu od nasilja.

Provedeno istraživanje obuhvata:

- Identifikaciju i analizu pravnog okvira - međunarodnog i domaćeg.
- Prikupljanje relevantnih podataka, mišljenja i stavova upotrebom unaprijed pripremljenog i usklađenog upitnika za srednjoškolce od I do III razreda.
- Analizu prikupljenih podataka, mišljenja i stavova.
- Organizovanje okruglih stolova sa relevantnim akterima iz ove oblasti.
- Preporuke nadležnim tijelima.

Obaveze koje proističu iz UN Konvencije o pravima djeteta upućuju da:

- Države članice imaju dužnost osigurati da su djeca učinkovito zaštićena od nasilja u svim okruženjima.

¹⁴⁵ Zakon o Ombudsmanu za djecu

- Države članice imaju dužnost pružiti odgovarajući pravni okvir za zaštitu djece.
- Države moraju provesti učinkovite istrage u slučajevima navodnih optužbi o zlostavljanju djeteta, nasilju nad djecom i šteti počinjenoj djeci.

I pored brojnih međunarodnih dokumenata, koji nas obavezuju, domaćih zakonskih i podzakonskih akata, koji uređuju oblast zaštite djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, nasilje nad djecom i među djecom je i dalje prisutno.

Pored normativnih i sistemskih mjera, potrebno je da omogućimo i participaciju djece, a što je jedan od četiri osnovna principa UN Konvencije o pravima djeteta. Participacija djece i mladih jeste proces aktivnog uključivanja upravo djece/mladih u pitanja koja se njih tiču i koja su im bitna. Participacija predstavlja saradnju, razmjenu informacija, dijalog zasnovan na uzajamnom poštovanju i dijeljenju informacija.

Upravo je to bio razlog da o vršnjačkom nasilju u vaspitno - obrazovnim ustanovama, pored analize normativnog dijela i glasa relevantnih stručnjaka iz ove oblasti, pitamo i djecu – učenike od I do III razreda svih srednjih škola u Republici Srpskoj, da čujemo njihov glas, njihove poruke, stavove i mišljenja.

Dobijene podatke u izvještaju predstavljamo kao glas djece o ovoj jako važnoj i kompleksnoj temi. Podaci dobijeni od djece ukazuju da su djeca bilo na direktan ili indirektan način izložena nasilju kroz školovanje, da je to najčešće od strane učenika iz škole i najveća je učestalost verbalnog nasilja, socijalne isključenosti, fizičkog nasilja i zanemarivanja, a da se nasilje najčešće dešava u školskom objektu.

Djeca na nasilje reaguju različito, a podatak da ne reaguju na nasilje usmjerava nas upravo na toleranciju nasilja i prihvatanje nasilja. Stavovi djece prema nasilju i njihovo ponašanje prema nasilju se razlikuju, iako bi prema podacima uglavnom reagovali na nasilje, u situacijama kada se nasilje desi izostaje reakcija. Važnost odjeljenjskih starješina i stručne službe prema odgovorima djece ukazuje da su upravo oni neko kome se prvo obrate u navedenim situacijama, i da se najčešće situacija i riješi od strane istih.

Edukacije djece o nasilju, prepoznavanju/reagovanju/prijavljivanju i reakcijama na nasilje, iako je tema nasilja uvrštena u nastavni plan i program, u dobijenim odgovorima djece se ne prepoznaje kao učinkovita i efikasna. Zanimljivo je da djeca imaju stav da se na smanjenje nasilja može uticati, a prijedlozi koje izlažu kao njima djelotvorni su radionice u školama organizovane od strane stručnih službi, kroz redovne nastavne aktivnosti, vršnjačke radionice, vannastavne aktivnosti i kampanje preko društvenih mreža.

Djeca uočavaju važne aktere u prevenciji od nasilja, ali nisu dovoljno osnaženi da prijave nasilje, ili nerijetko imamo situacije kada prijave nasilje, a odgovor ili reakcija koji dobiju nije adekvatan. Načini reakcije djece na nasilje, kada su u ulozi posmatrača nasilja, ukazuju na neadekvatan pristup u smislu da djeca sama pokušavaju da intervenišu i prekinu nasilje, odnosno stanu nasuprot nasilnika kao potencijalno rješenje situacije. Isto nas upućuje da djeca relativizuju problem nasilja, što govori o postojanju tolerancije na nasilje u širem planu.

Kada govorimo o nasilju poseban problem predstavlja činjenica da nema zvaničnih podataka, odnosno evidencija iz kojih bi se, pored toga, da li je i koji oblik nasilja u porastu, mogli pratiti i drugi parametri vezani za nasilje. Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece¹⁴⁶ jasno su definisane obaveze nadležnih resora da vode evidencije o prijavljenim slučajevima nasilja nad djecom i među djecom. Izvještaj treba da obezbijedi i

¹⁴⁶ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece

kontinuitet u praćenju pojave i svih problema u vezi sa zaštitom djece u ovoj oblasti. Upravo iz gore navedenih razloga, Ombudsman za djecu je izrazio potrebu revidiranja postojećeg protokola, u cilju unaprijeđenja zaštite djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Kao obaveza škole ističe se sveobuhvatno preventivno i odgovorno djelovanje škole, kako bi se stvorili uslovi za stvaranje sigurnog i podsticajnog okruženja za svu djecu, s jasnim stavom prema nasilju kao neprihvatljivoj pojavi, nakon kojeg će uvijek uslijediti očekivane posljedice.

Podsjećamo, Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je nekoliko puta bio suočen s predmetima koji su se odnosili na nasilje nad djecom koje su počinile fizičke osobe u školama, privatnim domovima ili drugim ustanovama kojima su upravljali pojedinci koji nisu zastupali državu te je stoga bilo dilema je li država bila odgovorna. Što je važnije, ESLJP je presudio da se država ne može odreći dužnosti zaštite djece ovlašćivanjem fizičkih osoba za upravljanje važnim javnim službama, kao što su obrazovne ustanove¹⁴⁷. U slučajevima koji se odnose na utvrđivanje odgovornosti države, ESLJP je uglavnom razlikovao opštu obavezu države u zaštiti kada se opasnost ne može jasno odrediti te njezinu posebnu obavezu zaštite u slučajevima u kojima je žrtva jasno određena. U prvom je slučaju ESLJP analizirao je li izostanak intervencije države doveo do stvarne opasnosti od nasilja za dijete žrtvu.

Predmet Kayak protiv Turske¹⁴⁸ odnosi se na ubistvo nožem 15-godišnjeg dječaka koje je počinio drugi tinejdžer u blizini škole. ESLJP je ustanovio da škole imaju obavezu zaštititi djecu koja ih pohađaju od svih oblika nasilja. U ovom je slučaju ESLJP presudio da je u skladu s članom 2. EKLJP-a Turska odgovorna jer nije zaštitila pravo na život sina i brata tužitelja, s obzirom na to da u tom trenutku nije postojao učinkovit sistem nadzora. Zbog nedostatka takvog sistema, tinejdžer je uspio uzeti nož iz školske kuhinje, kojim je zatim ubo žrtvu¹⁴⁹.

Posebno zabrinjavaju slučajevi vršnjačkog nasilja koji se javlja u sve mlađem uzrastu, a što upućuje na neophodnost da se u rješavanje problema uključe i drugi subjekti zaštite (centar za socijalni rad, centar za mentalno zdravlje, policiju...), jer nasilje nije samo problem škole, nego i porodice pa i šire društvene zajednice.

Neophodno je podsticati i unapređivati saradnju i međusobnu podršku kako između učenika i škole, tako i između roditelja i škole. Škola posebnu pažnju u kreiranju i provođenju aktivnosti treba dati djeci, uvažavajući njihovo pravo na participaciju, odnosno pravo na mišljenje, kao i pravo na učešće u donošenju svih odluka koje ih se tiču, budući da sama djeca najbolje znaju sa kojim se sve problemima suočavaju tokom školovanja, a dosadašnja praksa uveliko pokazuje da su djeca i te kako kompetentna u osmišljavanju različitih programa i preventivnih aktivnosti. Osim prevencije koja, između ostalog, podrazumijeva edukaciju djece ali i odraslih o nasilju, kada se nasilje desi neophodna je adekvatna i brza reakcija. Sistem treba da pruži podršku i počiniocu i žrtvi i da u fokus djelovanja stavi uzroke nasilnog ponašanja, a ne da se samo bavi posljedicom.

U praksi se često vršnjačko nasilje posmatra i kao „uobičajeno ponašanje koje predstavlja dio odrastanja djece“, zbog čega jednim dijelom ostaje neprepoznato, odnosno izostane reakcija na nasilje. Tek kada ono postane brutalnije ili kada sukob eskalira onda se počinje sa preduzimanjem određenih aktivnosti, iako je i ranije bilo naznaka da se nešto dešava i da postoji određeni problem. Put ka nultoj toleranciji na nasilje mora biti zajednički cilj i

¹⁴⁷ ESLJP, Costello-Roberts protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 13134/87, 25. marta 1993., st. 27.

¹⁴⁸ ESLJP, Kayak protiv Turske, br. 60444/08, 10. juli 2012. (dostupno na francuskom jeziku).

¹⁴⁹ Priručnik o pravima djeteta u europskom pravu, Agencija Europske unije za temeljna prava i Vijeće Europe, 2015.

zajedničko zalaganje svih aktera u oblasti prava djece, ali i djece i roditelja, medija i cjelokupnog društva u cjelini.

Na osnovu navedenog izvještaja nadležnim organima su date određene preporuke:

Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske

Podaci o nasilju	• Uspostavljanje sistema evidentiranja i vođenja podatka o nasilju dostavljenih od vaspitno - obrazovnih ustanova, kako bi se pratila tendencija porasta/opadanja nasilja.
Preventivne aktivnosti za sprečavanje nasilja	• Neophodno je i sveobuhvatno preventivno djelovanje, kako bi se stvorili uslovi za stvaranje sigurnog i podsticajnog okruženja za svu djecu i jasnog stava netolerancije na nasilje.
Rad sa radnicima u obrazovanju	• Edukacija i obuka radnika u obrazovnom sistemu o nasilju, prepoznavanju, reagovanju i sprečavanju nasilja.
Revizija planova i bezbjednost u školama	• Revidiranje postojećeg Protokola o postupanju u slučajevima nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, a u cilju unaprijeđenja zaštite djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.• Sprovesti godišnju reviziju politika i procedura za bezbjednost u školama, po potrebi i češće, kako bi se osiguralo da novi problemi bezbjednosti u školama budu adekvatno pokriveni aktuelnim školskim kriznim planovima i procedurama za reagovanje u vanrednim situacijama.• Omogućiti i podstaći participaciju učenika u planiranju bezbjednosti u školama.
Jasan i jedinstven stav prema nasilju	• Jasan i jedinstven stav prema nasilju kao neprihvatljivoj pojavi, nakon kojeg će uvijek uslijediti očekivane posljedice.
Monitoring tim	• Uključivanje i saradnja sa institucijama, akademskom zajednicom ili drugim partnerima radi utvrđivanja djeluju li uspješno aktivnosti sprečavanja nasilja.

Ministarstvu porodice, omladine i sporta

- Kada je u pitanju nasilje nad i među djecom poseban problem predstavlja činjenica da nema zvaničnih podataka, odnosno evidencija iz kojih bi se, pored toga, da li je i koji oblik nasilja u porastu, mogli pratiti i drugi parametri vezani za nasilje. Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece su jasno definisane obaveze nadležnih resora da vode evidencije o prijavljenim slučajevima nasilja nad djecom i među djecom, te da te izvještaje dostave Ministarstvu porodice, omladine i sporta, koje je obavezno da, na osnovu podataka prikupljenih od drugih ministarstava, objedini godišnji izvještaj.

- Ombudsman za djecu i ovaj put, kao i ranije¹⁵⁰, ukazuje Ministarstvu porodice, omladine i sporta na neispunjavanje obaveze izrade godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom, odnosno ukazuje na potrebu revidiranja postojećeg protokola, u cilju unaprijeđenja zaštite djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Republičkom pedagoškom zavodu

- Istaći programe prevencije nasilja u nastavnim planovima i programima koji se trenutno predaju u školi, uz učenje učenika alternativama nasilju, uključujući mirno rješavanje sukoba i vještine pozitivnih međuljudskih odnosa.
- Edukacija svih zaposlenih u vaspitno – obrazovnim ustanovama o temama koje su usko vezane za problem vršnjačkog nasilja, ali baviti se i drugim temama koje indirektno mogu imati veze sa prevencijom vršnjačkog nasilja.

Svim vaspitno – obrazovnim ustanovama

Školska politika i metoda koordinacije

- Uspostavljanje školskog koordinacijskog tima/koordinatora za rješavanje problema nasilja ili provjera uspješnosti postojećeg.
- Stvarati bezbjednu školsku klimu koja pruža podršku (npr. programi za brigu u školi, pozitivne intervencije i podrška, psihološke i savjetodavne usluge...).
- Ponoviti školska pravila i zatražiti da učenici prijave potencijalne probleme školskim službenicima.
- Jasan stav prema nasilju kao neprihvatljivoj pojavi, nakon kojeg će uvijek uslijediti očekivane posljedice.

Podaci o nasilju

- Uspostavljanje sistema evidentiranja i vođenja podatka o nasilju u školi, kako bi se pratila tendencija porasta/opadanja nasilja.
Uspostavljanje metoda izvještavanja za evidentiranje slučajeva nasilja i reakcija škole na njih. Ključno je stvoriti djeci prilagođene, anonimne i sigurne metode prijavljivanja nasilja. One bi trebale zabilježiti svaki nasilni incident koji se dogodi na području škole, uključujući datum, vrijeme i mjesto incidenta, vrstu nasilja i kako je škola reagovala.

Preventivne aktivnosti za sprečavanje nasilja

- Neophodno je i sveobuhvatno preventivno djelovanje škole, kao bi se stvorili uslovi za stvaranje sigurnog i podsticajnog okruženja za svu djecu i jasnog stava netolerancije na nasilje.
- Radnici u obrazovanju, a posebno stručnoj službi škola, treba da budu vidljivi, prisutni u školi i za učenike ali i za roditelje.

Rad sa radnicima u obrazovanju

- Edukacija i obuka radnika u obrazovnom sistemu o nasilju, prepoznavanju, reagovanju i sprečavanju nasilja.

¹⁵⁰ Dopis broj: 636-0/21 od 18.06.2021. god., 991-0/21 od 30.09.2021. god., 1432-0/21 od 24.12.2021. god i 35-O/23 od 16.01.2023. god.

	• Unapređenje vaspitne uloge vaspitno-obrazovnih ustanova.
Reakcija na nasilje	• Kreirati anonimne sisteme za prijavljivanje (npr. telefonske linije, kutije za prijedloge „imam za reći_____“ i sl.). • Bavljenje nasilnim incidentima odmah po prijavi/saznanju o nasilju.
Revizija planova i bezbjednost u školama	• Razviti krizne planove i obezbjediti obuku o pripravnosti i svim članovima osoblja. • Razviti procedure procjene i opasnosti rizika i timove za sprovođenje procjena. • Sprovesti godišnju reviziju svih politika i procedura za bezbjednost u školama kako bi se osiguralo da novi problemi bezbjednosti u školama budu adekvatno pokriveni aktuelnim školskim kriznim planovima i procedurama za reagovanje u vanrednim situacijama. • Podstaknuti učenike da preuzmu odgovornost za svoj dio održavanja bezbjednog školskog okruženja, uključujući i učešće učenika u planiranju bezbjednosti. • Kontrolisati pristup školskoj zgradi - objektu (npr. određen ulaz sa svim ostalim pristupnim tačkama zaključanim sa spoljašnje strane). • Nadgledati školske parkinge i zajedničke prostore, kao što su hodnici, igrališta i sl. • Koristiti sigurnosne sisteme. • Održavati redovne vježbe za školsku bezbjednost (požari, evakuacija, vremenske neprilike....). • Pregledati komunikacione sisteme, unutar školskog dvorišta i objekta, i sa onima koji reaguju u zajednici. Ovo bi takođe trebalo da se odnosi na to kako i gdje će roditelji biti obaviješteni u slučaju vanredne situacije.
Uključivanje zajednice	• Uključiti prisustvo službenika školskih resursa, čuvara ili lokalnih policijskih partnera. • Stvoriti partnerstva između škole i zajednice kako bi poboljšali bezbjedonosne mjere za učenike. • Neophodno je podsticati i unaprijedavati saradnju i međusobnu podršku kako između učenika i škole, tako i između roditelja i škole. • Posebnu pažnju u kreiranju i provođenju tih aktivnosti treba dati djeci, uvažavajući njihovo pravo na participaciju, odnosno pravo na mišljenje, kao i pravo na učešće u donošenju svih odluka koje ih se tiču, budući da sama djeca najbolje znaju sa kojim se sve problemima suočavaju tokom školovanja.

2. ULOGA I ZNAČAJ STRUČNIH SLUŽBI U ŠKOLAMA U ZAŠTITI MENTALNOG ZDRAVLJA DJECE

Ombudsman za djecu je prepoznao potrebu da se očuvanju i zaštiti mentalnog zdravlja djece u školskom sistemu posveti potrebna pažnja i pristupi izradi ovog posebnog izvještaja. Cilj ovog posebnog izvještaja je ukazati na značaj i ulogu stručnih službi u školama u prevenciji i zaštiti mentalnog zdravlja djece kroz postavljene instrumente istaživanja i posebno uvažavajući mišljenje i stavove djece o ovom pitanju.

Sprovedeno istraživanje obuhvata:

- Identifikaciju i analizu pravnog okvira – međunarodnog i domaćeg.
- Prikupljanje relevantnih mišljenja i stavova:
 - Dubinski intervjui sa relevantnim akterima u zajednici: psiholozima i pedagogima u srednjim i osnovnim školama, psihijatrom sa specijalizacijom iz adolescentske psihijatrije kao predstavnicima centara za mentalno zdravlje i predstavnicima udruženja građana koji djeluju u oblasti mentalnog zdravlja djece.
 - Referalni mehanizam podrške djeci u školama – analiza s aspekta uloge stručne službe u školi.
 - Fokus grupa sa učenicima srednje škole.
 - Unaprijed pripremljen i usklađen upitnik za srednjoškolce, uzrasta od 14 do 18 godina, o vršnjačkom nasilju - analiza s aspekta uloge stručne službe u domenu uticaja nasilja nad i među djecom na njihovo mentalno zdravlje.
- Analizu prikupljenih mišljenja i stavova.
- Preporuke.

Na osnovu navedenog izvještaja nadležnim organima su date određene preporuke:

Ministarstvu prosvjete i kulture, da u okviru svojih utvrđenih nadležnosti i ovlaštenja:

- a) Sprovede detaljnu analizu efekata primjene Referalnog mehanizama podrške djeci u školama s ciljem otklanjanja uočenih slabosti i obezbjedi stalni monitoring njegove primjene i potreba njegove nadogradnje. Preduzme dodatne aktivnosti za edukaciju nastavnog kadra o svrsi postojanja Referalnog mehanizma i potrebi jačanja saradnje škole sa ostalim relevantnim akterima iz zajednice kroz aktivnosti multisektorskog tima za brigu o djeci. Iznade adekvatne mjere kojima bi se roditelji u što većem broju i na što kvalitetniji način upoznali sa postojanjem Referalnog mehanizama i njegovim ciljevima.
- b) Usvoji novi Pravilnik o stručnom usavršavanju prosvjetnih radnika koji će, između ostalog, obuhvatiti i obaveznu edukaciju nastavnog i stručnog kadra o mentalnom zdravlju djece, naročito s aspekta ranog prepoznavanja mentalnih teškoća/poremećaja, ali i edukaciju o zaštiti i jačanju mentalnog zdravlja nastavnog i stručnog kadra u osnovnim i srednjim školama.
- c) Izvrši u što kraćem roku sveobuhvatnu procjenu potreba dodatnog angažovanja psihologa, kao i drugih stručnih saradnika s ciljem stručnog ojačavanja timova u školama. S tim u vezi, neophodno je obezbjediti i stalno jačanje postojećih profesionalnih kapaciteta stručnih saradnika u vidu kontinuiranih edukacija, savjetovanja i obuka.
- d) Preduzme konkretne mjere i aktivnosti kojima bi se unaprijedila i osnažila postojeća edukacija učenika i njihovih roditelja o zaštiti mentalnog zdravlja djece na način da se

predložene mjere i aktivnosti obavezno sprovode u osnovnim i srednjim školama s ciljem podizanja svijesti o značaju mentalnog zdravlja i sprečavanju stigmi. Predloži nove i dodatno podrži postojeće forme rada sa djecom, a posebno da iskoristi prednosti i mogućnosti edukacije za vršnjačku podršku uvažavajući pravo djece na participaciju.

- e) U skladu sa Strategijom razvoja mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj i u saradnji sa Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite, a na osnovu izvršene seobuhvatne procjene stanja i potreba izradi Program zaštite mentalnog zdravlja djece u školama kojima bi se uvele sistemski planirane i kontinuirane preventivne aktivnosti s ciljem ranog prepoznavanja mentalnih problema i/ili poremećaja kod djece, kao i efikasne rane interventne mjere i aktivnosti od strane stručnog i nastavnog kadra u školi.

1) **Osnovnim i srednjim školama**

- a) Preduzimaju sve dodatne aktivnosti na uspostavljanju i jačanju odnosa punog razumjevanja i povjerenja između učenika i nastavnog i stručnog osoblja sprovođenjem zajedničkih aktivnosti sa zajedničkim ciljem očuvanja obostranog mentalnog zdravlja i stvaranja pozitivnog mentalnog okruženja u školskoj zajednici uz razvijen osjećaj pripadnosti i uzajamnog poštovanja i uvažavanja, te
- b) Jačanje saradnje sa roditeljima.

3. **ŠKOLA PRIJATELJ DJECE**

U skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom o Ombudsmanu za djecu, Institucija kao dio redovnih aktivnosti u školskoj 2023/24. godini realizovala je radionice na temu „Škola prijatelj djece“, a kao nastavak radionica iz školske 2022/23. godine „Imam pravo da se i moj glas čuje“.

Vaspitno - obrazovne ustanove, odnosno predškolske ustanove i škole, poslije porodice drugo su najvažnije okruženje za rast i razvoj svakog djeteta. Djeca u školi provode značajan dio svog vremena, izgrađujući svoju socijalnu mrežu i sebe kao pojedinca kroz učenje, igru i druženje. Stoga je neupitno da bi upravo obrazovna ustanova trebala biti ključno mjesto na kojem se uče, promovišu, ali i ostvaruju dječija prava. Institucija Ombudsmana za djecu u svom radu kontinuirano sarađuje sa djecom, podstiče ih na iznošenje mišljenja, inicira javne aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta i učestvuje u tim aktivnostima, te predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu¹⁵¹.

Radionica na temu „Imam pravo da se i moj glas čuje“ je obrađivala temu participacije djece u obrazovnom sistemu. Participacija djece u školi bi trebala da pruži svim učenicima da učestvuju, budu konsultovani i uključeni u odlučivanje u sve elemente života škole kao zajednice. To podrazumjeva i da škole budu interkulturno osjetljive na način da osiguraju dijalog nastavnog osoblja i učenika, koji bi omogućio i da se perspektiva djece čuje i uvaži. Takav pristup djetetu podrazumijeva pravo djeteta da dobije informacije, davanje glasa djetetu, slušanje djeteta i uvažavanje njegovog mišljenja te omogućavanje njegovog aktivnog

¹⁵¹Zakon o ombudsmanu za djecu, član 6.

doprinosu svim okruženjima u kojima se kreće pa tako i u školi uz poštivanje djetetovog ljudskog dostojanstva.

Radionica „Škola prijatelj djece“ je predstavljala nastavak obrađivane teme o participaciji djece u obrazovnom sistemu, sa aspekta prava na obrazovanje i upoznavanja sa ciljevima obrazovanja, uz uvažavanje različitosti i davanje prilike da i sami participiraju u školi i rade na svojim prijedlozima koji će kreirati odnose zasnovane na poštovanju i solidarnosti, sa nultom tolerancijom na nasilje.

Saradnja sa djecom kroz radionice u njihovim školama jedna je od obaveza Ombudsmana za djecu¹⁵², ali ima i za cilj da na osnovu autentičnih iskaza djece i njihove participacije možemo u najboljem interesu djece kvalitetnije definisati i naše aktivnosti i mjere prema nadležnim tijelima. Tokom radionica djeca su sarađivala i bila zainteresovana, sa konstruktivnim prijedlozima koje su iznosili i navodeći potrebu za češćim edukacijama o temama koje su im bitne.

Prilikom održavanja radionica „Škola prijatelj djece“ i „Imam pravo da se i moj glas čuje“ predstavnici Institucije razgovorali su sa direktorima škola i predstavnicima stručnih timova. Održano je ukupno 60 planiranih radionica na navedene teme i više radionica sa ovim temama koje smo održali po pozivu koji je došao iz škola. U radionicama je učestovalo preko 1800 djece iz cijele Republike Srpske

Pravo na obrazovanje je osnovno ljudsko pravo. Raspoloživost, dostupnost, prihvatljivost i prilagodljivost su četiri dimenzije prava na obrazovanje¹⁵³. Što se tiče kvalitete obrazovanja, Konvencijom o pravima djeteta se ističe da obrazovanje djeteta treba usmjeriti prema punom razvoju ličnosti, nadarenosti, psihičkih i fizičkih sposobnosti, promociji ljudskih prava i temeljnih sloboda, poštivanju djetetovih roditelja, njegovog kulturnog identiteta, jezika i vrijednosti te civilizacija koje se od njega razlikuju, sprovođenju školske discipline na način kojim se potvrđuje djetetovo ljudsko dostojanstvo itd.

Djeca u vezi škole uglavnom pokazuju negativne emocije, iz najčešćeg razloga zbog obimnog gradiva, osjećaja neprihvatanja u školi od nastavnika ili vršnjaka, loših ocijena itd. (Djeca su navodila: „*Pretrpani smo zadaćom.*“ „*Profesori ne žele da prihvate naše mišljenje i to prelazi u svađu i raspravu. Takođe i inat je prisutan.*“, „*Škola nije mjesto gdje se osjećam sigurno i lijepo. Nemamo dovoljno vremena za sebe, puno stresa je u školi, ima puno zadaće, teške torbe.*“). Ali ono što je zanimljivo je da kada smo pitali djecu i u osnovnim i srednjim školama da li od njih zavisi da li će biti srećni, odgovor je bio potvrđan. Djeca na kognitivnom nivou prihvataju da njihovo učešće, trud, rad ih vodi ka samoostvarenju, a time i zadovoljstvu sobom i sreći, mada u pogledu ocijena i ocjenjivanja često navode da to „zavisi od raspoloživosti nastavnika/profesora“.

Važno je napomenuti kako sreća učenika ne bi trebala biti samoj sebi svrha, već bi trebala biti produkt njihovog aktivnog i stvaralačkog života, kako bi oni znali što je to što ih čini srećnima i ispunjenima, a njihov život smislenim, a upravo bi odrasli trebali djecu podučavati tome. Ukoliko se nastavni kadar u svom vaspitnom djelovanju usmjeri na pozitivne osobine, potencijale i talente učenika, a ne samo na njihove eventualne probleme i poteškoće, mogu im pomoći u tom procesu samoostvarenja.

¹⁵² Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 6.

¹⁵³ Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta, Vodič za profesionalce, 2018, str. 79

„Nastavnici ne bi trebali plašiti djecu lošim ocjenama, kao da ćemo mi bolje učiti ako se stalno bojimo jedinica“, „U razredu bi trebali biti prijatelji, ali zaista svi, čak i oni najsiromašniji“, „U školi bi se trebalo vrednovati drugarstvo a ne nove patike ili mobilni“, „Nastavnici bi trebali biti pravedni i stvarno da daju ocjene onako kako djeca znaju, a ne po tome ko im je miljenik.“

Vezano za toleranciju i uvažavanje različitosti, važno je motivisanje učenika da primjereno svom uzrastu i sposobnostima samostalno odaberu vrijednosti koje su im važne za ono što žele ostvariti i postići, te da razvijaju kritičko mišljenje pomoću kojeg će moći još bolje razumjeti svoje vrijednosti u odnosu na tuđe. Time ujedno preuzimaju odgovornost za vlastite postupke i stiču osjećaj kontrole nad svojim životom. Takođe učenici će to moći činiti tek ako se osjećaju prihvaćenima i sigurnima, i zato je iznimno važno da nastavni kadar s ljubavlju izgrađuje odnos s učenicima, koji se temelji na međusobnom poštovanju, empatiji i povjerenju.

„Zadovoljstvo školom prvo mi čine drugari koje tu imam, a potom profesori koji me razumiju, primjenjuju moderne metode rada i motivišu na rad i učenje, ili razne sekcije koje imamo.“

Djeca i osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta uglavnom su bila iznenađena činjenicom da mogu učestvovati u donošenju odluka na nivou obrazovne ustanove, predlaganje sekcija, tema za rad sa stručnom službom ili časovima odjeljske zajednice, predlaganje izleta/ekskurzija-lokacija....

Djeca smatraju da je bitno da i oni učestvuju u školi, ali ima i onih koji smatraju da se većina djece ustručava da iznese svoje mišljenje jer se boji „posljedica“. Misle da bi mogli bolje da učestvuju u odlučivanju, ako bi imali dovoljno informacija od odraslih o konkretnoj stvari. Takođe, djeca navode da u participaciji trebaju svi da učestvuju a ne samo odabrani ili dobri đaci. Navode i da više učestvuju u razredu nego na nivou škole, a da smatraju da najbolje mogu da se „pokažu“ kroz vannastavne aktivnosti, projekte, rad u grupi i slično.

Poruke koje smo dobili od djece u većini škola odnose na poboljšanje osnovnih uslova i tehničke opremljenosti škola („nedostatak sapuna, papira, kuhinje, kabineta“, a u srednjim školama često i „nedostaje sala za fizičko“). Međutim pored dobrih iskustava, prakse i odnosa na relacija nastavno osoblje – učenik, posebno zabrinjavaju poruke o neprimjerenim odnosima nastavnog osoblja prema učenicima (nepravedno ocjenjivanje, vrijeđanje, omalovažavanje, nasilno ponašanje i sl.). To nas upućuje da postoje mnoga područja na kojima su potrebna poboljšanja.

Iz odgovora koje smo dobili i utisaka sa radionica zaključujemo da je osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje uspješnije u prenosu znanja o pravima djece i participaciji nego u podsticanju stvarne participacije i jačanju mehanizama demokratskih praksi u školama, poput uvažavanju različitosti, participativnosti, jednakosti, dostupnosti i inkluzivnosti, fleksibilnosti, efektivnosti sa posebnim naglaskom na uvažavanje različitih subjektivnih perspektiva učesnika u obrazovanju.

Kada je riječ o participaciji učenika, vidljivo je da se s porastom dobi, zrelosti i kompetencija širi i prostor participacije, kao i samoorganizacija i proaktivnosti djece. U tom smislu srednjoškolci bi znatno više trebalo da koriste svoja prava na participaciju, ali prema dobijenim podacima u srednjim školama djeca imaju manje mogućnosti da participiraju jer kako kažu „profesori su usmjereni na lekciju i ocjenjivanje“, te djeca vide vannastavne aktivnosti kao značajno mjesto za participaciju.

Djeca smatraju kako participacija u školi bi mogla učiniti da svima bude bolje, ali nisu sigurni da njihovo mišljenje može dovesti do promjena u školi. Nasuprot toga, savjet učenika vide kao resurs, kao tijelo koje može zastupati mišljenje i interese sve djece, ali da oni moraju i da imaju povratne informacije od savjeta, što sada uglavnom nije slučaj. Još jednu snažnu poruku

koju su djeca nam naglasila je inkluzivnost participacije, da treba podstaći i na mogućnost uključivanja i one djece koja se neće samoinicijativno uključiti, djece sa smetnjama u razvoju, djece koje imaju probleme u ponašanju ili sa lošijim školskim uspjehom.

Da vođene aktivnosti od strane uprave škole i stručne službe škole sa Savjetima učenika mogu dati pozitivne i učinkovite rezultate primjetimo kroz mnoge humanitarne aktivnosti koje su se organizovale ili se organizuju, a što nam ukazuje i koliko djeca mogu i žele da učestvuju i rade na empatiji i uvažavanju različitosti.

Kvalitetna participacija djeteta u obrazovnom procesu je ona gdje dijete zajedno s odraslima donosi odluke i gdje se njegovi prijedlozi uzimaju i obzir. Na taj način djeca osjećaju da je škola prijatelj djece i mjesto gdje mogu puno za sebe da dobiju i ostvare.

Na osnovu navedenog izvještaja nadležnim organima su date određene preporuke:

Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske

preduzimanje mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje mogu dovesti do povrede prava djeteta na način da:

- 1) Podstiče različite oblike dječije participacije u školama, na nivou razreda i na nivou škole, prije svega kroz učenje o dječijim pravima i dječijoj participaciji,
- 2) Osigurati informisanje djece o načinima na koje mogu izraziti svoje mišljenje i mjestima gdje se mogu obratiti, bez straha od osuđivanja ili posljedica,
- 3) U planiranje školskih programa, donošenje razrednih i školskih pravila uvrstiti mišljenja djece i njihovih roditelja/staratelja,
- 4) Nastavni planovi i programi zasnivati na kompetencijama učenika koje se razvijaju tokom školovanja i zasnivaju na ishodima učenja,
- 5) Raditi i stvarati klimu za iznošenje vlastitog mišljenja i odlučivanju u svim pitanjima koja se odnose na djecu,
- 6) U radu sa djecom nastavno i stručno osoblje škola trebali bi u većoj mjeri primjenjivati participativne metode, jer bi participacija djece trebala postati u jednakoj mjeri i tema i metoda vaspitanja i obrazovanja,
- 7) Uključiti djecu u odlučivanje na nivou škole, osnažiti Savjet učenika,
- 8) Razmotriti mogućnost i povezivanja savjeta učenika u mrežu istih na nivou lokalnih zajednica, regija i/ili Republike,
- 9) Savjet roditelja i Savjet učenika može sarađivati i zajedno donositi odluke koje se tiču djece.

4. ZAŠTITA OD NEZAKONITOG MIJEŠANJA U PRIVATNOST I PORODICU DJETETA

Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu-žalbu¹⁵⁴ kojom je ukazano na vršnjačko nasilje nad maloljetnim djetetom, te je navedeno da su predstavnici nadležnog Centra za socijalni rad posjetili podnosioca prijave-žalbe na kućnoj adresi, a da nisu prethodno najavili svoju posjetu niti pozvali podnositeljku u prostorije Centra, da su prilikom posjete zahtijevali da određenog dana dođe u školu na razgovor, te su „naložili“ da odvede dijete kod psihologa i da o tome Centru dostavi pismenu potvrdu.

¹⁵⁴ Predmet broj: 633-64-7-PŽ/23 od 26.05.2023. godine

Ombudsman za djecu zatražio je od Centra da dostavi interni akt po kojem Centar postupi u skladu sa pravilima stručnog rada, u cilju prikupljanja socio - anamnestičkih podataka, budući da se Centar u odgovoru pozvao na pravila stručnog rada, uz konstataciju da iz dosadašnje prepiske ne proizilazi da je bilo osnova za preduzimanje hitnih mjera, koje bi eventualno zahtijevale izlazak na teren stručnih radnika Centra.

Ombudsman za djecu je zatražio i od drugostepenog organa da izvrši nadzor nad postupanjem Centra u navedenom postupku, kako bi se utvrdilo da li je postupanje Centra bilo opravdano, a iz navedenih odgovora Centar i Ministarstva proizilazi da je Centar postupio u skladu sa pravilima i metodama stručnog rada u konkretnom slučaju.

Međutim, Porodični zakon, Zakon o socijalnoj zaštiti, Pravilnik o vršenju stručnog nadzora, kao i Uputstvo o sprovođenju savjetovanja ne sadrže odredbe kojima se definiše kada i u kojim situacijama Centri najavljeno ili nenajavljeno mogu obavljati kućne posjete, niti da se savjetodavni rad sa strankom može obavljati u njenom domaćinstvu bez njenog pristanka.

Na osnovu prethodno navedenog, postavlja se pitanje koje su to granice postupanja nadležnih centara za socijalni rad, te da li Centar u svakom momentu ima pravo bez prethodne najave da posjeti domaćinstvo (potencijalnog) korisnika ili samo u opravdanim situacijama, koje su to opravdane situacije, koje su to granice obazrivosti i profesionalnosti pri pristupu strankama, da li postoji jednoobraznost u postupanju svih Centara za socijalni rad na nivou Republike, te da li se takvim postupanjem narušavaju Ustavom zagarantovana prava čovjeka, obzirom da je najvišim pravnim aktom mogućnost ulaska u tuđi posjed, dom ili stan data samo službenim licima u tačno određenim situacijama i pod strogo definisanim uslovima.

S tim u vezi, Ombudsmanu za djecu je sproveo analizu načina postupanja svih centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite prilikom obavljanja kućnih posjeta u cilju prikupljanja socio – anamnestičkih podataka, opservacija, obavljanja savjetodavnog rada i drugih situacija, a koje ne zahtijevaju hitnost.

Na zahtjev Ombudsmana za djecu svih 60 centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite navelo je da **ne postoji interni akt koji uređuje način obavljanja kućnih posjeta radi obavljanja savjetodavnog rada sa strankama ili prikupljanja socio – anamnestičkih podataka i sl.**

Na pitanje da li je Centar u obavezi da najavi termine dolaska na kućnu adresu u gore navedenim situacijama, uz napomenu da se ne radi o situacijama koje zahtijevaju hitnost (opasnost po život i zdravlje, zlostavljanje, zanemarivanje i sl), i kakva je dosadašnja praksa u vezi sa navedenim dostavljeni su sljedeći odgovori:

- 13 centara/službi najavljuju dolaske prilikom kućne posjete jer ista podrazumjeva organizaciju mjesta i vremena, kao i prisustvo svih aktera opservacije, kao i mjesta udaljenosti stanovanja. Pismenim putem se najave termini i razlog dolaska, ali nerijetko se korisnici obavijeste i telefonski, štiteći i poštujući ličnost korisnika.
- 35 centara/službi se izjasnilo da najavljuju posjete, osim u situacijama koje zahtijevaju hitno reagovanje i izlazak na teren, te stvarne procjene stanja u porodici,
- 12 centara/službi se izjasnilo da ne najavljuju posjete porodičnom domaćinstvu iz razloga što bi to remetilo uvid u stvarno stanje prilikom dolaska radnika na teren i opservacije.

Analizom navedenog slučaja, ali i provedenog istraživanja, evidentno je da određene aktivnosti koje provode centri za socijalni rad u okviru obavljanja poslova iz djelokruga svoje nadležnosti

nisu jasno definisana postojećim propisima, niti drugim aktima što dovodi do nejednakosti u postupanju prilikom obavljanja tih aktivnosti.

Iako nije moguće, a ni poželjno pravno normirati sve situacije u praksi, zbog čega su određenim organima i data diskreciona ovlašćenja, neophodno je obezbjediti i osigurati jednakost u postupanju organa starateljstva kako bi se obezbjedili jednaki uslovi za ostvarivanje prava korisnika kao i jednak stepen zaštite tih prava. U tom kontekstu stručni radnici centara za socijalni rad bi trebalo da u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjima kao i pravilima i metodama stručnog rada, u zavisnosti od specifičnosti svakog konkretnog slučaja sami odluče odnosno procijene koje aktivnosti i mjere će preduzeti, odnosno koje aktivnosti i mjere će dati očekivane rezultate i biti preduzete u cilju zaštite najboljeg interesa samog korisnika. Međutim, samo preduzimanje, odnosno provođenje tih mjera u praksi bi trebalo da bude zasnovano na istim pravilima postupka.

Radi navedenog, Ombudsman za djecu, a u skladu sa članom 9. Zakona o Ombudsmanu za djecu, je predložio preduzimanje mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece, na način da:

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske:

- Na jedinstven način reguliše postupanje centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite prilikom preduzimanja aktivnosti i mjera iz svoje nadležnosti,
- Osigura i obezbijedi jedinstvene procedure i postupanja organa starateljstva, u cilju ravnopravnost u pristupu i korišćenju prava iz socijalne zaštite u smislu da u svom djelovanju i aktivnostima prema korisnicima spriječi svaki vid diskriminacije, direktne ili indirektne,
- Dodatno uredi, odnosno definiše način pružanja određenih usluga iz oblasti socijalne zaštite, u smislu, načina, uslova, mjesta i vremena koje se odnosi na pružanje tih usluga, sa posebnim akcentom na zaštitu prava korisnika na privatnost ličnog i porodičnog života,

Centri za socijalni rad/Službe socijalne zaštite:

- Da u obavljanju poslova iz socijalne zaštite primjenjuju jedinstvene metode stručnog rada, poštuju ličnost korisnika, njegovo dostojanstvo i nepovredivost stana, ličnog i porodičnog života, vodeći računa o normativno – pravnim standardima i važećim propisima, bez izuzetaka.

XIV NORMATIVNE AKTIVNOSTI

U okviru nadležnosti Ombudsman za djecu¹⁵⁵ je ovlašten da Vladi, odnosno Narodnoj skupštini podnese inicijativu za izmjenu ili dopunu zakona i drugih propisa i opštih akata, ako smatra da do povrede prava djeteta dolazi zbog nedostataka u propisima, kao i da inicira donošenje novih zakona, drugih propisa i opštih akata, kada smatra da je to od značaja za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta. Ombudsman za djecu je ovlašten da u postupku pripreme propisa daje mišljenje Vladi i Narodnoj skupštini na prijedloge zakona i drugih propisa, ako se njima uređuju pitanja koja su od značaja za zaštitu prava djece, te u skladu s tim Ombudsman za djecu je dao:

- Mišljenje na prijedlog Porodičnog zakona Republike Srpske¹⁵⁶. Ombudsman za djecu je godinama ukazivao na neophodnost donošenja novog Porodičnog zakona, te su donošenjem novog zakona sve sugestije institucije Ombudsmana za djecu prihvaćene izuzev da nije usvojeno da se uklone svi izuzeci koji omogućavaju brak za osobe mlađe od 18 godina, te da u dijelu upravljanja i raspolaganja imovinom maloljetnog lica bude definisano šta se smatra imovinom velike vrijednosti.
- Inicijativu za izmjene i dopune Zakona o dječijoj zaštiti Republike Srpske¹⁵⁷, a u cilju dodatne zaštite djece sa smetnjama u razvoju, na način da se pravo na naknadu roditelju - njegovatelju ili njegovatelju može izuzetno priznati jednom od nezaposlenih članova domaćinstva sa kojim živi dijete sa smetnjama u razvoju, u situaciji i kada dijete ostvaruje pravo na dnevno zbrinjavanje u skladu sa zakonom kojim se uređuje ova oblast.

¹⁵⁵ Zakon o ombudsmanu za djecu, član 7.

¹⁵⁶ Mišljenje broj 100-1-UP/23 od 26.01.2023. godine

¹⁵⁷ Inicijativa broj 768-2-UP/23 od 20.06.2023. godine

XV SARADNJA SA DRUGIM SUBJEKTIMA

Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu sarađivao sa brojnim drugim subjektima među kojima su državni organi, organi lokalne uprave i samouprave, javne ustanove, institucije. Takođe, Institucija je sarađivala i sa nevladinim sektorom, ali i sa međunarodnim organizacijama.

1. Saradnja sa organima, ustanovama i institucijama

U izvještajnom periodu institucija Ombusmana za djecu ostvarila je veliki broj saradnji sa predstavnicima vlasti, ali i drugih organa i organizacija na kojima se razgovaralo o mnogim akutelnim pitanjima vezanim za zaštitu prava djeteta, ali i radi unapređenja međusobne saradnje.

U izvještajnom periodu ostvarena je saradnja sa **Predsjednikom Republike Srpske**, kao i **Narodnom skupštinom Republike Srpske**, a cilj saradnje je bio promocija prava djeteta, a naročito prava na porijeklo i prava na participaciju.

Ombudsman za djecu je učestvovao u istraživanju koje provodi Upravni odbor za prava djeteta koji je međuvladino tijelo Savjeta Evrope. Istraživanje se odnosi na ocjenu provođenje preporuke CM7REC(2009)10 o Smjernicama za politiku i objedinjenim domaćim strategijama za zaštitu djece od nasilja. Istraživanje je organizovano putem **Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH**.

U protekloj godini institucija Ombusmana za djecu se u okviru svog djelovanja bavila i pitanjima medijske pismenosti, tj. o trenutnim i nadolazećim trendovima u medijskom vaspitanju djece, preispitivanju nadolazećih pojava u digitalnom okruženju i način kako one utiču na njihov rad, posebno kada je riječ o dostupnosti tih resursa, društvenog okruženja i prilika za usavršavanje. Institucija Ombusmana za djecu učestvovala je u kampanji „Dani medijske i informacijske pismenosti“, u organizaciji **Regulatorne agencije za komunikacije**, koja je pokrenuta sa ciljem isticanja društvenog značaja medijske pismenosti, ali i promocije medijske i informacijske pismenosti, podsticanje društvenih dijaloga o značaju ove teme u oblasti obrazovanja ali i u drugim oblastima, promocija konkretnih resursa koji su izrađeni u ovoj oblasti npr. različite studije, materijali za kreatore politika, nastavnike, djecu, roditelje itd.

Tokom 2023. godine održan je sastanak sa **ministrom prosvjete i kulture** gospodom Željkom Stojičić, gdje se govorilo o potrebi revidiranja postojećih protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, kao i protokola o vršnjačkom nasilju, dodatnom definisanju pitanja uvođenja i korišćenja video nadzora u školama i drugim aktuelnim pitanjima iz oblasti obrazovanja.

Sa **ministrom pravde**, gospodinom Milošem Bukejlovićem održan je sastanak u vezi sa donošenjem novog Porodičnog zakona.

Značajna saradnja ostvarena je sa **Ministarstvom unutrašnjih poslova**, kao i Srednjom školom unutrašnjih poslova i Upravom za policijsko obrazovanje, a što je imalo za cilj razmjenu informacija vezano za razne teme, od kojih posebno o vršnjačkom nasilju u vaspitno - obrazovnim ustanovama, te zajedničku saradnju koja je ostvarena kroz radioničarski rad.

Saradnja sa **Republičkim pedagoškim zavodom** je kontinuirana, kako u postupanju u pojedinačnim predmetima, tako i u dijelu nadzora, ali i predlaganju mjera za unapređenje zaštite djece po različitim osnovama, a kao i svake godine, Ombudsman za djecu je i sarađivao sa značajnim brojem vaspitno - obrazovnih ustanova u regiji.

Sa **Javnim fondom za dječiju zaštitu**, Ombudsman za djecu ostvaruje dugogodišnju saradnju prije svega u okviru projekta „Socijalizacije djece Republike Srpske" i svojim angažovanjem pokušava dati doprinos naporima Fonda u realizaciji ove aktivnosti koja se godinama provodi u najboljem interesu i na zadovoljstvo velikog broja djece i njihovih porodica. I ove godine Ombudsman za djecu je u dječijem odmaralištu „Užice" u Bečićima posjetio djecu - učesnike projekta „Socijalizacije djece Republike Srpske 2023." kako bi se uvjerio u ispunjenost svih propisanih uslova Projekta, a imajući u vidu očuvanje zdravlja i najbolji interes djece.

Ombudsman za djecu prisustvovao je fokus grupi u organizaciji **Glavne službe za reviziju javnog sektora Republike Srpske** koji je provodio reviziju učnika pod nazivom „Prevenција vršnjačkog nasilja u Republici Srpskoj“.

Ombudsman za djecu prisustvovao je završnoj Konferenciji na kojoj su bili predstavljeni rezultati projekta „ENVISION-kreiranje podržavajućeg okruženja za socijalnu inkluziju djece-faza 2/Primjena programa podrške porodicama" a koji implementira **JU Centar za socijalni rad Banja Luka**. Projekat je imao za cilj aktivnosti koje su usmjerene na unapređenje roditeljskih kapaciteta, socijalne povezanosti porodice sa zajednicom i jačanje njihove otpornosti na promjene, a sve u cilju prevencije izuzimanja djece iz porodice.

I ove godine nastavljena je, sada već tradicionalna saradnja sa **Muzejom Republike Srpske** na promociji prava djeteta, kao i značajne zajedničke aktivnosti u promociji prava djeteta poput manifestacije „Dječija nedjelja" i Međunarodni dan djeteta, ali i druge važne manifestacije Muzeja Republike Srpske, a koje je podržala institucija Ombudsmana za djecu, poput Međunarodnog dana oboljelih od malignih bolesti, Proljeće u Muzeju i sl.

Institucija Ombudsmana za djecu je u izvještajnom periodu prvi put ostvarila saradnju i sa **JU Narodnom i univerzitetskom bibliotekom Republike Srpske**, a u povodu Međunarodnog dana djeteta gdje smo realizovali posjetu i zajedničku radionicu učenicima IV razreda jedne osnovne škole.

Tokom 2023. godine saradnja je nastavljena sa jednim brojem lokalnih zajednica, kako nadležnim gradskim i opštinskim službama, tako i ustanovama koja rade sa djecom i za djecu. U tom smislu nastavljena je saradnja Ombudsmana za djecu i **Gradske uprave Zvornik**, gdje svakog prvog utorka u mjesecu Ombudsman za djecu ima uredovni dan, kako bi se približili građanima a sve u cilju najboljeg interesa djeteta. Od otvaranja kancelarije u Bijeljini, sa lokalnom **Gradskom upravom grada Bijeljina** postoji dobra saradnja posebno o pitanjima koje se tiču najboljeg interesa djeteta.

Ombudsman za djecu je u izvještajnoj godini kao i proteklih godina nastavio kontinuiranu saradnju sa **JU Dječiji dom "Rada Vranješević" Banja Luka**. Sa štićenicima doma održano je više radionica u cilju upoznavanja djece sa njihovim pravima, obavezama, ali i drugim raznim temama.

Kao i u prethodnom periodu Ombudsman za djecu prisustvovao je raznim tematskim sastancima u organizaciji resornih ministarstava i Republičkog pedagoškog zavoda, gdje se

najviše govorilo o aktivnostima i mjerama usmjerenim na prevenciju vršnjačkog nasilja u Republici Srpskoj, kao i na promovisanje zdravih životnih stilova.

2. Saradnja sa nevladinim sektorom

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je ostvario saradnju i sa nevladinim sektorom. Predstavnici institucije Ombudsmana za djecu prisustvovali su raznim radionicama u organizaciji NVO-a čiji je cilj bio da se sazna više informacija o glavnim postignućima i dobrim praksama koje su stečene u okviru procesa deinstitutionalizacije. Takođe Institucija je prisustvovala mnogobrojnim sastancima, konferencijama, koje su imale za cilj unapređenje prava djeteta, njihovog najboljeg interesa.

U saradnji sa **Institutom za razvoj mladih i zajednice Banja Luka Perpetuum mobile** institucija Ombudsmana za djecu je u izvještajnom periodu organizovala dva okrugla stola na temu „Vršnjačko nasilje u vaspitno - obrazovnom sistemu“, a na kome su predstavljeni rezultati istraživanja koje je Institucija provela u svim srednjim školama u Republici Srpskoj, i kome su prisustvovali predstavnici centara za socijalni rad, lokalne uprave i samouprave, predstavnici ministarstva, direktori srednjih i osnovnih škola, psiholozi, pedagozi i drugi relevantni stručnjaci.

Ombudsman za djecu prisustvovao je „Stručnom skupu – otkrivanje novih potencijala u radu sa mladima u riziku“ u organizaciji **Care International Balkans** sa partnerima Statusom M iz Zagreba, Centrom E8 iz Beograda i Perpetuum mobile – Institutom za razvoj mladih i zajednice iz Banja Luke na kojem je razgovarano o YMI (Inicijativa mladića) regionalnom programu zasnovanom na sveobuhvatnim i programskim naporima CARE-a i partnera u borbi interpersonalnog i rodno zasnovanog nasilja, kao i na poboljšanju rodne ravnopravnosti u regionu i rješavanju preventivnih pitanja vezanih za ekstremizam i nasilje mladih. Takođe razgovarano je i o izazovima sa kojima se mladi iz osjetljivih sredina susreću, koji nisu samo problem pojedinca već i društveni problemi kojih zahtjevaju sistematičan pristup.

Predstavnici institucije Ombudsmana za djecu prisustvovali su završnoj konferenciji povodom UNESCO Međunarodnog dana borbe protiv nasilja i nasilničkog ponašanja u školi uključujući i nasilje na internetu u okviru projekta „PROBA vršnjačkog nenasilja“ u organizaciji Perpetuum mobile – Institutom za razvoj mladih i zajednice iz Banja Luke. Projekat „PROBA vršnjačkog nenasilja – Program obuke ambasadora vršnjačkog nenasilja“ imala je za cilj smanjiti vršnjačko nasilje u srednjim školama u Banjaluci ojačanim kapacitetima mladih zagovornika protiv vršnjačkog nasilja koji svoja znanja i vještine primjenjuju na svojim vršnjacima. Na završnoj konferenciji predstavljeni su timovi srednjoškolaca koji su realizovali kampanje.

Tokom 2023. godine nastavljena je saradnja sa **UNICEF BiH** u okviru Projekta „Svako dijete treba porodicu“. Predstavnici Institucije prisustvovali su promociji kao i izgradnje vizije Mape puta za deinstitutionalizaciju i transformaciju ustanova za zbrinjavanje djece, kojom se zagovara pravo svakog djeteta na život u porodici u organizaciji UNICEFA BiH.

Takođe, na poziv UNICEF-a, ombudsman za djecu bila je jedan od panelista godine na prezentaciji izvještaja o stanju prava djeteta u Bosni i Hercegovini u organizaciji Mreže nevladinih organizacija za djecu u BiH Snažniji glas za djecu. Cilj ovog događaja je bio sagledavanje ispunjavanja preporuka koje je Komitet dostavio Bosni i Hercegovini i promocija izvještaja koji su sačinjeni kao odgovor na preporuke i to: Prezentacija i Monitoring izvještaja o stanju prava djece u Bosni i Hercegovini za period 2019-2022 i prezentacija Dječijeg

monitorig izvještaja o stanju prava djece u Bosni i Hercegovini. Navedeni izvještaji su rezultat projekta „NVO i djeca prate stanje prava djece u zemlji“ koji je podržan od strane UNICEF-a u Bosni i Hercegovini, a na samom događaju razgovarano je o ocjeni napretka i prijedloga za naredne korake u cilju bolje i potpunije zaštite i brige o djeci.

U izvještajnom periodu UNICEF je uz finansijsku podršku zajedničkog Fonda za razvojne ciljeve i u saradnji sa timom UN-a u BiH, izradio tri studije ulaganja u rani razvoj djece na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta, koje obuhvataju oblasti zdravstva i ishrane, predškolskog obrazovanja i socijalnu zaštitu djece. Studije ulaganja su dopunjenje sa dvije detaljne studije izvodljivosti koje se fokusiraju na povećanje pristupa predškolskom obrazovanju na lokalnom nivou. Osim moralnog značaja ulaganja u rani razvoj djece kao ljudskog prava, pokazalo se da je ulaganje i u rani razvoj među najboljim investicijama koje Republika Srpska može uraditi za svoju budućnost, donoseći ogromne socio - ekonomske benfite ne samo za djecu i njihove porodice, već za društvo u cjelini. Prezentaciji studija prisustvovali su i predstavnici institucije Ombudsmana za djecu

Redovna saradnja Ombudsmana za djecu sa civilnim sektorom omogućava da se pristupi rješavanju identifikovanih, autentičnih problema djece i porodica sa djecom, naročito ukoliko zahtijevaju angažman aktera u sistemu socijalne i dječije zaštite ili eventualne izmjene propisa u ovoj oblasti. U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu kontinuirano je sarađivao sa: **Fondacijom "Lara" Bijeljina** kroz podršku i učešće u događajima u okviru projekata koji se bave sistemskom podrškom žrtvama seksualnog nasilja, te sprječavanjem trgovine ljudima, kao i u radu okrugog stola „Unapređenje rada sigurnih kuća“ u organizaciji Fondacije Lara.

Sa **Centrom za integrativnu inkluziju Roma i Romkinja "Otaharin" iz Bijeljine** u okviru projekta „Ni jedno dijete bez zaštite“ predstavnici Ombudsmana za djecu učestvovali u radu Međunarodne konferencije „Trgovina djecom - pravo na sigurnost i obaveza pružanja zaštite svakoj potencijalnoj žrtvi“ koja je održana u Bijeljini. Takođe, Ombudsman za djecu i „Otaharin“ sarađivali su i na uspostavljanju tzv. „dječije stolice“ u Skupštini grada Bijeljina, a nastavljena je saradnja na Projektu „Nijedno dijete bez zaštite“, unapređenje mehanizama za prevenciju trgovine djecom i zaštitu djece potencijalnih žrtava/žrtava trgovine ljudima.

Predstavnici institucije Ombudsmana za djecu prisustvovali su konferenciji pod nazivom „Klikni glavom“ u organizacija **Centra za društveni razvoj Laktaši** u okviru projekta „Zajedno na mreži“ na kojoj je predstavljena analiza stanja i potreba ciljnih grupa projekta u vezi interenet nasilja prema djeci i mladima u Republici Srpskoj. Cilj projekta „Zajedno na mreži“ je smanjenje broja slučajeva internetskog nasilja nad djecom i njihovog izlaganja neprimjerenim sadržajima kroz osnaživanje roditelja, nastavnika i djece da prepoznaju i prijave ovakve slučajeve.

Tokom 2023. smo nastavili saradnju sa **Društvom psihologa RS** kroz učešće u izradi posebnog izvještaja kao i sa **UG "Nova generacija"** iz Banjaluke, **Regionalnim udruženjem socijalnih radnika regije Doboj** te lokalnim udruženjima, a naročito sa **Udruženjem za pomoć djeci sa posebnim potrebama Doboj**.

Institucija Ombudsmana za djecu prisustvovala je mnogobrojnim naučnim konferencijama koje su se između ostalog bavile društvenim devijacijama a čiji je cilj bio prezentacije dosadašnjih iskustava stručnjaka i naučnih radnika, efikasnih rješenja, pogledi i pristupi vezani društvene devijacije, rezultate istraživanja itd. Ombudsman za djecu učestvovao je u osmoj po redu međunarodnoj konferenciji „Društvene devijacije“ čija je tema bila „Pravo na zdravlje

i obrazovanje – univerzalna ljudska prava“, čiji je organizator **Centar modernih znanja Banja Luka**, gdje je svoje referate izložilo 110 naučnih radnika iz sedam zemalja. Cilj konferencije je bio da se prezentuju dosadašnja iskustva stručnjaka i naučnih radnika, efikasna rješenja, pogledi i pristupi u vezi sa temom skupa, kao i rezultati istraživanja čija praktična upotreba može pomoći u sprovođenju i zaštiti univerzalnih ljudskih prava iz oblasti zdravlja i obrazovanja.

3. 3. Saradnja sa međunarodnim organizacijama i članstvo u mreži evropskih ombudsmana za djecu (ENOC)

Ombudsman za djecu učestvovao je na onlajn treningu koji je organizovao ENOC (Evropska mreža ombudsman za djecu) a primarno je bio namjenjen „koordinatorima za djecu i mlade“ u institucijama koje su ove godine u projektu ENYA (Evropska mreža mladih savjetnika).

18 institucija ombudsmana se u 2023. prijavilo da učestvuju u projektu na temu „Šta mladi očekuju od institucija koje se bave dječijim pravima“. Cilj je da mladi savjetnici daju preporuke na koji način da se poveća pristupačnost, vidljivost, odgovornost i angažman sa mladima institucija koje su u mreži ENOC-a. Predstavnici Mreže mladih savjetnika su rezultate svog rada predstavile na Generalnoj skupštini ENOC-a koja je održana u Briselu u septembru.

Mladi savjetnik Ombudsmana za djecu, učenik prvog razreda Gimnazije „Jovan Dučić“ iz Doboja, Oliver Đurđević, učestvovao je u regionalnoj onlajn diskusiji na temu bezbjednost djece u digitalnom okruženju, koja je organizovana za regiju Evrope. Sastanak je vodila Specijalni izvijestilac Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija za temu bezbjednosti djece u digitalnom svijetu. Učesnici su bili djeca iz različitih dijelova Evrope starosti 13-17 godina. Cilj ovog regionalnog događaja je prikupiti mišljenja djece vezana za ovu temu koja će biti uobličena u preporuke koje će biti predložene Generalnom sekretaru UN-a. Učešće srednjoškolca iz Doboja omogućeno je u partnerstvu sa ENOC-om (Evropska mreža ombudsmana za djecu) čiji je Ombudsman za djecu Republike Srpske punopravni član.

Takođe, Ombudsman za djecu učestvovao je u različitim istraživanjima koje su organizovane putem ENOC-a (najčešće institucije koje su članice traže informacije kako su određene oblasti regulisane u drugim državama i regijama da bi napravile komparaciju sa zakonskim regulativama i praksama u svojoj zemlji u cilju usvajanja nove legislative ili poboljšanja postojeće). Ove godine teme koje su na taj način obrađivane su:

- Djeca u pravosuđu
- Djeca kao posmatrači u izbornom procesu
- Uloga psihologa u institucijama za zaštitu ljudskih prava
- Prinudni smještaj djece u psihijatrijske institucije
- Upotrebe mobilnih telefona u školama
- Učešće u istraživanju Specijalnog izvjestioca UN-a o zaštiti djece - boraca za ljudskih prava
- Pitanja vezana za usvojenje i istopolne brakove
- Procedure vezane za liječenje djece od bolesti zavisnosti i korištenja opojnih supstanci

Pored toga, Ombudsman za djecu učestvovao je i u:

- Istraživanju vezanom za prioritarnu temu ENOC-a za 2023. i definisanju zajedničke izjave koju je ENOC usvojio na Generalnoj skupštini u septembru 2023.

- Zajednička izjava članica ENOC-a u odnosu na ulogu djece - boraca za ljudska prava
- Definisanju prioritetne teme ENOC-a za 2024.

Ombudsman za djecu ove godine prisustvovala je Godišnjoj konferenciji ENOC (Evropska mreža ombudsmana za djecu) koja je održana u Briselu. Tema Konferencije ove godine je bila „Snaga nezavisnih institucija za prava djece: podrška dječijim pravima u Evropi”.

XVI SARADNJA SA DJECOM

Ombudsman za djecu u svom radu kontinuirano sarađuje sa djecom, podstiče ih na iznošenje mišljenja, inicira javne aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta i učestvuje u tim aktivnostima, te predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu¹⁵⁸.

Upravo tokom te saradnje s djecom Ombudsman za djecu dolazi do informacija na osnovu kojih planira i predlaže aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta, te predlaže aktivnosti i mjere radi značajnijeg uticaja djeteta u društvenoj zajednici.

Radi toga, Ombudsman za djecu je, a slijedeći osnovne principe UN Konvencije o pravima djeteta, ponovo pokrenuo u 2022. godini osnivanje Mreže mladih savjetnika ombudsmana za djecu s ciljem:

- ostvarivanja prava na participaciju djece/mladih u svim pitanjima koja ih se tiču,
- njihovog slobodnog izražavanja mišljenja, omogućavanja pristupu informacijama,
- upoznavanje mladih sa osnovnim zahtjevima, principima i pravima iz Konvencije,
- dobijanja informacija od djece o ostvarivanju, zaštiti i povredi njihovih prava.

1. Mreža mladih savjetnika

Mreža mladih savjetnika ombudsmana za djecu ima savjetodavnu i saradničku ulogu, te okuplja djecu od 15-18 godina iz cijele Republike Srpske. U toku izvještajne godine organizovali smo rad i djelovanje Mreže putem privatne grupe na društvenoj mreži Facebook, i trenutni broj članova grupe - mladih savjetnika je 30.

Pored aktivnosti i djelovanja unutar grupe, pozivali smo i mlade savjetnike da se priključe radionicama koje je Ombudsman za djecu provodio u sklopu redovnih aktivnosti „Škola prijatelj djece“, a takođe su bili i učesnici na okruglim stolovima koje je organizovao Ombudsman za djecu.

Učenik prvog razreda Gimnazije "Jovan Dučić" iz Doboja, učestvovao je u regionalnoj onlajn diskusiji na temu bezbjednost djece u digitalnom okruženju. Učesnici su bili djeca iz različitih dijelova Evrope starosti 13-17 godina. Cilj ovog regionalnog događaja je bio prikupljanje mišljenja djece vezana za ovu temu koja će biti uobličena u preporuke koje će biti predložene Generalnom sekretaru UN-a.

U izvještajnom periodu saradnja s djecom se odvijala ne samo u aktivnostima koje je provodio Ombudsman za djecu, nego i saradnjom sa drugim institucijama koje rade sa djecom.

2. Edukativne radionice

Ombudsman za djecu je kao dio redovnih aktivnosti u školskoj 2023/24. godine realizovao radionice na temu „Škola prijatelj djece“. Cilj radionica je bio ponuditi učenicima relevantne informacije koje se tiču njihovih prava, upoznati ih sa ciljevima obrazovanja, podstaknuti uvažavanje različitosti i dati priliku da i sami participiraju u školi i rade na svojim prijedlozima koji će kreirati odnose zasnovane na poštovanju i solidarnosti. Radionica je osmišljena kako bi kod djece razvijala kritičko mišljenje, poticala maštu, kreativnosti i rješavanje problema, te najvažnije njegovala drugarstvo i toleranciju različitosti.

¹⁵⁸Zakon o ombudsmanu za djecu, član 6

Škole koje su u ovoj školskoj godini izabrane za održavanje radionica su bile:

1. Osnovna škola „Petar Kočić“ Nova Topola, Gradiška
2. Osnovna škola „Milan Rakić“, Banja Luka
3. Osnovna škola „Sveti Sava“, Doboj
4. Osnovna škola „Jovan Dučić“, Šekovići
5. Osnovna škola „Mladen Stojanović“, Laktaši
6. Osnovna škola „Dositej Obradović“, Doboj
7. Osnovna škola „Aleksa Šantić“, Osmaci
8. Osnovna škola „Vuk Stefanović Karadžić“, Doboj
9. Osnovna škola „Holandija“, Slatina, Laktaši
10. Osnovna škola „Sveti Sava“, Lopare
11. Osnovna škola „Sveti Sava“, Bijeljina
12. Osnovna škola „Vojin Komadina“, Zvornik
13. Osnovna škola „Aleksa Šantić“, Banja Luka
14. Ekonomska škola, Doboj
15. Poljoprivredna i medicinska škola, Bijeljina
16. Gimnazija, Prnjavor
17. Medicinska škola, Doboj
18. SŠC „Bratunac“, Bratunac
19. Gimnazija „Jovan Dučić“, Doboj
20. Poljoprivredna škola, Banja Luka
21. SŠS „Janja“, Janja
22. Saobraćajna i elektro škola, Doboj
23. Srednjoškolski centar, Čelinac
24. SŠC „Petar Petrović Njegoš“, Šekovići
25. Tehnička škola, Doboj
26. Građevinska škola, Banja Luka
27. Ugostiteljska i trgovinska škola, Doboj
28. Elektrotehnička škola, Prijedor
29. Srednjoškolski centar „Gemit Apeiron“, Banja Luka
30. SŠC „Milorad Vlačić“, Vlasenica

Edukativne radionice su se realizovale u periodu od sredine septembra do Međunarodnog dana djeteta - 20. novembra 2023. godine. Radionički materijal izrađen je u Ombudsmanu za djecu i radionice su vodili zaposlenici Ombudsmana za djecu, i u terminima koji nisu remetili nastavni proces i u dogovoru sa školom. Radionice su trajale jedan školski čas.

Ukupno je održano 30 radionica „Škola prijatelj djece“, a učestovalo je oko 900 učenika.

Pored navednih škola ova radionica je održana i po pozivu koji je došao iz škola, odnosno:

- 16.11.2023. OŠ „Sveti Sava“ Dubrave,
- 08.11.2023. OŠ „Mladen Stojanović“ Laktaši, sa članovima novinarske sekcije i časopisa „Novi polet“,
- 12.12.2023. OŠ „Jovan Dučić“ Kuljani i Srednja škola unutrašnjih poslova, Banja luka.

Održavanje radionice je iskorišteno i kako bi se obavili razgovori sa direktorima škola i stručnim timovima uopšte o stanju prava djece u školi, problemima sa kojima se susreću u obrazovnom procesu, kao i koji su problemi u školi koji mogu da se odraze i na učenike.

Pored navedenih radionica koje su dio redovnih radionica Institucije, organizovali smo i radionice na razne teme u:

- PU „Mali princ“ Banja Luka radionica o pravima djece,
- PU „Danilo“ u Banja Luci radionica „Pravo na porijeklo i nacionalni identitet“,

- PU Dječiji vrtić „Dragan i Zoran" Bijeljina radionica o pravima djece i „Moja porodica",
- Zabavni dvojezični klub za djecu, radionica o pravima djece i „Drvo prijateljstva",
- Katolički školski centar „Ivan Merz" Banja Luka – „Imam pravo da se i moj glas čuje",
- JU Medicinska škola Doboj - „Briga o djeci – zajednička odgovornost i obaveza".

XVII OSTALE AKTIVNOSTI I RAD NA PROMOCIJI I ZAŠTITI PRAVA DJETETA

1. Obilježavanje dječije nedjelje

Dječija nedjelja ove godine obilježavala se pod sloganom „Drugarstvo čuvajmo, ljubav njegujmo“. Cilj obilježavanja „Dječije nedjelje“ je promocija prava djeteta, poboljšanje društvene brige za djecu i jačanje odgovornosti svih subjekata zaštite, kao i upoznavanje šire javnosti sa potrebama djece i njihovim psihosocijalnim odrastanjem pod jednakim uslovima. Dječija nedjelja je prilika da se ponovo istaknu i promovišu prave vrijednosti na kojima treba da počiva svako društvo, a to su svakako ljubav, jednakost, ravnopravnost, drugarstvo, tolerancija, podrška i drugo.

Djeca se rađaju sa osnovnim pravima i slobodama koji pripadaju svim ljudskim bićima. Zbog svog uzrasta, kao i stepena fizičkog i psihičkog razvoja, djeca su upućena na pomoć odraslih. Zato je nastala potreba da se izdvoje i istaknu posebna prava djeteta, a što je i učenjeno donošenjem Konvencije o pravima djeteta.

U Konvenciji se govori o obavezama odraslih prema djeci kao i o obavezama brojnih društvenih faktora koji učestvuju u zaštiti djece. Države potpisnice Konvencije svojim potpisom garantuju poštovanje prava djece, u koja spadaju: jednakost svakog djeteta, pravo na život, pravo na obrazovanje, pravo na zdravstvenu zaštitu, pravo na igru i slobodno vrijeme, slobodno izražavanje mišljenja i pravo da bude saslušano, pravo na roditeljsko staranje, pravo na zaštitu od ekonomskog i seksualnog iskorištavanja, pravo na zaštitu od nasilja, pravo na slobodu izražavanja, pravo na posebnu brigu i mnoga druga prava.

U sklopu Dječije nedjelje Ombudsman za djecu je organizovao:

- U Kutku za djecu Doboj, pri Udruženju za pomoć djeci sa posebnim potrebama Doboj, radionicu "Drugarstvo čuvajmo, ljubav njegujmo" tokom koje su predškolci uz pjesmu i smijeh razgovarali o drugarstvu i ljubavi i kako ih oni doživljavaju.
- Radionicu "Drugarstvo - Tolerancija i uvažavanje različitosti" koja je održana u Muzeju Republike Srpske sa djecom iz Dječijeg doma "Rada Vranješević" Banja Luka. Edukativno-zabavna radionica učila je djecu o uvažavanju različitosti, a različitost se ogledala i u značenju sreće i situacija koje nas čine srećnima. Svi od nas različito gledaju na svijet oko sebe, a osvještavanje i istraživanje različitosti percepcije je jako važan zadatak.
- U Medicinskoj školi Doboj, radionicu i razgovor sa članovima radio i novinarske sekcije o značaju manifestacije i o značaju dječijih prava i potrebi poštovanja istih.
- Radionicu u USZ Centar za specijalističke socijalne usluge "Za majku i dijete" u Banjoj Luci.
- U Zvorniku je realizovana radionica „Škola prijatelj djece“ u Osnovnoj muzičkoj školi „Vojin Komadina“ u Zvorniku.

Instituciji Ombudsmana za djecu dodijeljena je Zahvalnica za doprinos u obilježavanju Dječije nedjelje od predsjednika Savjeta učenika Osnovne škole "Aleksa Šantić" Banja Luka. Ovo je izuzetna nagrada jer dolazi od djece i Savjeta učenika. Ova nagrada nam govori da djeca žele da participiraju, učestvuju u donošenju odluka, traže informacije od odraslih o stvarima koje su im bitne i svakako usmjereni su ka jačanju mehanizama demokratskih praksi u školama. Za participaciju djece, i kao pravo i kao načelo Konvencije o pravima djeteta, potrebna je promjena društvenih stavova o djeci kao pasivnim objektima odlučivanja odraslih, te kreiranje prostora i klime za učestovanje djeteta u svim pitanjima koja ga se tiču.

2. Dani informacione i medijske pismenosti

Obilježavanjem Dana medijske i informacione pismenosti, koji se održavaju od 19-29.10.2023. godine, željeli smo da ukažemo koliko je u savremenom svijetu važno razvijati medijsku pismenost, te odgovorno i sigurno upotrebljavati informacije, kritički procjenjivati i stvarati medijski sadržaj. Informaciona i medijska pismenost je osnova za poboljšanje pristupa informacijama i znanju, slobodi izražavanja i kvalitetnom obrazovanju. Ona označava vještine i stavove neophodne za vrednovanje funkcija medija i ostalih dobavljača informacija, uključujući one na internetu, za pronalaženje, procjenu i kreiranje informacija i medijskog sadržaja.

Članom 17. Konvencije o pravima djeteta propisano je da dijete ima pravo da sazna informacije koje su važne za njegovo zdravo odrastanje, a odrasli treba da pomognu djetetu da dijete razumije informacije koje ga/je zanimaju i da zaštite dijete od onih koje bi mogle da ih povrijede. Članom 13. propisano je da dijete ima pravo slobodno izraziti svoje mišljenje, tražiti, primati i razmjenjivati informacije i ideje na način da ne povrijedi druge ljude.

Radionicu "Sigurni na netu" predstavnici ombudsmana za djecu održali su u Dječijem domu "Rada Vranješević" u Banjoj Luci sa štíćenicima uzrasta od 10 do 18 godina. Tokom radionice štíćenici su igrali kviz o sigurnosti na internetu a potom su kroz debatu rješavali problemske situacije. Cilj radionice je razvijanje vještina kritičkog razmišljanja koja su potrebna za procjenu, analizu složenih stanja i prepoznavanja razlika između mišljenja i činjenica.

U JU Gimnazija Prnjavor sa Savjetom učenika ove škole održana je radionica "Škola prijatelj djece" uz obrađivanje tema da li digitalni i stvarni svijet imaju granicu, kako je postaviti i šta ona znači, te kako prevazići izazove i nove trendove u on line svijetu.

3. Međunarodni dan djeteta

Međunarodni dan djece obilježava se svake godine 20. novembra, na ovaj dan je Generalna skupština UN-a 1959. godine usvojila "Deklaraciju o pravima djeteta", a 1989. godine "Konvenciju o pravima djeteta", a cilj obilježavanja je bolje razumijevanje, prihvatanje i dobrobiti sve djece.

Mreža mladih savjetnika ombudsmana za djecu, a to su djeca koja se bave pitanjima vezanim za sva prava koja im garantuje Konvencija i imaju savjetodavnu i saradničku ulogu u Ombudsmanu za djecu, povodom Međunarodnog dana djeteta poručila su da:

- Želimo da u školi više razgovaramo na temu nasilja nad i među djecom,
- Želimo da više znamo o mentalnom zdravlju djece,
- Želimo da se djeca više pitaju i da se čuje njihovo mišljenje.

Konvencija o pravima djeteta, kao međunarodni dokument Ujedinjenih naroda, sadrži univerzalne standarde koje države moraju garantovati svakom djetetu, da će svakom djetetu biti osigurana jednaka prava te da će učiniti sve kako bi se zaštitila i osigurala njihova prava na život, razvoj, učenje i razvijanje do punih potencijala, bez diskriminacije i nasilja.

Obilježavanjem ovog datuma Ombudsman za djecu želi da podsjeti i senzibilise javnost na poštovanje dječjih prava i potrebu zaštite djece od nasilja i raznih oblika diskriminacije, te da skrene pažnju na neophodnost stavljanja interesa djeteta u prvi plan, kod kreiranja i provođenja svih aktivnosti koje se tiču djece, bez obzira na to da li ih sprovode javne ili privatne institucije, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela.

U želji da stvaramo svijet po mjeri djeteta, Ombudsman za djecu je povodom Međunarodnog dana djeteta organizovao niz raznovrsnih i prilagođenih aktivnosti, aktivnosti koji u centar postavljaju dijete, njegov cjelovit razvoj i sreću, kao i istakao potrebu da mi odrasli koji se brinemo o djeci trebamo ujedinjeno i zajedno da djelujemo na tom putu.

Jedan od najvažnijih principa Konvencije o pravima djeteta je participacija djece, odnosno učestovanje djece u svim za njima bitnim pitanjima, dobijanje informacija i pravo da izraze svoje mišljenje u skladu sa svojim uzrastom i zrelošću u stvarima i postupcima koji ga se tiču. Upravo je ideja za ovakvu posjetu i potekla od djece, a u uzrastu kada pohađaju četvrti razred djeca i uče u redovnom nastavnom planu i programu o nacionalnom identitetu, o Republici Srpskoj i njenim simbolima, o važnim institucijama.

Ombudsman za djecu povodom Međunarodnog dana djeteta organizovao:

- ***Posjetu Predsjedniku Republike Srpske - učenici OŠ "Petar Kočić" Topola.***

Predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik, na prijedlog Ombudsmana za djecu, upriličio je prijem za učenike četvrtih razreda OŠ "Petar Kočić" Nova Topola. U uzrastu kada uče o nacionalnom identitetu, o Republici Srpskoj i njenim obilježjima djeca su imala priliku da se upoznaju sa načinom funkcionisanja organa upravljanja ali i drugih institucija Republike Srpske, kao i da Predsjedniku pokažu koliko poznaju i vole Republiku Srpsku i šta za njih znači poštovanje svoga pisma, himne, zastave i drugih obilježja naše Republike.

- ***posjetu Narodnoj skupštini Republike Srpske - učenici OŠ "Sveti Sava" Dubrave***

Ombudsman za djecu Republike Srpske organizovao je posjetu učenika OŠ "Sveti Sava" Dubrave najvišem predstavničkom tijelu i nosiocu ustavotvorne i zakonodavne vlasti u Republici Srpskoj Narodnoj Skupštini Republike Srpske. Ispred Narodne skupštine Republike Srpske prijem je upriličen od predsjednika dr Nenad Stavandića. Djeca su imala priliku da predsjedniku postavljaju pitanja, da nauče nešto o Narodnoj skupštini i njenom funkcionisanju, ali i važnosti uvažavanja, jednakosti i ravnopravnosti koju trebamo negovati.

- ***posjeta i radionica u Muzeju Republike Srpske sa učenicima petog razreda OŠ "Petar Kočić" Topola i učenicima od prvog do petog razreda OŠ "Miloš Crnjanski" Motike***

Ombudsman za djecu i Muzej Republike Srpske tradicionalno sarađuju i zajedno obilježavaju važne datume kada su u pitanju prava djece. Učenici su predstavili svojim drugarima svoju školu i svoj rodni kraj, upoznali se sa kulturnom baštinom i tradicijom našeg naroda, te učestvovali u radionici "Mi smo djeca i imamo prava".

- ***edukativnu radionicu "Mi smo djeca i imamo prava" u Muzeju Republike Srpske za učenike četvrtog razreda OŠ "Petar Kočić" Nova Topola, sa ciljem učenja djece da poštuju svoje kulturno i nacionalno porijeklo, učenja o tradiciji, običajima i vrijednostima našeg naroda i naše Republike Srpske, učenja o poštovanju svojih i prava druge djece i odraslih.***

- ***sa učenicima 4. razreda OŠ "Zmaj Jova Jovanović" Banja Luka posjeta i edukativna radionica u JU Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci Republike Srpske.***

- ***radionicu "Prava djece i roditelja djece sa poteškoćama razvoju" u Udruženju roditelja djece sa poteškoćama u razvoju, djece u riziku i na marginama "Bijeljinska djeca - Suncokret", Bijeljina.***

- ***u OŠ "Dositej Obradović" Doboj sa savjetom učenika održana radionica na temu "Pravo djece na participaciju"*** na kojoj je razgovarano i ukazano na istorijat i značaj Konvencije o pravima djeteta i dječijim pravima. Posebna pažnja je posvećena principima Konvencije sa naglaskom na pravo na mišljenje povodom kojeg su učenici iznosili svoje stavove ali i primjere iz rada savjeta učenika iz kojih je bilo vidljivo da savjet učenika te škole postupa na dobrobit svih učenika.

4. Program socijalizacije djece

Prateći realizaciju ovog projekta Ombudsman za djecu je svake godine organizovao posjetu, razgovor i radionice sa djecom, te je i ove godine organizovana posjeta u VIII smjeni djece - učesnika u projektu „Socijalizacija djece Republike Srpske 2023“ u Bečićima, Crna Gora. Projekat „Socijalizacija djece Republike Srpske“ od 2002. godine realizuje JU Javni fond za dječiju zaštitu u saradnji sa Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, a uz podršku Vlade Republike Srpske. Izuzetno dobra organizacija, dugogodišnje trajanje projekta, uključenost djece iz svih opština Republike Srpske, zadovoljstvo i sreća djece i njihovih roditelja/staratelja samo su neki od pokazatelja da ovaj projekat zaslužuje punu podršku svih relevantnih subjekata društvene zajednice.

5. „Za hrabra mala srca“

Povodom obilježavanja Svjetskog dana djece oboljelje od malignih bolesti dana 15.02.2023. godine održana je Akademija „Za hrabra mala srca“ kojoj su prisustvovali predstavnici Ombudsmana za djecu.

6. Učešće djece u aktivnostima Ombudsmana za djecu

Održana je fokus grupa sa Savjetom učenika Medicinske škole u Doboju. Fokus grupa je organizovana kao jedna od metoda u istraživanju u svrhu pripreme posebnog izvještaja Ombudsmana za djecu o ulozi i značaju stručnih službi u školama u zaštiti mentalnog zdravlja djece. Cilj organizovanja fokus grupe je bio da se čuju autentična mišljenja i stavovi adolescenata o pitanjima vezanim za zaštitu mentalnog zdravlja djece u školskom sistemu. U otvorenom razgovoru, učenici su govorili o načinima na koji oni doživljavaju probleme vezane za mentalno zdravlje te kako ih i uz čiju pomoć u školi rješavaju. Izneseni stavovi, mišljenja i prijedlozi biće uobzirani prilikom izrade posebnog izvještaja.

Prilikom izrade upitnika za istraživanje „Vršnjačko nasilje u vaspitno - obrazovnim ustanovama” mladi savjetnici ombudsmana za djecu su davali svoja mišljenja i stavove na pitanja iz upitnika i ukazivali na njihove zaključke i prijedloge u vezi ove teme.

7. Učestovanje Ombudsmana za djecu u aktivnostima djece

Intervju za časopis "Novi polet" iz Osnovne škole "Mladen Stojanović" Laktaši. Učenice novinarske sekcije su istakle značaj institucije Ombudsmana za djecu i zaštite prava djeteta, te istakle potrebu da kroz intervju što više čuju o pravima djece i primjerima, te dalje i one, kroz novinarsku sekciju upoznaju svoje vršnjake sa pravima djece.

U Medicinskoj školi Dobj, za radio i novinarsku sekciju smo govorili o značaju manifestacije Dječija nedjelja, o značaju dječijih prava i potrebi poštovanja istih.

8. Likovni konkurs

e Javni konkurs za izradu likovnih radova povodom obilježavanja Dana Republike – 9. januar na temu „Moja Republika”.

Cilj konkursa je participacija, odnosno učešće djece u aktivnostima povodom obilježavanja Dana Republike – 9. januara. Kao punopravnim članovima društva djeci je dato pravo da učestvuju odnosno participiraju u različitim aspektima političkog, kulturnog i društvenog života u skladu sa uzrastom i zrelošću (čl. 12. UN Konvencije o pravima djeteta). Učešće nije jednokratni poduhvat zasnovan na konkretnom događaju ili cilj sam po sebi, već sveobuhvatni princip koji gradi smislen, efikasan i trajni dijalog između djece i odraslih. Dajući im priliku da aktivno učestvuju u obilježavanju najznačajnijeg datuma u Republici Srpskoj, istovremeno im pokazujemo da se njihovi stavovi čuju i vrednuju u donošenju odluka, a prava djeteta poštuju i

o
s
t
v
a
r
u
j
u

u

9. Druženje sa djecom na OC Jahorina

Ombudsman za djecu organizovao je za učenike četvrtog razreda Osnovne škole "Petar Kočić" Nova Topola boravak i druženje na Olimpijskom centru Jahorina. Ova aktivnost je nastavak saradnje sa Predsjednikom Republike Srpske Miloradom Dodikom. Cilj boravka je upoznavanje djece sa našom Republikom, kulturnim i nacionalnim porijeklom, ali i edukacija o pravima djece i važnosti njegovanja drugarstva i zajednice, poštovanju svojih i prava druge djece i odraslih

10. Aktivnosti organizovane od strane Ombudsmana za djecu – Okrugli sto

Dana 14.11.2023. godine institucija Ombudsmana za djecu u saradnji sa "Perpetuum mobile – Institutom za razvoj mladih i zajednice" Banja Luka organizovala je okrugli sto "Vršnjačko nasilje u vaspitno - obrazovnim ustanovama". Okrugli sto na istu temu održan je i 21.12.2023. godine u prostorijama Saveza opština i gradova Republike Srpske u Bijeljini.

Institucija Ombudsmana za djecu je tokom okruglog stola izložila dva istraživanja iz dva posebna izvještaja koja je uradila u toku ove godine. Prvo istraživanje o vršnjačkom nasilju u vaspitno - obrazovnim ustanovama imalo je za cilj da dobije stavove djece i percepciju djece upravo o vršnjačkom nasilju, i urađeno je na uzorku 5701 učenik iz cijele Republike Srpske.

Drugo istraživanje Ombudsmana za djecu koje je predstavljeno odnosilo se upravo na značaj stručnih službi u školama u zaštiti mentalnog zdravlja djece, gdje je kroz intervju, fokus grupe i ankete potvrđen značaj i potreba efikasnosti stručnih službi u školama.

Okruglim stolovima prisustvovali su predstavnici iz ministarstava, Republičkog pedagoškog zavoda, Glavne službe za reviziju Republike Srpske, predstavnici škola, civilnog sektora i učenici - mladi savjetnici Ombudsmana za djecu, koji su kroz diskusiju iznijeli i dali svoj osvrt na temu nasilja, potrebu jedinstvenog djelovanja u pravcu nulte tolerancije na nasilje, te istakli neke od primjera dobre prakse. Događaji su značajno i medijski praćeni.

XVIII SARADNJA SA MEDIJIMA

Ombudsman za djecu ima zakonom utvrđenu nadležnost da javnost obavještava o stanju prava djeteta, kao i o mjerama koje se preduzimaju za zaštitu i poboljšanje položaja djeteta u društvu. Mediji doprinose podizanju svijesti o važnosti prepoznavanja prava djeteta i neophodnosti adekvatnog reagovanja u datim situacijama. Veoma je važno izvještavati o svim temama i problemima koji se tiču djece, ali na način da dijete ne bude dodatno povrijeđeno. Da su mediji prepoznali ulogu i važnost Ombudsmana za djecu u promociji prava djeteta i njegovoj zaštiti pokazuju i zahtjevi upućeni Ombudsmanu za djecu i teme koje su obrađivali. Mediji su se u izvještajnom periodu najčešće obraćali Instituciji u vezi sa temama koje se odnose na probleme u oblasti vršnjačkog nasilja, seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece i mnogim drugim temama koje se tiču djece i ostvarivanja njihovih prava.

- Dana, 12.01.2023. godine izjava za eTrafiku,
- Dana, 25.01.2023. godine izjava za RTV BN,
- Dana, 25.01.2023. godine izjava za Radio Slobodna Evropa,
- Dana, 25.01.2023. godine izjava za Nezavisne novine,
- Dana, 25.01.2023. godine izjava za DNEVNIK 2 RTRS-a
- Dana, 27.01.2023. godine gostovanje u jutarnjem programu „Jutro za sve“ na BHT1,
- Dana, 27.01.2023. godine gostovanje u emisiji „Centar dana“ na ATV,
- Dana, 29.01.2023. godine gostovanje u Jutarnjem programu RTRS-a,
- Dana, 31.01.2023. godine izjava za Televiziju Prijedor,
- Dana, 31.01.2023. godine izjava za portal Istinomjer,
- Dana, 01.02.2023. godine izjava za Centralni Portal,
- Dana, 03.02.2023. godine izjava za N1 televiziju,
- Dana, 13.02.2023. godine izjava za Euro Blic,
- Dana, 20.02.2023. godine gostovanje na BHT1,
- Dana, 22.02.2023. godine izjava za UNA TV,
- Dana, 23.02.2023. godine izjava za UNA TV,
- Dana, 03.03.2023. godine izjava za list „Kozarski vjesnik“,
- Dana, 03.03.2023. godine izjava za Nezavisne novine,
- Dana, 04.03.2023. godine gostovanje u jutarnjem programu „Novi dan“, na N1 televiziji,
- Dana, 04.03.2023. godine gostovanje u centralnim vijestima ATV-a,
- Dana, 09.03.2023. godine izjava za Federalnu TV,
- Dana, 21.03.2023. godine gostovanje u emisiji „Jutarnji program“ na RTRS-u,
- Dana, 22.03.2023. godine gostovanje u „Jutarnjem programu“ RTV Gradiška,
- Dana, 29.03.2023. godine izjava za Euro Blic,
- Dana, 21.04.2023. godine izjava za Direkt Portal,
- Dana, 24.04.2023. godine izjava za UNA TV,
- Dana, 28.04.2023. godine gostovanje u emisiji „Izazovi“, na BN televiziji,
- Dana, 01.05.2023. godine gostovanje u emisiji „Centar dana“ na ATV-u,
- Dana, 03.05.2023. godine izjava za BL Portal,
- Dana, 04.05.2023. godine izjava za Nezavisne novine,
- Dana, 04.05.2023. godine izjava za Euro Blic,
- Dana, 04.05.2023. godine izjava za SRNU,
- Dana, 05.05.2023. godine gostovanje u „Dnevnik 2“, RTV FBiH,
- Dana, 05.05.2023. godine gostovanje u emisiji „Priča se“, ATV televizija,
- Dana, 05.05.2023. godine gostovanje u emisiji BHT1,
- Dana, 05.05.2023. godine intervju za „Glas Srpske“,

- Dana, 11.05.2023. godine izjava za Federalnu TV,
- Dana, 23.05.2023. godine gostovanje u emisiji „Potez“ na TV K3,
- Dana, 26.05.2023. godine izjava za BHT1,
- Dana, 29.05.2023. godine izjava za BH Radio 1,
- Dana, 29.05.2023. godine izjava za „Glas Amerike“,
- Dana, 30.05.2023. godine izjava za Nezavisne novine,
- Dana, 31.05.2023. godine izjava za BH radio 1,
- Dana, 01.06.2023. godine gostovanje u emisiji „Centar dana“ na ATV-u,
- Dana, 01.06.2023. godine izjava za Nezavisne novine,
- Dana, 15.06.2023. godine izjava za Nezavisne novine,
- Dana, 16.06.2023. godine izjava za RTV Gradiška,
- Dana, 20.06.2023. godine izjava za „Kozarski vjesnik“,
- Dana, 22.06.2023. godine gostovanje u emisiji „Ženski kutak“ na ELTA TV,
- Dana, 27.06.2023. godine izjava za eTrafiku,
- Dana, 18.08.2023. godine izjava za BHT1,
- Dana, 21.09.2023. godine izjava za portal Aloonline.ba,
- Dana, 25.09.2023. godine izjava za Direkt Portal,
- Dana, 03.10.2023. godine gostovanje u emisiji „Jutro za sve“ na BHRT-u,
- Dana, 03.10.2023. godine izjava za UNA TV,
- Dana, 05.10.2023. godine gostovanje u „Jutarnjem programu“ na BN TV,
- Dana, 05.10.2023. godine gostovanje u emisiji „Centar dana“ na ATV-u,
- Dana, 06.10.2023. godine gostovanje u „Jutarnjem programu“ na RTRS-u,
- Dana, 09.10.2023. godine gostovanje u emisiji „Zajednički talasi“ na Radiju Republike Srpske,
- Dana, 26.10.2023. godine izjava za BN TV,
- Dana, 26.10.2023. godine izjava za ITC RTRS,
- Dana 09.11.2023. godine gostovanje u emisiji „Unakrsno“ na UNA TV,
- Dana 10.11.2023. godine izjava za Večernje novosti,
- Dana 20.11.2023. godine gostovanje u „Jutarnjem programu“ na BN TV,
- Dana 20.11.2023. godine izjava za Radio Republike Srpske,
- Dana 20.11.2023. godine gostovanje u „Jutarnjem programu“ na ATV-u,
- Dana 24.11.2023. godine gostovanje u „Jutarnjem programu“ na RTRS-u,
- Dana 27.11.2023. godine izjava za emisiju „Rezime“ na Federalnoj TV,
- Dana 28.11.2023. godine gostovanje u emisiji „Potez“ na TV K3,
- Dana 28.11.2023. godine gostovanje u emisiji „Dobro jutro Gradiška“ na RTV Gradiška,
- Dana 29.11.2023. godine izjava za „Centar dana“ na ATV-u,
- Dana 30.11.2023. godine izjava za Centar za istraživačko novinarstvo iz Sarajeva,
- Dana 13.12.2023. godine izjava za Večernje novosti,
- Dana 15.12.2023. godine izjava za „Glas Srpske“,
- Dana 19.12.2023. godine gostovanje u „Jutarnjem programu“ na RTRS-u,
- Dana 19.12.2023. godine izjava za Euro Blic,
- Dana 20.12.2023. godine izjava za Mondo Portal,
- Dana 20.12.2023. godine izjava za SRNU.

Ombudsman za djecu ovim putem koristi priliku da se zahvali medijima na doprinosu koji daju u promociji i zaštiti prava djeteta, govoreći o aktuelnim pitanjima i problemima sa kojima se susreću djeca i mladi u Republici Srpskoj, kao i na korektnom izvještavanju o aktivnostima i radu Ombudsmana za djecu Republike Srpske.

XIX ORGANIZACIJA I FINANSIJSKO POSLOVANJE

Ombudsman za djecu spada u grupu budžetskih korisnika koji u cijelosti posluje preko Glavne Knjige Trezora (GKT) Republike Srpske, te ima direktnu konekciju sa Sistemom upravljanja finansijskim informacijama (SUFİ-jem).

Budžetom Republike Srpske za 2023. godinu odobrena sredstva su iznosila 967.500 KM, Rebalansom budžeta za 2023. godinu sredstva su smanjena za 70.000 KM, što u konačnom iznosi da su ukupna sredstva Ombudsmana za djecu 897.500 KM.

Budžet Institucije za 2023. godinu	Izvršenje budžeta u 2023. godini	% izvršenja budžeta za 2023. godinu
897.500,00	893.190,00	99,5%

XX ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu nastavio sa svim aktivnostima u cilju zaštite, praćenja i promocije prava djeteta, kao najznačajnije i najvrijednije kategorije našeg društva, kroz praćenje primjene propisa koji se bave zaštitom interesa djeteta, povreda prava i interesa djeteta, te kroz predlaganje mjera za zaštitu i obezbjeđenje najboljeg interesa svakog djeteta. Pored postupanja po zaprimljenim prijavama – žalbama građana, kojih je i ove godine, nažalost, bilo na većem nivou od očekivanog, trudili smo se da intenziviramo rad po službenoj dužnosti, onda kada smo ocijenili da za to postoje opravdani razlozi za zaštitu prava i interesa djeteta, te smo u izvještajnom periodu značajno povećali broj postupanja po službenoj dužnosti.

Posebno ističemo da smo prvi put od osnivanja Institucije iskoristili svoja zakonska ovlaštenja i podnijeli Narodnoj skupštini Republike Srpske „Poseban izvještaj o pravu djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu“, koji je jednoglasno, na Drugoj redovnoj sjednici, održanoj 29. marta 2023. godine, i usvojen. Na ovaj način smo htjeli da skrenemo pažnju javnosti na prava i položaj djece bez roditeljskog staranja, kao najosjetljivije kategorije našeg društva.

Takođe, u izvještajnom periodu smo izradili još četiri (4) posebna izvještaja, a Posebni izvještaj „Vršnjačko nasilje u vaspitno - obrazovnim ustanovama“ je takođe predstavljen Narodnoj skupštini Republike Srpske.

Posebnu pažnju u izvještajnom periodu smo posvetili saradnji sa djecom, na šta smo izuzetno ponosni. Ombudsman za djecu, u okviru svojih ovlaštenja i nadležnosti, kontinuirano sarađuje sa djecom, ali u izvještajnom periodu smo se trudili da što više uključimo djecu i u sam rad Institucije, kako bi ih podstakli na iznošenje njihovog mišljenja i iniciranje aktivnosti na poboljšanju njihovog položaja i povećanju njihovog uticaja u društvu. Upravo iz tog razloga ponovo smo aktuelizirali i oformili Mrežu mladih savjetnika Ombudsmana za djecu, koju, trenutno, čini 30 učenika iz svih škola u Republici Srpskoj. Mladi savjetnici su budući edukatori u svojim sredinama, koji će, u saradnji sa Ombudsmanom za djecu, prenositi potrebna znanja svojim vršnjacima i biti pomoć i podrška Ombudsmanu za djecu u što otvorenijem i prisnijem kontaktu sa djecom, ali i prenošenju aktuelnih tema, problema i iskustava u svojim sredinama onima koji donose odluke o djeci i za djecu.

Tokom izvještajnog perioda Institucija je ostvarila veliki broj saradnji sa predstavnicima vlasti, ali i drugih organa i organizacija na kojima se razgovaralo o mnogim akutelnim pitanjima vezanim za zaštitu prava djeteta, ali i radi unapređenja međusobne saradnje, a po prvi put smo ostvarili saradnju sa Predsjednikom Republike Srpske i Narodnom skupštinom Republike Srpske, koji su bili izuzetni domaćini u posjeti najmlađim gostima iz nekoliko osnovnih škola.

I ove godine smo nastavili intenzivnu saradnju sa medijima koji su prepoznali ulogu i važnost Ombudsmana za djecu u promociji prava djeteta i njegovoj zaštiti pokazuju, što pokazuju i zahtjevi upućeni Ombudsmanu za djecu i teme koje smo zajedno obrađivali. Ombudsman za djecu se iz godine u godinu trudi da unaprijedi saradnju sa sredstvima javnog informisanja, kako bi približili rad široj javnosti i bili transparentni u našem radu.

Ombudsman za djecu će u narednom periodu nastaviti raditi na zaštiti prava i interesa djece, i poboljšanju njihovog položaja u društvu, kroz saradnju sa svim subjektima zaštite, ali i kroz direktnu komunikaciju sa djecom, koja je od izuzetne važnosti za prepoznavanje daljih mjera i aktivnosti Ombudsmana za djecu.

